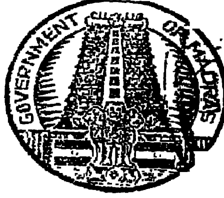
MADRAS GOVERNMENT ORIENTAL MANUSCRIPTS SERIES No. 19.

భానుకవి పంచతంత్రి

BHANUKAVI PANCATANTRI

Edited by

T. CHANDRASEKHARAN, M.A., L.T.,

Curator, Government Oriental Manuscripts Library, Madras,
and the Staff of the Library.

Under the orders of the Government of Madras.

1951

INTRODUCTION

In the Government Oriental Manuscripts Library, Madras, there are two copies of PANCATANTRI by Bhanu Kavi, one a palm-leaf manuscript bearing D. No. 3025 which is in a much injured condition and the other a paper manuscript described under D. No. 260[illegible] which is a restored copy of the palm-leaf manuscript. Some lines and words are missing here and there in these manuscripts. The first story and a portion of the second story at the beginning of the fifth Asvasa are missing. As there was no other manuscript in good condition available to compare and collate, the lacunae had to be filled as far as possible according to the sense and the context.

Madiki Singanarya in his "SAKALANITI SAMMATAMU" has quoted some verses from a PANCATANTRI. From this it is presumed that a PANCATANTRI should have existed prior to the PANCATANTRAS which are now available in the form of Campu. Particulars about this work are not known except its name.

During the time of Sri Krishnadevaraya three PANCATANTRAS were written in the form of Campu, the first by Dubagunta Narayana Kavi, the second by Tippaya Bhaskara Bhanu Kavi (the present work) and the third by Parvataraju Venkatanatha Kavi.

Of these three, the work written by Dubagunta Narayana Kavi is the first. The present work by Bhanu Kavi is the second and the work by Venkatanatha Kavi is the third. According to the late Dr. Chilukuri Narayana Rao, Venkatanatha Kavi was a contemporary of Acyutadevaraya.

The author of the present work was a great rhetorician. He belonged to Srivatsa Gotra and was honoured in royal courts. He was well acquainted with the various modes of classical literature (*Vide* page 4 verse 19) and was a devotee of Siva.

From the colophon it is understood that Tippaya was the father of the present author and that the author was also known as Bhanaya. It is also known that he wrote this work at Vidyanagar during the reign of Sri Krishnadevaraya (*Vide* verse 51 Asvasa V).

The author Bhanukavi has dedicated this work to Bhandaru Lakshminarayana also known as Lakshmamantri and Lakshmayamantri, an instructor of music and dance in the palace of Sri Krishnadevaraya, and the author of "SANGITA SURVODAYA" in Sanskrit. In the introductory portion of this work (*Vide* my Telugu Introduction page 5-7, Sanskrit verses), he has described the expeditions of Sri Krishnadevaraya and how he honoured him.

These verses, while mentioning the victories of Sri Krishnadevaraya at Sivasamudram, Udayagiri, Kondavidu, Kondapalli, Gobburu and Rachur and the erection of a pillar at Pottunuru to commemorate his victory, also state that Lakshmayamantri was a great favourite of Sri Krishnadevaraya, that he was unequalled in the science of dancing and music, that he

wrote several works on these subjects, that he was highly praised by the great poets and musicians of that time and that he had the unique title of Abhinavabharatacarya. Under the patronage of Sri Krishnadevaraya he wrote Sangita Suryodaya after a critical study of the views of the earlier writers on the subject. This Lakshminarayana was of Bharadvaja Gotra. He was the grand son of Kesavamatya and Gauramamba and the son of Vittalesvara and Rukmini. He mentioned Vishnubhattaraka as his Guru. The same Vishnubhattaraka is also mentioned by Bhanukavi as "నా నా విధ కళాప్రవీణత దిక్కులఁ బెలసిన ధరతను విష్ణుభట్టు" Lakshminarayana had also the titles of Sukshmalikhitacarya, Rayabayakara, Todaramalla and Abhinava Bharatacarya.

PANCATANTRA

In five chapters, each dealing with Mitrabheda, Mitralabha, Sandhi-vigraha, Labdhanasa and Asampreksakaraka, Visnusarma wrote Pancatantra a code of morals for the purpose of giving instruction to princes in political science. In no time it gained popularity not only in India but also in the western countries and consequently translations of it in different languages have appeared.

It is not out of place to make a comparative study of the three Telugu Pancatantras mentioned above. None of them has strictly followed the original in translating. Either some of the stories are omitted or many of them have been elaborated and in some cases there are deviations from the original.

In the Pancatantra, Venkatanatha succeeded in introducing morals and political science as a formality. He had the courage not only to incorporate lengthy descriptions but also to magnify the story into a full-fledged Kaya with all its Lakshanas. The other two works, though small in volume and look inferior to Venkatanatha's in poetic exuberance, are lucid, crisp and pregnant with meaning. Again in the clear exposition of the story with poetic exuberance and in introducing dialogues, Bhanukavi's stands second and Narayana Kavi's first. Apart from this, these two works have many similarities. A few verses of Narayanakavi are found in Bhanukavi's Pancatantri (*Vide* Text pages 73, 74 Verses 70, 71, 72 and Narayanakavi Pancatantra Asvasa II —Verses 108, 109, 110 etc.). Its value is more as a book to be studied by all students of Telugu literature even as the well-known Niti Satakas are studied. The beauty of his style and poetic skill are clear from verses 277, 278 and 279—Page 49. A few of his rhetoric acrobats are explained in the Telugu introduction.

Finally my thanks are due to Sri Mallampalli Sarabhayya, Pandit of the Library for preparing the press copy and correcting the proofs, and to the Swatantra Printers for executing the printing in the best manner possible.

T. CHANDRASEKHARAN.

Govt. Oriental Manuscripts Library,
MADRAS, 10-12-'51.

పీఠిక

మాతృకలు

చెన్నపురి ప్రభుత్వప్రాచ్యలిఖితగ్రంథాలయమున, నీ భానుకవి పంచ తంత్రముం బ్రతులు రెండు గలవు, ఒకటి తాళపత్రప్రతి. డి. నంబరు, 3025. వేఱొకటి కాగితపుబ్రతి. డి. నంబరు, 2031. కాగితపుబ్రతి మొదటిదానికిం బ్రతిక. దీనియం దచ్చటచ్చటఁ గొన్ని పద్యచరణములును, గొన్ని పదములును లోపించినవి. పంచమాశ్వాసమున, మొదటఁ గొంత గ్రంథపాతము గలదు. అసంప్రేక్ష్యకారిత్వమను నీ నైదవతంత్రమున, బహుళః మొదటి కథయును, రెండవ కథలోఁ గొంత భాగమును లోపించినవి. ఇతరములగు ప్రత్యంతరము దొరకమిచే, లుప్తభాగములను బూరించుటకుఁగాని, సందిగ్ధస్థలములఁ బాఠనిర్ణయ మొనరించుటకుఁగాని యవకాశము లేమిని, తోఁచిన రీతిని, ఆయా స్థలములలోఁ బరిశిష్టభాగములనుబట్టి, భావములను బోల్చికొని కొన్నికొన్ని పూరణములను, సందిగ్ధస్థలములఁ బాఠనిర్ణయములను జేయవలసివచ్చినది. అనువుకాని స్థలములను యథాతథముగనే యుంచి ముద్రింపవలసివచ్చెను.

పంచతంత్రములు

మడికి సింగనార్యుఁడు తన "సకలనీతిసమ్మతమునఁ" బంచతంత్రములోని వని కొన్ని పద్యముల నుదాహరించియుండుటవలన, నిప్పటి కుపలభ్యమానము లగుచున్న చంపూరూపములగు పంచతంత్రములకన్న ముందే, ఒక పంచ తంత్ర ముండెనన్నట్లు తెలియుచున్నది. కాని, అది నామమాత్రావశిష్టము.

శ్రీకృష్ణదేవరాయల యుగమునఁ జంపూరూపమున వచ్చిన పంచతంత్ర ములు మూఁడు.

1. దూబగుంట నారాయణ కవిది.
2. తిప్పయభాస్కరునిది (ప్రకృత కావ్యము).
3. వైతరాజు వేంకటనాథ కవిది.

ఈ మూఁడును, శ్రీకృష్ణదేవరాయల యుగమునఁ **బరిమిత వ్యవధిలోఁ** గొంచెము, ముందు వెనుకలుగ వెలసినవి.

ఇందు దూబగుంట నారాయణకవి గ్రంథము మొదటిది. కీ॥ శే॥ శ్రీ డాక్టరు చిలుకూరి నారాయణరావుగారి పరిశోధనవలన, వేంకటనాథ కవి యచ్యుత దేవరాయలకు సమకాలికుఁడని తేలుటవలన, ప్రకృతమగు నీ భానుకవి పంచతంత్రము రెండవదియును, వేంకటనాథునిది మూఁడవదియు నగుచున్నవి.

కృతికర్త

తిప్పయభాస్కరునిఁ గూర్చి, యీ కావ్య ప్రస్తావనలో నున్న—

మ॥ "వరవాగ్వైఖరి, లక్షణజ్ఞతను, శ్రీ వత్సాన్వయ ఖ్యాతి, భూ
వరమాన్య ప్రకృతిం బురాతన సుకావ్య ప్రౌఢిమన్ భారతీ
వరమంత్రి ప్రతిభన్ మహేశ పద సేవానిష్ఠ నిన్ బోల రు
ర్వరలోఁ దిప్పయ భాస్కరేంద్ర! [బుధవర్ణ్యమ్ముల్?] భవద్భాగ్యముల్"

యీ పద్యము వలన, నీతఁడు లాక్షణికుఁ డనియును, శ్రీ వత్స గోత్రజుఁ డనియును, రాజసభాపూజ్యుఁ డనియును, ప్రాచీన కావ్య భంగుల నెఱిఁగినవాఁ డనియును దెలియుచున్నది. ఆశ్వాసాంతగద్యములలో "భారతీ వర ప్రసాదలబ్ధ విద్యావిచిత్ర, తిప్పనమంత్రిపుత్ర, సుజన విధేయ, భానయ నామ ధేయ" అని యుండుట వలనఁ, దండ్రిపేరు తిప్పయ యనియును, నితనికి భానయ యనికూడ వ్యవహారమున్నట్లును, దెలియుచున్నది. కావ్యాంతమున, నితఁ డిట్లు చెప్పికొనెను,—

సీ॥ పంపా విరూపాక్ష భైరవ విఠ్ఠలే
శ్వర ముఖ్య దేవతావ్రజము చేత,
పరిపంథి గర్వవిభాళన శ్రీ కృష్ణ
రాయ భూధవ భుజారక్షచేత,
భట నట జ్యౌతిష పౌరాణిక భిష
గ్విచక్షణ సత్కవీశ్వరులచేత,
సంతత మదవారి చారుశుండాల ఘ
టా జవప్రకట ఘోటములచేత,
గీ॥ రమ్యమై యున్న విద్యా పురంబునందు,
నెమ్మి నాకృతి భాను కవీశ్వరుండు

తెనుఁగు బాస నొనర్చెను వినుతికెక్క

ననని నాచంద్ర తారార్కమగుచు సంతత||

వీనివలన కృష్ణదేవరాయల సమకాలికులను నీతఁడు విద్యాసాగరము సంగ్రహించు గ్రంథములను రచించినట్లు తెలియుచున్నది. వగన్___

కృతిపతి

భండారు లక్ష్మీనారాయణుండని ప్రసిద్ధికెక్కిన లక్ష్మీమంత్రి యనియును, లక్ష్మీనారాయణమంత్రి యనియును గూడ వ్యవహరింపఁబడు శ్రీ కృష్ణదేవరాయల యంతఃపురమున నాట్య, సంగీత విద్యలను నాచార్యుఁడుగాను. ఈయన గొప్ప విద్వాంసుఁడు. సంస్కృతమున "సంగీత సూర్యోదయ"మను పేర సంస్కృతమునందు నొక నాట్య, సంగీత లక్షణ గ్రంథమును రచించెను. ఇది తాళ, నృత్త, స్వరగీత, రాగజాత, ప్రబంధాధ్యాయములను నైదు ప్రకరణముల గ్రంథము.

ఆ గ్రంథము యొక్క ప్రస్తావనలో శ్రీ కృష్ణదేవరాయలవిజయ యాత్రలను, తనకు రాయలు లొనరించిన సన్మాన విశేషములను, నీ లక్ష్మీమంత్రి యిట్లు పేర్కొనెను.

శ్లో|| కర్ణాటాహ్వయ దేశసౌఖ్యజననీ శ్రీ తుంగభద్రాన్వితా,
మాతంగోన్నత శైలసక్తి తథాశ్రీ హేమకూటాన్వితా,
పంపాధీశ్వర విఠ్ఠలేశ్వర కృపాదృష్టి ప్రసాదాంచితా
శ్రీ విద్యానగరీ విభాతి ధరణీ మాణిక్య సమ్మిల్లవత్.

శ్లో|| తస్యాం రాజవర వసంతపే పల్లవసన్మాత్రకైక్య హీరరాజశ్రీ
ప్రాంత ప్రోత విశుద్ధ మౌక్తికమణి శ్రేణీ వినైవాంచితం
ఆరుహ్య ద్విరదారి పీఠమతులం క్ష్మామీశ్వరస్యాత్మజః
నిస్తంద్రః ప్రశశాస తుర్వసుకులోత్తంసో నృసింహో నృపః.

శ్లో|| కీర్తి స్ఫూర్తిభిరహ్న్యపి ప్రతికలం జ్యోత్స్నాం పరాం జృంభయన్
సద్వృత్త్యభికామితేన సకలాన్ సంప్రీణయన్ ప్రాణినః
నిత్యాభిశ్చ కలాభిరుత్సుకతరం ధిన్వన్ బుధానాం వ్రజాన్
తస్మాద్దుగ్ధపయోనిధే రివ విధుః శ్రీ కృష్ణరాయోఽజని.

శ్లో॥ బాల్యే హేలా సకల కలాకలాపయుక్త
స్స్వప్రాణాం సహసా విజిత్య గంగరాజం
భంక్త్వా తచ్ఛివసముద్రముత్కటం ద్రా
గావాసం [illegible] ప్రతరసా [illegible] [illegible].

శ్లో॥ [illegible] [illegible] ప్రసయ [illegible] తత్ర రాహుత్తరాజం
[illegible] హ్యాత్వా [illegible] కొండవీడ్ కొండపల్ల్యౌ,
శ్రీనాథాహం [illegible] గజపతితనయం పొట్నూర్పట్టణాగ్రే
[illegible] [illegible] జయస్తంభముచ్చైర్న్యఖానీత్.

శ్లో॥ సోఽయం [illegible] గజపతిం జిత్వా తదీయ శ్రియా
సాకం తస్య సుతాం ముదా హ్యుద్వహ్య యవనక్ష్మాపం సపాదం తతః
గోల్కొండ స్థలవాసినం [illegible] జిత్వాసు విద్రావ్యతం
హస్త్యశ్వాన్ సతపీయదుర్గ మతులం రాచూరు మాదత్తవాన్.
కృష్ణా ముత్తీర్య సోఽయం యవనజనపదం వహ్నిసాత్కృత్య సర్వం
ఫిరోజాబాద సింబాదుశ్యమనగర సమాఖ్యాని దుర్గాణి జిత్వా
భంక్త్వోచ్చైః పారశీకం కలుబరిగపురీం ద్రాక్ ససాహార్ద్రమానః
కా (క్రా) న్తా (న్త్వా) వ్యాకృష్టనాన్ దోష్కలఘునమహిమా త్రీన్ సుర
త్రాణపుత్రాన్.

శ్లో॥ తస్య శ్రీ కృష్ణరాయస్య కృపా [illegible] చంద్రమాః
లక్ష్మీనారాయణో నామ వర్ధతే సరసాగ్రణీః.

శ్లో॥ యో భారద్వాజ గోత్రే సమజని శ్రుతవాన్ కేశవామాత్య వర్యః
తద్దేవీ గౌరమాంబా తనమల జఠరే విఠ్ఠలార్యో వరేణ్యః
తద్భార్యా సక్మణీతి ప్రచురతరగుణా తత్సుధాపూరగర్భే
లక్ష్మీనారాయణోఽయం జయతి భువి యతస్సార్వదపత్యం సులక్ష్మీ.

శ్లో॥ సోఽయం శ్రీ లక్ష్మణార్యో భరతమత మతంగాది మార్గేణ సర్వాన్
కృత్వా వేలాన్ ప్రబంధాన్ బుధ జన కవి సంగీత విద్యాధికానాం
మౌలీ నాకంపయం స్తానివ దివి విబుధాన్ నారదః కిన్నరాదీన్
భూమౌ శ్రీ కృష్ణరాయ క్షితిపతి కృపయా వర్ధతే సర్వవన్ద్యః.

శ్లో॥ సదాఽభినవశబ్దాపి భరతాచార్య నామకం
బిరుదం ధారిణే చక్రే ధత్తే చక్రమివాచ్యుతః.

శ్లో॥ శ్రీ మత్కృష్ణ నరేశ్వరస్య కృపయా స్వర్ణాంచితాం పాలకీం
ముక్తా గుచ్ఛ శతానుబద్ధ వలయం ముక్తాతపత్రద్వయం
శశ్వన్మత్త మతంగజాన్ మలహారీ వాద్యం నిజాంతః పుర
స్థానే, నాట్యరసాధిపత్య మనఘల్లక్ష్మీపతిః ప్రాప్తవాన్.

శ్లో॥ స్వామినా కృష్ణరాయేణ సంసారానంద చిత్తవాక్
లక్ష్మీనారాయణో నక్తి కార్య సాధన కారణం.

శ్లో॥ సంగీతాగమ లక్ష్య లక్ష్మ నిపుణై శ్శ్రీవిష్ణు భట్టాదిభిః
జ్ఞాత్వా వృత్తిః కోహళాది భరత గ్రంథాన్ సుటీకాన్వితాన్
భూమౌ కీర్తి శరీర రక్షణధియా గ్రంథః కృతోఽయం మయా
సంగీత గ్రహయోగ్యతాధికతర స్సంగీత సూర్యోదయః.

గద్య॥ ఇతి శ్రీమద్విప్రకుల ధుర్య భండారు విశ్వేశ్వర నందన, సూక్ష్మ లిఖితాచార్య, రాయబయకార, తోడరమల్ల, అభినవ భరతాచార్య శ్రీ లక్ష్మీ నారాయణ విరచితే సంగీత సూర్యోదయే తాలాధ్యాయః ప్రథమః".

పై శ్లోకములవలన ప్రసిద్ధములగు శ్రీ కృష్ణదేవరాయల యాత్రానా సంరంభమునుండి ప్రవృత్తములైన, శివనసముద్ర విజయము, ఉదయగిరి కొండ వీడు కొండపల్లి విజయములు, పొట్నూరున జయస్తంభప్రతిష్ఠాపనము, గజపతి విజయమును, గొబ్బూరు రాచూరు విజయములు మున్నగునవే కాక, ఈ లక్ష్మీమంత్రి రాయల కృపాక్షీరాబ్ధికిఁ జంద్రుఁడనియును, నాట్యసంగీతముల నప్రతిమానుఁ డనియును, తత్ప్రతిపాదకములగు ననేక గ్రంథములను రచించి, నాఁటి విద్వత్కవులచేతను సంగీతవిద్యాధికులచేతను మిగులఁ బ్రశంసింపఁబడినవాఁ డనియును, దన విద్యా ప్రాభవమువలన, ననన్య సాధారణమగు "అభినవ భరతాచార్య" బిరుదమును వహించినవాఁ డనియును దెలియుచున్నది.

ఇంతియకాక కృష్ణదేవరాయలవలన, బంగారు పాలకీయును, శత మౌక్తిక స్తబకాలంకృతములగు రెండు మౌక్తిక చ్ఛత్రములను, మద గజము

లను, ప్రాభవ సూచకమగు మలహారీ వాద్యఘును, రాజాంతఃపురమున, నాట్య విద్యాధికాత్వ గౌరవమును గూడఁ బడసిన వాఁడని తెలియుచున్నది.

ప్రభువాత్సల్యమున సమస్తవైభవములను బడసి పూర్ణకాముఁడైన యీయనఘుఁడు, పూర్వాచార్యమతములనెల్లఁ బరిశీలించి కీర్తి శరీర రక్షణార్థమై యితర సంగీత లక్షణ గ్రంథముల వన్నెయు వాసియుఁ దఱుఁగునట్లు సంగీత సూర్యోదయమను నీ మహాగ్రంథమును రచించెనట.

ఈ లక్ష్మీనారాయణుఁడు భారద్వాజ గోత్రుఁడు, గౌరమాంబా కేశవామాత్యుల పౌత్రుఁడు. రుక్మిణీ పెద్దలేశ్వర మంత్రుల పుత్రుఁడు. ఈతనిచేత గురువుగాఁ జెప్పఁబడిన విష్ణు భట్టారకులను పంచతంత్రప్రస్తావమున, భానుకవి గూడ "నానావిధ కళా ప్రవీణత దిక్కుల వెలసిన భరతము విష్ణుభట్లు" అని చెప్పెను.

సూక్ష్మ లిఖితాచార్య, రాయబయకార, తోడరమల్ల, అభినవ భరతాచార్య అను నివి లక్ష్మీ నారాయణుని బిరుదాంకములు.

పంచతంత్రము

సంస్కృతమున విష్ణుశర్మ బాలశిక్షార్థమై, సకల నీతి శాస్త్రముల సారము నుద్ధరించి మిత్రభేద, మిత్రలాభ, సంధి విగ్రహ, లబ్ధనాశ, అసంప్రేక్ష్య కారకములను నైదు తంత్రములతోఁ బంచతంత్రమను గ్రంథమును రచించెను.

"సకలార్థ శాస్త్రసారం
జగతి సమాలోక్య విష్ణుశర్మేదం
తంత్రైః పంచభి రేత
చ్చకార సుమనోహరం శాస్త్రం."

వ్యుత్పత్తిలాభమునకై ప్రథమాభ్యసనీయమగు నొక్క శబ్దశాస్త్రము నభ్యసించుటకే పండ్రెండేండ్లు పట్టును. పిమ్మట, మన్వాది ధర్మశాస్త్రములును, కౌటలీయాద్యర్థ శాస్త్రములును, వాత్స్యాయనాది కామశాస్త్రములును నేర్చి

నసే కాని పురుషార్థవివేకము సిద్ధింపదు. మనుష్య జీవితస్యావధి యత్యల్ప మును, ఆనిశ్చితమునుగాన చిరకాల పరిశ్రమ సాధ్యములగు నీ శాస్త్రములను విడిచి సులభ మార్గమునఁ బిన్నలకు సకల నీతిశాస్త్ర సారమును దెలిపి, బోధా న్వితులను జేయుటకై విష్ణుశర్మ ఈ నీతిశాస్త్రసంగ్రహమును రచియించెను.

నాఁటినుండి యీ గ్రంథ మొక భారతదేశమునందే కాక, పరదేశ భాషల యందుఁ గూడఁ బరివర్తితమై మిగులఁ బ్రయోజనముకలదగుటవలన, బహుళ ప్రచారముగలదయ్యెను.

ఆంధ్రీకరణ పద్ధతులు

తెనుఁగునఁ జంపూరూపమునఁ బరివర్తితములైన పై మూఁడు గ్రంథ ములయొక్క యాంధ్రీకరణ పద్ధతులను, ఒండొంటితోఁ బోల్చి యించుక పరిశీ లించుట యిట నప్రస్తుతము కాదు.

కం॥ కోప ప్రసాదగుణములు
భూపాలునియందుఁ దెలిసి బుద్ధి నధికుఁడై
చాపల విరహిత హృదయుం
డై పెంపునఁ గొలువ నధికుఁడగు సేవకుఁడున్.

—భానయ.

కం॥ కోప ప్రసాద చిహ్నము
లే పార్థివునందు భృత్యుఁ డెఱిఁగి చరించున్
దీపించి వాఁడు నృపుచే
నేపారఁగ మంతుకెక్కు నెక్కుడు కరుణన్.

—నారాయణకవి.

కం॥ కోప ప్రసాద చిత్త
వ్యాపారము లెఱిఁగి కొలిచి వర్తిల్లు భటుల్
భూపాల బాహుశాఖా
రోపితులై యుంద్రు చనవు రొక్కంబవుటన్.

—వేంకటనాథుఁడు.

కం. ఒరులాడిన వాక్యమ్ముల
సరవిం బ్రతివాక్యములు రసస్థితి వాదమున్
ధరణిని బీజమ్ములు దా
మురసస్రష్టినిఁ బోధము కరణి నుచితమ్మగుచున్.

—భానయ.

కం ఉత్తరమునఁ బొడమెడుఁ బ్ర
త్యుత్తర ముత్తరము లేక యుత్తరమగునే!
హత్తిక సుస్సష్టివలరన్
కత్తుకకుం బొడమినట్టి కత్తులఁ బోలెన్.

—నారాయణకవి.

కం॥ తొడవుల క్రియ భృత్యుల నిచి
వెడి చోటుల నిలుపవలయు పృథివీశుఁడు వెం
పడర నటుగాక తక్కినఁ
వడఁబడుఁ గావ్యములు దద్విధంబునఁ దలఁపన్.

—భానయ.

గీ॥ కనక భూషణ సముచిత క్రమమతాక్తి
కమ్మ లోహానఁ గట్టిన కరణి నధిక
[విధుల] పటిహిత మతులందు వెలయు భటులఁ
గూర్చు సిరి కన్య పురుషులఁ గూర్పఁ జనదు.

—భానయ.

కం॥ నరపతి భృత్యులఁ దొడవుల
నొరసి తగిన నెలవులందు నునుపక యున్నన్
జరణమ్మునఁ జూడామణి
శిరమున నందియయుఁ బెట్టు చెలువము గాదే!

గీ॥ కుందనము గూర్చ నందమై పొందు పడిన
పృథుల రత్నమ్ము వెండిలోఁ బెట్టనేని

రత్నమునకేమి కొఱంతగు! రాజు బంటుఁ
దగిన పనిఁ బెట్టకుంచిన తగవుకాక.

—నారాయణ కవి.

కం॥ శిరమున మకుటము, రశనా
భరణము కటి, నూపురంబు పదమునఁ బోలెన్
గురు బంధు భటుల నిల్పు, న
మరు సుత్తమ మధ్యమాధమ స్థానములన్.

ఆ॥ వె॥ అధమ వృత్తి కథికు నమరించు పతి తిట్టు
గుడుచు గాదె! యాంపకూట కటక
కలితమణికి నింద గాద, పొనర్చిన
కుత్సితుండు నిందఁ గుడుచుగాని.

వేంకట సాధుఁడు.

సీ॥ అరయ జాత్యంధున కద్దమ్ముఁ జూపు చం
దమున నరణ్య రోదనము మాడ్కి
చెవిటి కేకాంతమ్ము సెప్పిన కరణిఁ గృ
తఘ్నుని తోడి మిత్రత విధమున
జడధిఁ జన్కిన వృష్టి పడువున నూషర
స్థలమునఁ జల్లు బీజముల పగిది
పండుండు కన్య విచారించు పోలిక
పందికిఁ జందన పంకమట్లు
నతి వివేక విరహితాత్ముండునగు మహీ
పతికి నాచరించు హితవు, నిష్ఫ
లంబు నీతిఘనకళాచతురుండది
తెలియ వలయు లక్ష్మి! ధీసమేత!

—భాస్కరుఁడు.

సీ॥ దారుణాటవి రుదితంబుఁ జేసినయట్లు
చేరి శవంబుఁ గైసేసినట్లు

నిర్జలంబైనచో నీరజం బిడినట్లు
పట్టి చోటను విత్తు వెట్టినట్లు
సారమేయము తోఁక జక్క గట్టినయట్లు
చెవిటి కేకాంతమ్ము సెప్పినట్లు
తనరఁ జీఁకునకు నద్దమ్ముఁ జూపినయట్లు
వెలిమిడిలో నెయ్యి వ్రేల్చినట్లు
చాల నవివేకి యైనట్టి జననరేణ్యుఁ
దగిలి కొలుచుట నిష్ఫలత్వంబు నేయు
సేవకులకెల్ల భంగి విశేషబుద్ధి
నిల వివేకంబు గలరాజుఁ గొలువవలయు.

—నారాయణ కవి.

సీ॥ బహుళాంధ కారమ్ము వాప దీపము, జీవ
నంబుల దాఁటంగ నావ, భద్ర
దంతావళముల మదం బణంపఁగ నంకు
శము, పన్నగముల రోషంబు చెఱుప
గారుడ మంత్రంబు, ఘనతరాఘంబుల
హరియింప ధర్మమ్ము, నతి దరిద్ర
బాధఁ దీర్పంగ సంపద, శోకముల నోటు
పఱుప నానా కళాప్రౌఢిమయును
ప్రేమమున నబ్జభవుఁడు కల్పించెఁగాని
చేయ నోపంగ లేఁడయ్యెఁ జెనఁటి హృదయ
దంభ మొక్కింత మాన్పంగ, ధాత్రిలోన
లాలితోదార! విఠ్ఠయలక్ష్మధీర!

—భానయ.

చం॥ శరనిధిఁ దాఁట నావయును సంతమసం బడఁగింప దీపమున్
వరకరిశిక్షకు కంకుశము వాయువుఁ గూర్పఁగఁ దాళవృంతమున్
వెరవునఁ జేసె బ్రహ్మ పదివేలవిధంబుల మూర్ఖచిత్తవి
స్ఫురణ మడంపలేక తలపోయుచు నిప్పుడు నున్నవాఁడహో!

—నారాయణకవి.

చం॥ తిమిరనివారణక్రియకు దీపము, వారిధి నిస్తరింపఁ బో
తము, చలిఁ బాప వహ్ని, రవితాపభరం బడఁగింప సాతప
త్రము, కలుషమ్ములం జెఱుప ధర్మము పొల్పడియుండుఁ గాని య
క్కమలజుఁడున్ సుఖోదయముఁడు గాఁడు దురాత్మునిఁ జక్కఁజేయఁగన్
—వేంకటనాథుఁడు.

గీ॥ సుజనులకు లేమి, గ్రహపీడ సోమసూర్యు
లకు, భుజంగేంద్ర మాతంగ శకున సంచ
యమున కరయంగ బంధన మాచరించు
నలఘుతరమైన విధి శక్తిఁ దెలియనశమె!

శా॥ తారామార్గమునం జరించు ఖగసంతానంబు వారాశిలో
నారూఢ స్థితినున్న మీనతతి పైవాధీనతన్ భూజనో
గ్రారంభంబునఁ గాదె చిక్కువడుఁ గాలాతిక్రమక్రీడ నె
వ్వారల్ నేర్తు రుపాయ ధైర్యబల గర్వ ఖ్యాతిఁ బెంపొందినన్.
—భానయ.

కం॥ గ్రహపీడ చంద్ర సూర్యుల
కహిగజ విహగముల కుగ్రమగు బంధనమున్
బహుమతికి దరిద్రత్వము
విహితంబుగఁ జేసినట్టి విధి నేమందున్.

చం॥ అరుదుగఁ జేరరాని గహనాస్థలిఁ గ్రుమ్మరు నాఖగాండజో
త్కరములుఁ జిక్కఁ బెన్వలలఁ, గానవు దుర్నయ సచ్చరిత్రవి
స్ఫురణము దెల్వి స్థానబలమున్ మఱియెయ్యదియౌఁ గదా! క్రియా
పరుఁడవుచున్ గ్రహించు విధి ప్రాణుల దవ్వులఁ గేలుసాచుచున్.
—నారాయణ కవి.

చం॥ సరసుల నక్రముల్ మలయజంబులఁ బన్నగరాజు కేతకీ
తరువులఁ గంటకమ్ములు నిధానములన్ బహుభూతముల్ సుధా

కరుని: గళంకమట్లు నఘకంబుగ దుర్దశ లుర్విలోన స
త్పురుషులఁ బొందుచుండుఁ దమ పూర్వకృతంబగు పాతకమ్మునన్.

—భానయ.

చం|| ఒలిచెదరుం బ్రవాళములన్ జలనాల్ గమలోజ్జ్వలజ్జల
స్థలముల గ్రాహసంఘముల గుబ్బలఁ బక్కిఁ బ్రతికూల దుర్జనుల్
పొలుపుగ ఖాని జాతములఁ ఘాతములం గమనీయ మౌక్తికా
వళి వడసెల్, స్వభావముగ వారిని నిశ్చయము లేర్పడుంగదా!

—వేంకటనాథుఁడు.

చం|| మఱియజ కీర్తులమ్ములగు మాటలఁ దెల్పుచు వచ్చినంతఁ బెం
పలవడ లేవఁ జూపుచు బ్రియమ్ము లొనర్చుచు లేతనవ్వు వె
న్నెలలు ముఖేందునం దమర నిష్ఠురదంభము మానసమ్మునన్
బలముగఁ బొల్చు దుర్జనుఁడు ధాత్రితలమ్మున లక్ష్మిధీమణీ!

—భానయ.

మ|| పురతః ప్రాంజలి, స్వాశు దృగ్జలజుఁ డుత్ఫుల్లాస్యుఁ డాశ్లేషణా
చరణాలంభన కేళి సత్ప్రియ కథా సంప్రశ్న దత్తాధికా
దరుఁడై, స్నిగ్ధుయి బహిస్స్మహా మధుర: డంతర్గూఢ హాలాహలుం
డరరే! దుర్జనుఁ డెంతొ చెతురుఁ డపూర్వ్వాఖర్వ నాట్యోచితిన్.

—వేంకటనాథుఁడు.

ఈ యుదాహరణములవలనఁ దుల్య విషయములపై జాలువాఱిన యీ ముగ్వురు కవుల వాణీ మార్గములలోని భేదములును దేటపడుచున్నవి. సరళ మధుర విధుర గమనములగు నీ మూఁడు కవితా ప్రవాహములును నేక విషయమున సంగమించి, గంభీరమగు నీతిశాస్త్ర తీర్థమునఁ దెనుఁగు ప్రజకు సుల భావగాహ సౌఖ్యమును బ్రసాదించినవి.

ఈముగ్వురు కవులును మూలములోని కథల నన్నిటిని యథాతథముగఁ గైకొని తెనిఁగించినవారు కారు. పెక్కు కథలను విడిచిరి. కొన్ని కథలను మూలభిన్నముగ నిర్వహించిరి. ఏయే కథలను విడిచిరో, ఏయే కథల నిర్వహణమునందు భిన్నమార్గముల నవలంబించిరో, యిచ్చట నిరూపించుట కవకాశము

కాలసందున, వేంకటనాథ నారాయణ కవుల కావ్యములలో లేనిపించుచు భాను కవి కావ్యమునందు మాత్రమే యున్న దియునగు నొకకథ యిచ్చట జేర్పఁబడు చున్నది. అది యొక రాజకీరమునకును వేశ్యకును సంబంధించినదై కైతవ మును కైతవముచేతనే జయింపవలయునన్న యంశమును బ్రతిపాదించుచున్నది. భానుకవి గ్రంథమునఁ బ్రథమాశ్వాసాంతమున నిది కానవచ్చుచున్నది. ఈ కథ క్షదిరీపతి "శుక సప్తతి"లోఁ గలదు. దీనిని భానుకవి సరసముగ నిర్వహించెను.

వేంకటనాథునకు నీతివిషయ మాలంబనమాత్రము. కథావిస్తరణము నను, వర్ణనలను బ్రవేశపెట్టుట యందును, స్వాతంత్ర్యమును వహించి యాతఁడు తన గ్రంథమునకుఁ గావ్యముద్రను హత్తించెను. బాలావబోధన ఫలమై కథా చ్ఛలమునఁ బ్రవర్తిల్లిన నీతి ప్రపంచనమున, నీతని కావ్యగుణాలోభము, ఉక్తి జటిలత్వమునకును, ప్రౌఢ వర్ణనములకును నెడమిచ్చినది. కావ్య దృష్టిచే నివి సంభావ్యములే యగును.

నారాయణ కవి గ్రంథమును భానుకవి గ్రంథమును, గావ్య గుణముల యందును బరిమాణమునందును వేంకటనాథుని కావ్యమునకుఁ గొండికలయ్యును వివక్షితార్థమునందుఁ దాత్పర్యము గలవియై వాని ప్రయోజనమును నెరవేర్చు చున్నవి.

భానుకవి గ్రంథముకన్న నారాయణకవి గ్రంథము కథా పరిస్ఫుటత్వము నను, వర్ణనా పరిపోషమునను, సంభాషణలయందును నించుక వాసిగాఁ బొడ కట్టుచున్నను, ఈ రెంటికిని శైలియందు సాదృశ్యము గలదు. ఆ సాదృశ్యము, అక్కసెల్లెండ్ర సాదృశ్యము వంటిది. నారాయణకవి గ్రంథములోని పద్యములే నాలుగు భానుకవి గ్రంథమునందును గానవచ్చుచున్నవి.

కం|| పరదేశమె నిజ దేశము
పరులే బాంధవులు ద్రవ్య పరిపాలునకున్
ధరణి నసాధ్యం బెయ్యది
పరమార్థం బిదియె నూత్న భరతాచార్యా! 70

కం|| కులసతి రోయును జట్ట
మ్ముల వాయుదు రొరులు కష్టపుం బలుకుల ని

మ్ము లనాఁడ నోడఁగుచుండును
కలియుగమున బ్రాహ్మణుఁడు కరణిక లక్ష్మా! 71

కం॥ మ్మతిఁ బొందిన నమ్మినను
హితులెల్లను డాయుదురు మహీస్థలిలోనన్
మతిఁ దలఁపఁ జెడఁ జేరరు
ప్రతిమాలిన వారలు నూత్న భరతాచార్యా! 72

చం॥ అతి బలవంతుఁడైన వినయమ్మున నాతనితోడి మైత్రి సం
తతమును నిశ్చలంబుగ మనమ్మునఁ జేసి నిజ ప్రదేశ సం
గతుఁడయి పొల్చుటొప్పు, నది గాదని యొండొక దేశ మేగినన్,
క్షతిమెయిఁ జారినన్, వినుము ధీయుత! నొచ్చు నతండు నేరమిన్.

పై మూఁడు కందములును నారాయణ కవి గ్రంథమున 2వ యాశ్వాసమున 10[illegible]. 10[illegible]. 110. సంఖ్యలలోను, చివర చంపకము తృతీయాశ్వాసమున 30వ సంఖ్యలోను గనఁబడుచున్నవి. నూత్న భరతాచార్యా! కరణిక లక్ష్మా! అను సంబోధనలు మాత్రమే భానుకవివి.

ఇంత గ్రంథము వ్రాసిన కవికి నీ నాలుగు పద్యములను నితరకవి కావ్యమునుండి యెరవు తెచ్చికొనుటకుఁ గల కారణము తనకుఁ బూర్వుఁడగు నారాయణ కవియందు నీతనికున్న గౌరవ భావమని యూహించుటకన్న వేఱొకటి సమంజసముగాఁ దోఁచదు. లేనిచోఁ గారణ మన్వేషింపవలసియున్నది.

శిశుసముచిత వయస్కులగు బాలు రెల్లరును నీతి శతకములనువలెఁ గంఠస్థము సేయుటకు ననువగు సరళశైలిలో నీతి సారములను దెలుపుచుఁ గంద ములు, తేటగీతులు, నాటవెలఁదులవంటి చిన్న చిన్న పద్యములలో సూటిగ నమ రించి, ధారణయోగ్యములగునటుల భానుకవి సంతరించెను. కావ్యగుణ సంపాదనమునందు కన్న బాలావబోధనముగ నీతులను బొందుపఱుచుటయందే యితనికి దృష్టి యెక్కువ. ఇట్లనుటవలన నిందుఁ గావ్యగుణములు కొఱవడినవని కాదు. వానికై ప్రయత్నము లేదని భావము.

స్వచ్ఛ సుందరమగు నీతిని శైలి బహు స్థలములయం దెట్లు జాలువాఱు చున్నది.

చం॥ నృపతి మదోద్ధతుండయిన నేర్పున మంత్రివరుండు రాచ కా
ర్యపు సరఫుల్ ప్రజాహితతి నంటని యాపద, మంచివేళఁ దె
ల్పిపడఁగఁ జెప్పి వాని యవివేకము మాన్పి హితంబొనర్చినన్
విపులయశమ్ము నొందు గుణవిశ్రుత! విశ్వయ లక్ష్మ ధీమణీ!

చం॥ గురు వెలయన్ బ్రధాని, నృపకుంజరు నర్చకురీతి, నీతిశా
స్త్ర రుచిరచిత్తుఁ జేసి పరరాష్ట్ర సభాజనమెల్ల మెచ్చఁ బెం
పరుదుగ నుండెనేనిఁ దను నత్యధికంబగు నూత్న భోగముల్
సిరియును గీర్తిఁబొందు నిది సిద్ధము విశ్వయలక్ష్మ ధీమణీ!

ఉ॥ ఆరసి చూడ రాజు సుకృతాంచితుఁడైనఁ దదీయ సేవకున్
గ్రూరపు మంత్రి డాసిన సకుంతమతిం బ్రజ తల్లడింపుచున్
జేరదు నక్రమున్న సరసింబలె, నుగ్రఫణీంద్రమున్న థా
త్రీరుహమట్లు వానిఁ గులదీపక! విశ్వయలక్ష్మ ధీమణీ!

ప్రయోగ విశేషములు

లక్షణజ్ఞుఁడని పేర్కొనఁబడిన యీ కవి కావ్యమునఁ గొన్ని నీహార లేశములవంటివి, "విష్ణుశర్మను" [విష్ణుశర్మ+అను]మున్నగునదంత తత్సమపద సంధులును, "మేసచ్చుట", "అణఁగున్న" మున్నగు క్త్వార్థక సంధులును గానవచ్చుచున్నవి.

కం॥ "లాంగూలంబ ల్లార్చి
మ్రోఁగుచు" మున్నగు పూర్ణబిందు ఖండబిందు ప్రాసములును,

కం॥ "ఆకఁట చేతను మీఁదలు
ప్రాకట ఫల సంగ్రహమ్ము"

మున్నగు సబిందు నిర్బిందు ప్రాసములును గానవచ్చుచున్నవి. ఆత్మార్థ నను ప్రయుక్తమగు "కొను" ధాతు వుండవలసిన స్థలములలోఁ "బుచ్చుక",

"చేసుక", "నమ్మించుక" అను రూపములును, "రాజును", "భూతలాధిపును" మున్నగునాగమ ప్రాకృత రూపములును గానవచ్చుచున్నవి. "వంప్పించి" యను ప్రయోగము కనంబడుచున్నది.

"నానాలిపిచేత వడలెల్ల బ్రుక్కెను"

ఒకటని సంస్కరించిన యతి భంగమగును. దీనిని గవి బుద్ధి పూర్వకముగనే వ్రాసినట్లు తోచుటవలన నట్లే విడువం బడినది.

ప్రథమాశ్వాసము 263వ పద్యము

కం॥ "స్మృతి వొంపెనట్లు దెలిసిన
యతనిం బొడగాంచి వార లావల నిడి యం
చితగతిఁ జన నతిగర్వత
మనస్కుండై యా భవిష్యమతి యున్నంతన్."

అను దానిలో నాలుగవ చరణమునఁ బ్రాస భంగమైనది. ప్రత్యంతరము లేమిని సాధు పాఠమును బొందు ననువు పడలేదు.

"అతి గర్వత
మతియగుచున్" నా భవిష్యమతి యున్నంతన్,
అని చదివి కొనిన సరిపడును.

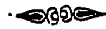
గుణాభ్యర్హితమగు నీ కావ్యమున నిట్టి యల్పదోషములు పరిగణనీయములు కావు.

దీనిని ముద్రణమునకు సిద్ధపఱచి ప్రూఫులను జూచిన లైబ్రరీ పండితుఁడు శ్రీ మల్లంపల్లి శరభేశ్వరశర్మ, సంస్మరణీయుఁడు. ముద్రణమునఁ దగు శ్రద్ధగైకొని దీనిని మేలుగ రూపొందించిన "స్వతంత్ర" ముద్రణాలయమువారికిఁ గృతజ్ఞతాభివందనములు.

—టి. చంద్రశేఖరన్.

విషయ సూచిక

ప్రథమాశ్వాసము
(మిత్ర భేదము)

ద్వితీయాశ్వాసము
(మిత్ర లాభము)

తృతీయాశ్వాసము
(సంధి విగ్రహము)

చతుర్థాశ్వాసము
(లబ్ధనాశనము)

పంచమాశ్వాసము
(అసంప్రేక్ష్య కారకము)

దిద్దుబాటులు

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
1	20	సుతబ్రోచు	సుతప్రోచు
3	3	జలనిస్రుల్, వసధి	జలనిధుల్, వసుధ
4	6	నిఘ్నఘ్నుండా	విఘ్నఘ్నుండౌ
4	20	విశ్రుతు లక్ష్మమంత్రి! బుధసేవ్యస్యుల్?	చెప్పను భాస్కరేంద్ర! [బుధవర్ణ్యభ్యుల్?]
9	12	సంపద చెంపొంద,	సంపదఁ బెంపొంద
11	15	దుగ్ధమ్ములు	దుగ్ధమ్ములు
13	7	నఘ.	నధ.
21	20	బొక్కుచు తన్ను.	బొక్కుచుఁ దన్ను
31	16	నూతన	నూత్న
34	1	మానవ నాయక!	మానవ నాయక
35	3	సంపదలను	సంపదలఁను
40	2	దానములకంటె	దానముల కంటె
46	46	మనస్కుడైయా	మతియగుచునా
47	27	సుఖంబుండె	సుఖంబుండె
50	12	యటచు	యటంచు
54	8	భూతధాతీ	భూతధాత్రీ
68	4	మాంసములట్ల నెపుడు,	మాంసములట్ల యెపుడు
71	20	బిడ్డ	ఒడ్డ
73	18	మార్తినై	మూర్తినై
83	13	వినమెఁ మది	వినమె! మది
83	20	మెయిపోకతో	మెయిఁబోకనన్
84	8	నిలువమనిన	నిలుపుమనిన
88	23	నీపెవ్వండవు	నీ వెవ్వండవు
85	20	సెప్పమన్న	సెప్పుమన్న
96	11	నీ యాపులు	నీ యావులు
101	21	గూబల్లె	గూబలెల్ల
103	24	లక్ష్మధీమణి!	లక్ష్మధీమణీ!
111	2	కపిపుంగవఁ	కపిపుంగవ!
121	8	మూర్తీ!	మూర్తి!
121	13	చెవుల పండువు	చెవుల పండువు
123	14	దాతృత్వమున్	దాతృత్వమునన్
124	2	సంతాపుఁడగుచు	సంతప్తుఁడగుచు
124	22	దండమ్ముల్	దండముల్
125	27	* ప్రాసభంగము.	* ప్రాసభంగము, యతిభంగమును.

వరా :— 3 వ యాశ్వాసము 93 వ పద్యము వఱకును గల గ్రంథమునఁ "దోఁడ" ఇత్యాదులను, "పెఁగు" క్రియ యందును ప్రమాదవశమున నఱసున్న దొరలినది. వానిని సుందరసున్న లేదు.

భాను కవి పంచతంత్రి

ప్రథమాశ్వాసము

శా॥ శ్రీరామా కుచకుంకుమచ్ఛవి, లసచ్ఛ్రీ కౌస్తుభస్ఫూర్తి, కా
ధారంబై యురమంతయుం బ్రథమ సంధ్యారాగ బాలార్క కాం
త్యా రూఢోదయ శైలరీతిఁ దనరన్ దా(సన్ను)తుండైన శ్రీరం
గారాధీశుఁడు వేంకటేశ్వరుఁడు లక్ష్మామాత్యుఁ బ్రోచుందగన్॥ 1

శా॥ గౌరీచిత్త సరోమరాళము వియద్గం (గాఝరీ) చంద్రరే
ఖా రాజన్మణిమౌళి, పారిషద సంఘ స్తోత్రపాత్రుండు, గం
భీరోదారగుణుండు శంభుఁడు రహిన్ (బెంపొంద) రక్షించు వి
ద్యా రాజీవభవున్, మహావిభవు లక్ష్మామాత్య చూడామణిన్॥ 2

ఉ॥ వారణ రాజవక్త్రుఁడు దివాక [రశీతక రామరాధిపాం]
భోరుహ సంభవాది సురపూజిత పాదతలుండు విఘ్ననీ
హారవి పాటనార్కుఁడు గణాధిపుఁడీ కృతి [నాథు భూమిభృ
ద్వార సభాంతర ప్రణుత వాగ్విభవాన్వితుఁ] జేయువేడుకన్॥ 3

మ॥ అరవిందమ్మున నున్న యట్ల నిజగేహాంబందు వర్తించి సుం
దర భూపాయు [రనామయ ప్రచుర సత్సంతానముల్ గంధసిం
ధుర వాహ ప్రమదా మణీ వసగృహస్తోమాది కైశ్వర్యముల్]
గరుణా పాంగములన్ [బయోఽబ్ధిసుత] సంకల్పించు [లక్ష్మయ్యకున్] 4

మ॥ కమనీయోజ్జ్వల భాగ్యుఁ జేయుత మహాకారుణ్యామేపార సం
భ్రమ చిత్తమ్మున [సౌరవాహినికి] భారంబొప్ప సామేని యి
క్క మునీంద్ర స్తుతమూర్తియై యభవు నంకంబందు వర్తించు శీ
తమ (హీంభృత్సుత) బ్రోచు లక్ష్మవిభు మందారాభ విశ్రాణనున్॥ 6

ఉ॥ అంబురు హాసనానన గృహాంతర భాగమునన్ వసించి లో

య్యం బుజనేత్ర విద్యలకు నాకర మయ్యెడి దేవి భారతిన్
గంటు సమాన కాంతి నధికంబుగఁ గొల్చెదఁ గార్య సిద్ధికిన్ 7

వ॥ అని యివ్విధమ్మున నిష్టదేవతా ప్రార్థనమ్ము చేసి, 8

గీ॥ అఖిల జనులకు రామ కథామృతమ్ము
గలుగఁ బ్రవహింపఁ జేసిన కవివరేణ్యు
సుభగ చారిత్రు మునిజన స్తోత్రపాత్రు
నేను మనమునఁ గొల్తు వాల్మీకి నెపుడు॥ 9

కం॥ భారత వాగ్భణితులను న
నారత కలి కలుషతిమిరమణఁగించుచు వి
ద్యారూఢినవని దనరిన
పారాశర్యుని నుతింతుఁ బరమప్రీతిన్॥ 10

సీ॥ కావ్యత్రయము నాటకంబులు రచియించి
ఘనకీర్తి నొందిన కాళిదాసు
(నహరిశహా) సకల విద్యలచేత మెప్పించి
యుర్విఁ జెన్నొందిన మయూరు బాణుఁ
వెలుఁగునఁ బాండవేయుఁ కథఁ గూర్చి పెం
పెక్కిన నన్నయఁ దిక్కనార్యు
భాగవతమ్ము, నాప్రస్థితి గావించి
పొలుపొందు బమ్మెర పోతరాజుఁ
జతురు శ్రీనాథు భాస్కరు శంభుదాసు
రంగనాథుని ఘను నాచిరాజు సోముఁ
దలఁచి తక్కిన కవుల ముదమునఁ బొగడి
కరముఁ బెంపొందవారల కరుణవడసి॥ 11

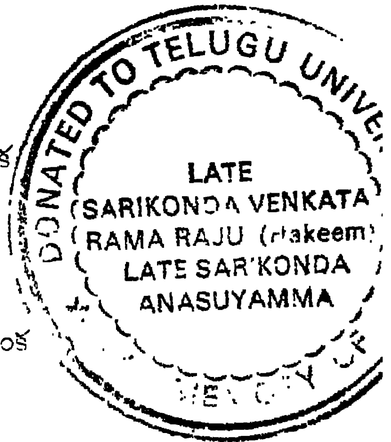
వ॥ ఏ నొక్క ప్రబంధమ్ము నిర్మింపఁగోరి పురాతన కవీంద్రులచేత మున్న ఖిలమ్ము రచింపంబడె నాకు నిప్పుడెయ్యది గలుగునో యని విచారింపుచునున్న యవసరమ్మున 12

సీ॥ తనయరుల్ల ఖిలగోత్ర క్షమాధర తట

తన (దు) గుణమ్ములు (దనరి) పద్మ భవాండ
(కాండసం) పూర్ణ విఖ్యాతి నొంద
తనదాన జలనిధుల్ వనధి యాదో జంతు
సంతతికిని సంతసమ్ముఁజేయ
తన ప్రతాపోష్మ మార్తాండ (బింబమురి) పు
ధ్వాంత సంతాన మదంబడంప, ఁ

గీ॥ బరగు శ్రీకృష్ణరాయ భూపాల కార్య
భార ధౌరేయుఁ డర్థార్థి పారిజాతుఁ
డలఘు విభవమహేంద్రుండు (నధిపవిధి)ప
రాయణుండగు లక్ష్మినారాయణుండు॥ 13

సీ॥ వేదశాస్త్రపురాణ విద్యా ప్రవీణత
నొప్పు విద్వజ్జను లొక్కవంక
సంస్కృత ప్రాకృత శబ్దార్థ విదులగు
నుభయ భాషాకవు లొక్కవంక
సంగీత సాహిత్య చతురత నవనిఁ బెం
పొందిన నేర్పరు లొక్కవంక
బహువిధ విద్యలఁ బరిణతిఁ బొందిన
యురుజన సంఘమ్ము లొక్కవంక

గీ॥ నాదిగా గల్గువారలు నపరిమితము
గాఁగఁ బొలుపొందఁ జూచి సంకల్ప సిద్ధుఁ
డఖిల భాగ్యుండు చిట్టన యతని తోడఁ
బలికె సంతోష హృదయ సంపన్నుఁడగుచు. 14

కం॥ ధన నిక్షేపము కృతియును
దనయుఁడు నల్లిల్లు దేవతా భవనమ్మున్
వనము తటాగమునన నివి
(జననుతముగ)ఁ దనరు సప్తసంతతులందున్॥ 15

కం॥ తలపోయఁ గృతియ జగతీ
తలమున నాచంద్ర సూర్యతారకమై ని
ర్మలకీర్తిలతకుఁ గుదురై
నిలుచుగదా యనుచుఁ బలుక నిపుణత వెలయన్॥ 16

సీ॥ మందాకినీ చంద్ర మందార చందన
సితకీర్తి యగు నరసింహాభట్టు
పతికార్యహిత నయోపాయమ్ములను [ప్రసంగం
ధరఁ దనరఁజాలిన] నరసమంత్రి
నృపసభాంతర వర్ణనీయ ధీమాన్య న
ర్తిష్ణుఁడౌ నరధాన కృష్ణ ఘనుఁడు
నానా [విధ] కళా ప్రవీణత నెక్కుడు
వెలసిన భరతము విష్ణుభట్టు

గీ॥ మొదలుగా నున్న వారలు మోదమునను
నరుస నందఱు విన్నవించిరి ప్రధాన
నర్య! మీతలఁ బొప్పు భూవలయమునను
వల హరిశ్చంద్ర రామచంద్రులకున్నైనఁ
గీర్తి యున్నతి కెక్కుడు గ్రతుఁ గారె! 17

ఆ॥వె॥ ఆశ్రితుండు మీకు నాంధ్రభాషా విశా
రదుఁడు భానుకవి, కరమ్ము వేడ్క
ననరిరేత నెద్దినైన ప్రబంధము
నేయఁబనుపు మధిక ధీయుతమంగ॥ 18

మ॥ నరవాగ్వైఖరి లక్షణజ్ఞతలు శ్రీరత్నాస్పదయ భ్యాతి భూ
వర మాన్యప్రకృతిన్ బురాతన సుకార్య ప్రౌఢిమన్ భారతీ
నర మంత్ర ప్రతిభన్ మహేశపద సేవానిష్ఠ (నిన్ బోలరు)
న్వరలో *[విర్థయలక్ష్మమంత్రి!] బుధసేవ్యమ్ముల్? భవద్భాగ్యముల్ 19

వ॥ అని కృతిపతితోడఁ జిట్టనామాత్యుండు వలుక నాతండు సంతో
షాతి శయంబున వల్లెయని కర్పూర సమేతంగాఁ దాంబూలంబును జాం
బూన దాంబ రాభరణమ్ములునుఁ జామరాందోళికా విభవమ్ములును నేక
భోగ గ్రామంబులు నొసంగి బహుమాన పూర్వకంబుగా ననిపిన నేనును
సమ్మహా ప్రధాన శేఖరు నిట్లని వినుతించితి. 20

స్రగ్ధర॥ లక్ష్మీ కారుణ్య పీఠాలయ శుభకల నాలంకృత స్ఫారతేజా!
లక్ష్మీ శాకార! వాచాల సదురగ (సమశ్లాఘు!) వంశ ప్రతిష్ఠా!
సుక్ష్మీభృ ల్లేఖ కావ్యస్తుత విభవ! కళాస్తోకవిద్యార్థ పుత్రా!
లక్ష్మీ నారాయణా! దోర్న్ల సితవితరణో ల్లాస వర్ధిల్లు ధాత్రిన్! 21

---

* తిప్పయ భాస్కరేంద్ర జనవాక్యమ్ముల్ భవద్భాగ్యముల్

స్రగ్ధర॥ నాయు ప్రఖ్యాతి నీతిస్మధుర మృదుల సన్మంజు భాషా మనీషా
సామగ్రిన్ సాధు భక్తిన్ సరసగుణ పరిష్కార రేఖా ప్రసక్తిన్
సామంతోద్భాన నాదిక సచివ గుణములన్ సన్నుతిన్మించితౌ రా
శ్రీ మద్విత్తయ్య లక్ష్మా! స్థిరమతి విభవాశీ విషాధీశ లక్ష్మా! 22

వ॥ అని స్తుతియించి యమ్మంత్రిమణిం గృతీశ్వరుం గా నియమించి తదీయ
వంశావతారంబభి వర్ణించెద॥ 23

శా॥ భారద్వాజ పవిత్ర గోత్రమున శుంభల్లీలమైఁ గేశ వుం
డా రూఢింబ్రభవించెఁ గీర్తియను స్వచ్ఛాంభోనిధిన్ బుద్ధ్వదా
కార భ్రాంతి నజాండ పంక్తిదనరన్ గణ్ణాంబుజ శ్రీద మం
దారోద్ధార గుణమ్మునన్ సరస విద్యా ప్రౌఢిఁ గీర్తింపగన్ 24

కం॥ భామామణి యగు గౌరమ
యా మంత్రివరేణ్యు భార్యయై పరఁగె లస
త్సీ మంతిని మునునోఁచిన
నోముల ఫలమిదియ యని తనుంబ్రజ వొగడన్॥ 25

కం॥ వారల పుణ్యంబునఁ బెం
పారగ సుదయించె విత్తలామాత్యుఁడు గం
భీర గుణవారిరాశి సు
ధారుచి సమకీర్తి ధీరతా మేరువనన్ 26

ఉ॥ సారసశాత్రవాంకము వృషధ్వజ కంధర నీల మష్ట ది
గ్వారణ గండదానజల [పంకము] దుగ్ధపయోధి మధ్య ల
క్ష్మీ రమణాంగ కృష్ణరుచి శేషదృగంచిత [నీల కాంతిసిం]
పారగఁ గప్పు విత్త సచివాగ్రణిఁ బొందినకీర్తు లెల్లడన్ 27

సీ॥ గజపతి మెప్పించి కనక ఘంటలు గొని
విద్యా ప్రవీణత వినుతికెక్కె
సతతాన్నదానమ్ము సాగి[ంచి భూ సురో]
త్తముల [నే ప్రొద్దు] నెయ్యమునఁ బ్రోచె
స్వగహిత శ్మతి కృతాభ్యాస కీర్తి స్ఫూర్తి
పొలుపొంద భూషణమ్ముగఁ దనర్చె

ధర్మమ్ము గుణము సత్యమ్మును దనతోడు
నీడలు నాఁగ వర్తింపఁ దనరె

గీ॥ వనసి నానార్థిజన పరిత్రాంధకార
పటల మణఁగింపె గోవింద బంధుఁబోలి
సఖుల పాలిటి కల్పవృక్షమ్ము దలఁప
మంత్రి మాత్రుండె పిత్తయా మాత్యవరుఁడు 28

గీ॥ ఆతనికిని భార్యయై ధర్మమాంబయపుడు
దేవతా గురుభక్తి యతిథి సపర్య,
పతి సమారాధన క్రియా పరత, తనకుఁ
గరము వెంపొంద భూషలుగాఁ జెలంగె 29

వ॥ వారియుభయ భాగ్యవశంబున 30

సీ॥ ప్రత్యర్థి పార్థివ పట్టణ ద్వారకవాట పాటన బలోజ్జ్వలభుజుండు
సప్త సముద్రాంత శైలోపరిస్థలీ । సంకీర్ణ గుణలతా సంచయుండు
[హరజటా] నిర్గత సురధునీ భంగని ర్ఘోషిద జృంభిత వాగ్విరాజితుండు
ధర్మ మంత్రిలలాట చారు భాగ్యాక్షర సంప్రాప్తి దీప్త విచక్షణుండు 31

గీ॥ సజ్జన వ్రాతదైన్య తుషార హరణ
కమల మిత్రుండు కవిరాజ కల్పశాఖి
పంచబాణ నిభుం డుదయించె బంధు
రక్షణము సేయ లక్ష్మి నారాయణుండు 32

చం॥ అ మలిన చందనా [స్పదమునాయత] వృత్త గుణమ్ము చారు భో
గము గల లక్ష్మ మంత్రి కరకంజము జేరినయట్టి ధాత్రి క్రో
డమునకు వ్రీడఁ జేసి జగడంబుల [గచ్ఛపు] దుచ్ఛమాడి [లో
కములను శేషు] దోష యుతుగా నొనరించెను సార్వకాలమున్ 33

సీ॥ ఏ మంత్రిసిత కీర్తి హీర కర్పూరనీ
హార హారమ్ముల నపహసించు
నే మంత్రి శేముషీ భీమ విక్రమ [మరి
రాజన్యులకుఁ గూర్పు రంభఘాండు]

నే మంత్రి దానమ్ము జీమూత వాహన
శిబి బలికర్ణుల సిగ్గుపఱచు
నే మంత్రి సౌందర్య మింద్రాత్మజ మనోజ
ధనదజులకు విస్మదనము సేయు

గీ॥ సకల భోగ వినిర్జి తహరిహా యుండు
[సచివ మాత్రుండె కవిబుధ ప్రచయ సురభి]
[కృష్ణరాయ దయావి] వర్ధితరమావి
రాజి కరణము లక్ష్మీ నారాయణుండు॥ 34

శా॥ దానంబందుఁ బ్రతాపశక్తినుర విద్యా ప్రౌఢి [సన్నంధుమి
త్రానూన ప్రియవక్త్ర నమ్మనసు సప్తాంగ క్షమారక్ష ల
క్ష్మీ నారాయణునామ మెన్నుదురు గోష్ఠి సంప్రయోగమ్ములన్]
నానా రాజ సభాంతరమ్ములఁ గవీంద్ర శ్రేణి యశ్రాంతమున్ 35

గీ॥ పుణ్య గుణ దాన భోగ విభూతిఁ దనరు
పా...పార్వతియునుగడు నొప్పు మిగులఁ
దనకు నిల్లాండ్రు గాఁగ భూతలమునందు
రమణఁ జెలువొందె లక్ష్మీ నారాయణుండు 36

వ॥ 37

కం॥ తనుఁ బక్షిమాద్ధి పాలకుఁ
డన దిక్కులఁ బేరువడసి యఖిల సుకృతులన్
దనరిన విత్తప్పాడయ్యెఁడు?
తనయుండుగా లక్కమంత్రి దద్దయ వెలసెన్ 38

వ॥ ఏవం విధ గుణగణ... 39

కం॥ శ్రీరాజిత భవనునకు స
పార యశశ్చంద్ర కాంత బహుభువనునకున్
బౌరాణిక కవి భట మం
దారునకును దాన, వారి ధరధీరునకున్ 40

కం॥ లాలిత మహిళా నవ పాం

ప్రాలేయకర యశోమా
లాలంకారునకుః జిత్తజాకారునకుఁ 41

కం॥ బాహాసి నిహత రిపుసం
దోహావిమర్దన కళా చతుర్వాహనక
వ్యాహత భోగజితాంబుజ
వాహనునకు రమాపయోజ వనగేహునకుఁ 42

కం॥ దాన జలధౌత విప్ర వి
తాన భయానక పరిభ్రత పంకునకుఁ
దానవ మథన పదాబ్జ
ధ్యాన మహాపుణ్య శశ్వదకళంకునకుఁ 43

కం॥ నానా మహీశ మహితా
స్థానీ (జేగీ) యమాన చంచద్గుణ సం
(తాన) యుగంధరునకు ల
క్ష్మీ నారాయణున కర్థి చింతామణికిఁ 44

వ॥ అభ్యుదయ పరంపరాభి వృద్ధిగా నా యొనర్పం బూనిన పంచతంత్రి
యను మహా ప్రబంధమునకుఁ గథాక్రమం బెట్టిదనిన— 45

సీ॥ కమనీయ సాలబద్ధ మణి ప్రభాచ్ఛటా
శబలితాకాశ దిశా *తటమ్ము?
సౌధాంతర స్థిత [స్త్రైణ రుచిర రూ]ప
రేఖా విజిత నిర్జరీ గణమ్ము
నానా[విధ సుమప్రతాన]నూత్న రమా వి
చిత్ర తోపహసిత చైత్రరథము
సంతత మద వారి సామజ (సంభావి)
తా కాలవర్షాగ మాభ్రచయము

గీ॥ ఘన (నవాగరు) ధూపిత గంధవహము
త్యాగి నృపసుత హాసి తదుగ్ధార్ణవంబు
స్వర్ణరథ పరికల్పిత స్వర్ణ ధరము
భువన మాన్యమ్ము పాటలీపుర వరంబు 46

వ॥ అమ్మహా నగరమ్మున కధీశ్వరుండగు సుదర్శనుండు 46

సీ॥ తన దృష్టి యష్టదిగ్గజ మహీమండల
పద్మాంతరస్థమై పరగుచుండ
తన రూపమంగనా జనమానసములకుఁ
బంచ శిలీముఖ భ్రాంతిఁ జేయ
తన కీర్తి సతి జగత్త్రయ రమణీయసౌ
ధాభ్యంతరమ్ముల నాడుచుండ
[తన ప్రతాపాగ్ని శాత్రవకానన మ్ముల]
పై ననారతమునుఁ బ్రజ్వలింప

గీ॥ గంధగజ గోత్ర భూమి భృత్కచ్ఛపాహి
పాల [కిటిరాట్] ధురంధర బాహుభీమ
శక్తి సంపద బెంపొంద, సత్యనిరతిఁ
బొలిచె ముందటి రాజులఁబోలి యతఁడు 47

వ॥ అంత నమ్మహీ వల్లభుం డొక్కనాఁడు సమస్త విద్యా విధిజ్ఞులగు తిథిజ్ఞులును నధికతర ప్రబంధ నిస్తంద్రులగు కవీంద్రులును, అఖిల పురాణ పారీణులగు పౌరాణికులును పరరాజ రాష్ట్ర విభేదన నీతి తంత్రజ్ఞులగు మంత్రులును, నిజ కృపా పాత్రులగు సుత్తమ క్షత్రియులును, గొలువం బేరోలగం బుండి తన కుమారులు నీతిశాస్త్ర పారంగతులు గాకుండుటకు హృదయంబున విషాదంబు నొంది సభా జనమ్ములు విన నిట్లనియె. 48

చం॥ అలఘు కళా వివేక విభవాదులఁ బెంపగు సూనుఁ డే క్రియన్
గలుఁగఁడ యేని, భార్యఁ దన కౌఁగిలి జేర్పకయుంట మేలు ము
న్నలిగి ఋతు ప్రసంగతుల నంటక యుండిన మేలు, గర్భమై
పొలిసిన, వంధ్యయైన, రమణి పుట్టిన మేలు ధరా తలమ్మునన్. 49

కం॥ ఘన విద్వాంసుఁడు ధార్మికుఁ
డును గాకుండినఁ దనూజుఁడు ధరిత్రిన్ *
ట్టని పిదుకని మొదవుం బో
లిన వాఁడరయంగ సూక్ష్మ లిఖితాచార్యా!

క॥ ఏలా! నరవరకుంజరయా
జాలము విద్యావిలాససత్యవచోక
క్ష్మీ లలితమూర్తి యొక్కఁడ
చాలుం దలపోయ లక్ష్మసచివ నరేణ్యా! 51

గీ॥ చోరులకపహరింపలేరు భూపాలుర
కలని బాధలేదు వాయువహ్ని
వారి [భయము] వారయ నారయవిద్యా ధ
నంబు వసుమతిన్ ధ్రువంబుగావె! 52

క॥ అయమార్గ నీతి విద్యా
నయముల నేఘనుఁడో కో! పున్నజ్ఞుమ్మలఁగా
నయ మొప్పఁజేయు నతి గ
ర్వయుతుల నాసుతుల నతను వశదుర్మతులన్. 53

క॥ అనిన నృపుఁజూచి విద్వ
జ్జన వందితుఁడైన విష్ణు-శర్మను విప్రుం
డను వేడ్క నాఱు నెలలకు
ననఘా నీయాత్మజుల మహాత్ములఁ జేతున్. 54

వ॥ అనిన నమ్మహీకాంతుండు నితాంతసంతోషమ్మున నతని నఖిల వస్త్ర సంచయమ్ములం దేలించి నిజకుమారుల నర్పించిన నతండును వారలం దోడ్కొని (యాత్మ) విద్యామంటపమ్మునకుం జనుదెంచి మిత్రభేద, సుహృల్లాభ,సంధి,విగ్రహ, లబ్ధనాశనా, సంప్రేక్ష్యకారిత్వంబులను పంచతంత్రంబులు కల్పించి యందుఁ బ్రథమతంత్రంబగు మిత్రభేదం బెఱిఁగించువాఁడై యిట్లనియె. 55

చం॥ చెలిమి యొనర్చినన్ గపటిచేఁజెడుఁ దథ్యము తొల్లి కానన
స్థలమున సింహగోవిభులు చారుతరమ్ముగ మైత్రిఁజేసి ని
శ్చలమతి నుండువేళ నొకజంబుక వల్లభుచే విరోధముల్
గలుగవె! యొండొకళ్లకనఁ, గౌతుకమానసులై కుమారకుల్. 56

వ॥ మహాత్మా! యెవ్విధంబున............నెఱింగింపుమనిన విష్ణుశర్మయు వారల మనః ప్రియంబులం దెలిసి యా కథఁ జెప్పందొడంగె నది యెట్టిదన మును దక్షిణాపథమున 57

మ॥ మహిళారూప్య మనంగఁ బట్టణము రమ్య [ప్రాంశు] హర్మ్యావళీ
మహితోద్యాన సరోవర ప్రతతులన్ మాతంగవాహావళిన్
బహుఘంటాపథ యంత్రవప్రపరిఖా ప్రాకార కూపమ్ములన్
మహనీయం [బగుస త్త స] స్తి విలసన్మార్గోప [రోధోన్నతిన్] 58

గీ॥ అందు వర్ధమానుఁడను వర్తకుఁడు గలఁ
డతఁడు నేర్పుతో బేహారమాడి
వచ్చు లాభధనము వసుమతీసుర దేవ
తార్పణమ్ము సేయునాత్మఁ దనరి. 59

వ॥ అతఁడు పెద్దయుఁ దన హృదయమ్మున నిట్లు తలపోసె. 60

కం॥ సిరులును ఘనవిభవముల,
స్థిరములు తనతోఁడవచ్చుఁ జేసిన సుకృతం
బరయగ నది పరికింపగఁ,
బర సుఖ కారణము నూత్నభవతాచార్యా! 61

కం॥ [జలదానో] కహగోవ్రజ
జలఫల దుగ్ధమ్ములట్ల సత్సంపదలున్
దలపంగఁ బరహితార్థమె
.విలసిల్లు ధరాతలమున విత్తయలక్ష్మా! 62

సీ॥ పుత్రపౌత్ర కళత్ర భోగభాగ్య స్వగా
త్రంబులు దలఁప, నిత్యములు గావు
నమర విప్రులకు యోగ్యముగాని విత్తంబు
చోరనృపతులచేఁ [జూఱ] వోవు
పరహితమునకును బాధేయమగు పాత్ర
దానమ్ము భక్తియుక్తముగఁ జేయ,
నని, యంత బేహారమున కేఁగనూహించి
వర్ధమానుండు సర్వార్థములను

గీ॥ నింబలగఁ గూర్చికొని సంభ్రమం బెలర్పఁ
గదలి నందక సంజీవకంబులనఁగ
నెఱి వృషభమ్ము లుభయపార్శ్వములఁ గట్టి
ధనికులగు మిత్రబాంధవ జనులతోఁడ. 63

వ॥ అయ్యవసరంబున నతిజవంబునం జనన్నొక్క విపిన ప్రదేశంబునఁ బ్రమాదవశంబున నెరకలుఁగులో సంజీవకంబు కాలువిఱిగిన నతండు ధనవంతుఁ డగుటఁ జేసి వెండియు నొక వృషభంబుఁ బుచ్చుక తచ్ఛకటంబున నమరించుకొని. 64

ఉ॥ పోవఁగ వర్తకుండు వృషపుంగవు రక్షయొనర్ప నొక్కనిన్
గావలినిల్పి వానికధికంబగు విత్తమొసంగె వర్తకిన్
జీవము వోవకుండఁ గృపచేఁ దృణవారి యొసంగి వేడ్క సం
జీవకుఁ బుండరీకములచేఁ బడకుండఁగఁ బ్రోచె నాతఁడున్. 65

వ॥ ఇవ్విధంబున వర్తకభృత్యుండు పెద్దకాలంబు నా వృషభంబును గాచి వేఁటుంబొంది కాలురాకునికి నా సంజీవకుని విడిచి, చని వాఁడది మృతిం బొందె నని వర్తమానుని కెఱింగించిన నతండును నయ్యనడ్వాహమ్ము పిత్రార్జితంబగుటం జేసి విషాదంబు నొందె నంతనక్కడ. 66

కం॥ జొంపములు గొనిన పచ్చిక
గుంపులు మేయుచట వృషభకుంజరుఁడను మో
దింపుచుఁ జరణముదట్టి చ
రింపఁదొడఁగె వనమునందు రేపును మాపున్. 67

ఉ॥ వారణ రాజకుంభమును వ్రక్కలు జేసి తదీయరక్తముల్
సారెకుఁ గ్రోలిక్రోలి సరసంబగు మాంసము మెక్కి తుంది లా
కారబలంబునన్ మృగనికాయము దిక్కులమీఱి గర్వ వి
ద్యారుచిఁ బొల్చుఁ బింగళకుఁ డన్మృగవల్లభుఁ డవ్వనంబునన్. 68

వ॥ విలసిల్లుచుండి యతం డొక్కనాఁడు సమస్త మృగమ్ములు గొల్వ, యమునా సమీపమ్మునఁ గ్రుమ్మరుచుఁ బ్రళయకాల బలాహక గర్జా సన్నిభంబగు సంజీవకు భయానక ధ్వానంబాకర్ణించి కలుషిత స్వాంతుండై తనలో నిట్లనియె. 69

కం॥ తనభీతియుఁ దననేరమి
తనధన హానియును దగిన తన మర్మంబున్
దన గృహరంధ్రం బెప్పుడు
ఘనునకు గోప్యముగవలయుఁ గరణికలత్మా! 70

కం॥ అని తలపోయుచుఁ బడిబోడ
మిన యద్భుత సాధ్వసంబు మృగసందోహం
బున కింతయు నెఱిఁగింపక
ఘనమగు గోప్యమునసుండెఁ గడుఁ నేర్పమరన్. 71

గీ॥ తన్మృగేంద్ర పరివృఢప్రధాన సుతులు
గలరు ఫేరవ భర్తలు కరటకుండు
దమనకుండన నీతి విద్యా ప్రవీణు
లలఘు బలులింగితజ్ఞులు ననఘమతులు. 72

వ॥ తత్సమయంబున నయ్యిద్దఱిలో దమనకుండు కరటకుంగనుంగొని
యయ్యా! ఈ మృగేంద్రుండు జలాభిలాషియయ్యు నున్న సంచారుండై
యుండుటకుఁ గతం బెఱుంగఁజేయన నతండీ యర్థమ్ము మనకుఁ దెలియం బని
యేమియని యిట్లనియె. 73

కం॥ ధారుణి నెవ్వండవ్వా
పారంబుల దిరుగుఁ *ప్రేతపతి? సదనంబున్
జేరునతఁడు తరుచీలయు
వారక పెడబాపినట్టి వానరు భంగిన్ 74

సీ॥ అనవుడు దమనకుండది చెప్పుమనఁ గర
టకుఁడు మున్నొక్కపట్టణ సమీప
మునను దేవాలయంబునకుఁ గూర్చిన ప్రమాను
ప్రయ్యలు వారంగ వైచి దాని
నడుమ చీలఘటించి నరులేఁగఁ గానల
కరుగుచుఁ గపిసంచయమ్ముచేర,
నందొక క్రోతి [దిష్టాంతకప్రేరణఁ
దటుకునఁజీల] మీఁదటికి నురికి

గీ॥ స్తంభవివరాంతరమునఁ గోశములు వ్రేల
పాణిదంతమ్ములను జీల బలిమిదించి
యుగ్రవథఁ బొందెనట్లు గాకుండ మెలఁగ
వలయు మతిమంతు లుచిత (స) ద్వర్తనముల. 75

---

* పితృపతి

వ॥ కావున నీవేళ మనకు నిన్నటి భుక్తశేష మృగామిషం బనుభ
వింపవలయు, పోదమనిన దమనకుండు వానిం జూచి యాహారమాత్రార్థి వెట్లు
రాజసేవ సేయనోపుదనినఁ గరటకుం డిట్లనియె. 76

చ॥ పరుల మదంబు ద్రెంచ దన బాంధవకోట్లను మన్చి దిక్కులన్
గురుతరకీర్తి నించ దన కోరికలెల్ల ఫలించ రాజసే
వరుచిని సజ్జనాళి కనుకాలము గొల్చుటకాక, పొట్టకై
తిరముగ గొల్వనేల కులదీపక! విశ్రుత లక్ష్మధీమణీ! 77

సీ॥ ఉదరపోషణమున నుండదె కొక్కెర
చండిరై జీవన స్థలములందు
క్షుద్రనివాసమ్ము చుట్టున నెంగిళ్లు
తినియుండదే కుక్క దినదినమ్ము
భోజనమ్ములుగ ధరాజనోచ్ఛిష్టముల్,
కాకులుండవె చిరకాల మిలను
గ్రామసూకరములు కష్టనష్టముల
బ్రతుకవే దేహాది భ్రాంతిచేత

గీ॥ పరులరక్షింపనోపని నరుల జన్మ
ములు ఫలంపఁగ నట్టివి యలఘుకీర్తి
లఘు కార్యమ్ములకుఁ బూని యధికులగుట
లాలితంబగు విశ్రుత లక్ష్మధీర! 78

వ॥ క్షుద్రనదీవిధంబున వివేకశూన్యుం డల్పజీవనంబునన్ బరితృప్త
మనోరథుండగునని పలికినఁ గరటకుం డతనిం జూచి యిప్పుడుచితకార్యం
బెయ్యది చెప్పుమనిన నతం డిట్లనియె. మన విభుండగు మృగనాథుండు సాధ్వ
సమనంబునం బరివార సహితుండై యున్నవాఁడనిన నది నీ వెట్లెఱుంగుదు
వని కరటకుం డడిగిన దమనకుం డిట్లనియె. 79

గీ॥ పలికినంత నెఱుఁగు పశువులు, దలపోయ
సంజ్ఞ నెఱుఁగు దంతి, సైంధవములు
నొరుల యింగితమ్ము లూహ నెఱుంగుట
తెలివి, లక్ష్మమంత్రి! ధీసమేత! 80

వ॥ అట్లు గావున నా ప్రజ్ఞాబలమ్మున నెఱింగితి ననం గరటకుం డతని సిరిక్షించి రాజు నుపాసించు సమయ మెఱుంగఁజేయు మన దమనకుం డిట్లనియె. 31

కం॥ కోప ప్రసాదగుణములు
భూపాలునియందుఁ దెలిసి బుద్ధి నధికుఁడై
చాపల విరహిత హృదయుం
డై పెంపునఁ గొలువ, నధికుఁడగు సేవకుఁడున్. 32

గీ॥ అనినఁ గరటకుఁ డిట్లను ననవసరము
నందు మున్నొక్కనాడు నీవరుగ విభుఁడు
మిగుల విలపించె నీవేళఁ దగుఁ జనవునఁ
బోవ, ననవుడు నాతండు బుద్ధిబలికె. 33

వ॥ ఎవ్విధంబుననైన నుపజీవులకుఁ బరివృఢసేవ విడువవచ్చునే యని దమనకుండు వెండియు నిట్లనియె 34

కం॥ పతి, యంగనాంగసంగ
స్థితిఁదాఁ జేపట్టినట్లు చెనఁటులనైనన్
సతతమ్ము డాసి కొల్చిన
నతికరుణను బ్రోచు, వారి ననసీనతయున్ 35

వ॥ అని చెప్పిన గరటకుండు దమనకుతో నీవు పతిసన్నిధికిం జని యచ్చట నతని చిత్తమ్ము వచ్చునట్లుగా నెవ్విధంబునఁ బలికెదవనిన నతం డతని కిట్లనియె. 36

కం॥ ఒరులాడిన వాక్యమ్ముల
సరవిం బ్రతివాక్యములు రసస్థితి వాదమున్
ధరణిని బీజమ్ములు దా
మురు వృష్టిని బొడముకరణి నుచితమ్మగుచున్ 87

కం॥ గురువైనను [భటుఁడైనను]
బరిభవమును బొందు మనుజపాలకు చేతన్
సరసత్వము సమయోచిత
మురువాచా [illegible]

కం॥ భారము లేదు సమర్థున
కారయ పరదేశ మెద్ది యతివిజ్ఞునకున్
దూరమ్ము గలదె సాదికి!
వేరే! ప్రియవాది కరులు విత్తయలక్ష్మీ! 89

వ॥ అని యివ్విధంబునం దన పలుకులకుం బ్రత్యుత్తర మొసంగిన సంత సిల్లి దమనకా! నీకు శుభంబగు మృగరాజు సేవకుం బోయిరమ్మని నన వల్లెయని దమనకుండచ్చోటు వాసి, 90

చ॥ జవమున నా మృగేంద్ర విభు సన్నిధికింజని వందనమ్ము గా
రవమునఁజేయ నాతఁడు కరంబు ముదమ్మునఁ దేలి మంత్రి పుం
గవ! చిరకాలమయ్యె పొడగంటిమి నేఁడను నంత, జంబుక
ప్రవరుఁడు డాసిపల్కె మధురంబగు వాక్యములుల్ల సిల్లఁగన్. 91

వ॥ దేవా! భవచ్చరణారవింద సేవకుండ, నీసేవకంటె నా కన్యంబొండు గలదే యేనిప్పుడు యాచకాఖ్యం బెఱింగి నీ సమ్ముఖంబునకుం జనుదెంచితి, నని తత్ప్రసాద వదనంబగు వదనంబు విలోకించుచు దమనకుం డిట్లనియె. 92

గీ॥ [నమ్మి] భృత్యుఁడనుచు నన్ను జూడకు దేవ
వచ్చి హితము సేయువాఁడు ఘనుఁడు
పాదకంటకంబు వాపుట కరయంగ
మునలమేల! వాఁడి ముల్లుగాక 93

కం॥ ఇడుములు వొందినసైనను
విడువరు ధైర్యమ్ము నతి వివేకులు దివియన్
బుడమిన్ దలక్రిందైనను
విడుచునొ [కో! మిడు] తతతులు విత్తయలక్ష్మీ! 94

కం॥ హాలికుఁడు సమస్త బీజం
బులు నుర్వరఁజల్లి పిదప మొలకలచేతన్
ఫల మెఱిఁగినట్లు హృదయం
బుల కార్యఫలమ్ము తెలుఁగఁ బోలు సుమతికిన్॥ 95

కం॥ తోడవులక్రియ భృత్యుల నిలి
పెడుచోటుల నిలుపవలయు పృథివీశ్వరుఁడు పెం

పడఁడు, నటుగాక తక్కినవాఁ
డడబడుఁ గార్యములు తద్విధంబున వలఁదన్. ౯౬

గీ॥ కనకభూషణ సముచిత కర్మ మహార్హ
రమ్ము లోహమునఁ గట్టిన కరణి నధిక
[విధుల] నతి హీనమతులందు నెలయు ఘటులఁ
గూర్చు నిరికృత్య పురుషులఁ గూర్పఁజనదు ౯౭

చం॥ జనవిభుఁ డజ్ఞుఁడైన పరిచారకులు బుద్ధివిహీనులు, లక్ష్మిచేఁ
బనులొనరింప నచ్చటికిఁ బ్రాజ్ఞులు చేరరు, నట్టివారు లే
మిని, బహునీతిశాస్త్రముల మేలు గ్రహింపఁగలేఁడు నీతిహీ
నుని నృపు నెంతవానిని మనుష్యులు రోఁతురు భూతలమ్మునన్. ౯౮

ఆ॥ వె॥ ఘోరకాంత రాజగుణములచే నుప
జీవి సంతతికినిఁ జేరరాక
వచ్చుటయును గల్గి వనజంతుమణులచే
నువధివోలె నధిపుఁడుండవలయు. ౯౯

ఆ॥ వె॥ చైత్రచిత్ర భానుచంద్రమ్ము పెనుపొంద
వెట్టుకోర్చి విభుఁడు వెతదలంప
కఖిలజన మహీరుహావళీ హృదయముల్
చెలఁగి పల్లవింపఁ జేయవలయు. 100

వ॥ అని యివ్విధంబున [విన్నవించి] నిఖిల మృగసేవిత సాహాంఘ్రిజ
చతుష్కా! నన్ను నీయంతటి భక్తియుక్తుంగా నెఱుంగుమని ధీరవ ప్రసంగం
డిట్లనియె. 101

చం॥ హరియును బోత్రిగాత్రధరుఁడై శరజన్ముఁడు ఛాగరూపుఁడై
సరసిజ బాంధవుండు హయసంహనుఁడయ్యె [సముక్] మహోన్నతాం
బుధు హఠవాది దేవ పరిపూజ్యులుగారె మృగేంద్ర! శౌర్యభా
సుర!నను నక్కమాత్రముగఁ జూడకుమీ మది నీకు బూజ్యుఁడన్॥ 102

వ॥ అని పలికిన, పింగళకుండు మదీయ ప్రధాన పుత్రుండవగు నీవు
పూజ్యుండవు [గాక] తిరస్కారాస్పదుండవే! యనినఁ బ్రహృష్టమనస్కుండై
దమనకుండిట్లనియె. 103

సీ॥ అధిప పాథోవాంఛ నరుగుచు నిచ్చట
నిలిచిన కార్యమ్ము దెలుపుమనిన,
దమనక! మధ్యాహ్నాంతరమునన యకాల
ఘనఘనాఘన ఘోర గర్జితోఁడ
పరిహాలు నొక్క నిస్వానమ్ము విని దాని
గమనింప సత్త్వవిఖ్యాతుఁడిందుఁ
గలఁడని కొంత నిక్కడ నిల్చియున్నాఁడ
[నన విని] యేల భయమ్ము నీకుఁ

గీ॥ * జెప్పు మల్పునధికుఁ జేసెద వలుఁగు నీ
పదములచేఁ బోదె, రాజ మంత్ర
పక్ష [లోకనృపతి] రక్షణంబునఁ గార్య
మనఘ! యింత విఫలమగు దలంప 104

కం॥ మును మృగధూర్తకకుల నా
థునిచేఁ దెలియంగబడిన దుందుభినాదం
బును బోలె సఖిప! యేతద్
ధ్వని యిప్పుడు మనకుఁ దెలియదగునని పల్కెన్॥ 105

వ॥ అనిన విని మృగవిభుం డదియెట్లని యడిగిన దమనకుండాను పూర్వికంబుగా నెఱింగించువాఁడై యిట్లని చెప్పందొడంగె-మున్నులంబర్వండను జంబుక సత్తముండధిక క్షుత్పరవశుండై యొక్క భగ్నవాహినీ సమీప స్థలంబునఁ గ్రుమ్మరుచు నొక్కనాఁడు వాతాహత భేరీ నినాదమ్ము లాకర్ణించి భయమ్ము నొంది తన యంతరంగమ్మున నిట్లని చింతించె 106

కం॥ మిక్కిలి నాఁకటిచేతం
జిక్కితి నీవేళ నేమిసేయుదునొకొ దే!
యెక్కడికి బోదునని యం
దొక్క మహా భేరిఁగనియు నొయ్యననగుచున్. 107

కం॥ పవనాహత తరుశాఖా
నివహాముచే మ్రోఁగుచుండెఁగి, నిర్భయుఁడగుచున్

* జెప్పు మల్పు పలుకు జేసెద వధిక నీ

జన మెుప్ప జడియకతఁడి
ట్లు విచారముసేసె నాత్మలోఁగడు ప్రీతిన్. 108

గీ॥ అధిక భోజనమిది గల్గె ననుచు లంబ
కర్ణుఁడా భేరి చించి సకౌతుకముగ
నందుఁ జొరబడి వెడలె నిరాశుఁడగుచు
నట్లుగావున నిది తెలియంగవలయు 109

వ॥ వచ్చిన శబ్దంబునకు భవన్మనంబున సాధ్వసంబేటి కిచె సర్వంబును
దెలిసి చనుదెంచెదనని తద్ధ్వని మార్గమ్మునంజని వాని ముందట 110

మ॥ కనియెన్ భూధర సన్నిభాంగునతి తీక్ష్ణ......
.........నిజవాల సంచలన భూవాతూల నిర్దారితా
భ్రనికాయున్ మృగయూథ కర్ణకు హారోగ్రధ్వాను సువ్యక్తకపు
ష్ఠన భూషాంచిత గర్వ నిర్వహణ విద్యాంకున్ గకుపన్మత్తేభభుక్॥ 111

మ॥ కని గోవల్లభ! యిట్టులొంటిఁ దిరుగంగా నేల యొక్కండవై వి
శ్వాస మార్గంబున నీ కథా వివరముల్ వాక్రుచ్చి నాకంతయున్
వినుపింపన్ దగునేనిఁ జెప్పుమనినన్ వీక్షించి యాద్యంతమున్
దన వృత్తాంత మెఱుంగఁజెప్పె నతిమోదం బాత్మ సంధిల్లఁగన్॥ 112

వ॥ ఇట్లు చెప్పిన నవ్వృషభేంద్రుండు జంబుక ప్రభుం జూచి యయ్యా!
భవన్నామంబెయ్యది నన్నుఁ డాయంజను దెంచుటకుఁ గతంబేమి యెఱింగింపు
మనిన నతండతని కిట్లనియె నేను దమనకుండను పేరుగలవాఁడ మృగనా
థుండు మన్నాథుండని చెప్పి వెండియు నిట్లనియె 113

మ॥ మదదంతావళ [కుంభసంభృతిలస]న్మాంసాన్నముల్ నిచ్చఁ బెం
పుదలిర్పన్ దిని మేనువాంగ సతతంబున్ శౌర్య గాంభీర్య సం
పదఁ బెంపొందిన సింహవల్లభునకున్ బంటన్ వృషాధీశ! కూ
ర్చెద మన్నాథుని నీదు స్నేహమునకున్ సిద్ధమ్ము వేడందగున్॥ 114

వ॥ అనిన సంజీవకుండు దమనకుం జూచి యతనికి నాకు మిత్రత్వం బెట్లు
సమకూడు! మృగేంద్రుండతులబలపరాక్రమ సంపన్నుండేనల్పబలుండ నఖల

క॥ హీనాధిక బలములు నీ
మానసమునఁ దలఁచవలదు మైత్రిఘటించుటన్
నా నేర్పుచేతనని విని
గోనాథుం డాత్మలోనఁ గోర్కులు నిగుడన్ 116

గీ॥ అట్లు గావించి నన్ను నెయ్యమునఁ బ్రోవు
మనిన దమనకుఁ డతని వీడ్కొని కుతూహ
లంబు పెంపారఁ బింగళుంబు కడకు
నరిగి ప్రియమున నంపనం బాచరించి, 117

వ॥ [నిలిచిన] పింగళకుం డతనిం బ్రియపూర్వకంబులగు వాక్యంబుల
నాదరించి పోయివచ్చిన కార్యం బెఱింగింపుమనిన దమనకుం డిట్లనియె. 118

సీ॥ సునఖర్త్రి నక్త్రి దంష్ట్రాళి భీషణములగు
దీర్ఘ విషాణముల్ తేజరిల్ల
ఘోణిఁ జరింపఁ గోత్రగాత్ర మోయన
నున్నైన సింహాసనమున నొప్పఁ
బొదని మేచకాభ్రముభాతి నెంతయు
రమణీయమగు మూపురమ్ము దనరఁ
బ్రళయావసర [ఘన] పటుహాని నాదంబు
లంకురించిన మాడ్కి నంకెలమరఁ

గీ॥ ప్రకట గాంభీర్య ధైర్యదర్ప ప్రతాప
గుణములందనర్పు నొక వృషగణవరేణ్యుఁ
గంటినాతఁడు నన్నును గారవించె
[నధిపు మన్ననగల] బంటనగుటఁ జేసి, 119

వ॥ అని చెప్పినవిని యిట్టి బలపరాక్రమ సంపన్నునికడ కెట్లువోయితని
యడిగినఁదద్విధం బెఱింగించెదనని యతం డిట్లనియె. 120

మ॥ ఘనబాహా బలసంపదుజ్జ్వలుఁడు దీర్ఘక్రోధుఁడై వీరయో
ధని కాయమ్ములఁ గూల్చు నల్పజనులన్ ధాత్రీస్థలిన్ నిల్పు నె
ట్లనినన్ గాఢజవ ప్రభంజనుఁడు ఘోరారణ్య సాలమ్ములన్

వ॥ అట్లు కావున నిశ్చయమ్మున నచ్చోటికి కరిగితి నీకును నతనికి మైత్రి సంఘటించు నతనిం దోడ్కొని చనుదెంచెదన నిక్కార్యమ్మునకు సమ్మతంబగునే యనం గంఠీరవ సత్త్వుండు కౌతుకాయత్త చిత్తుండై తత్ప్రయోజనం బాచరింపుమని యాలింగనమ్ము జేసి యనిపినం, జని యో ఋషభేంద్రా! మృగేంద్రుండు నీ కథ యిమ్మెచ్చె నీ కార్యమ్ము సర్వమ్ము నతని కెఱింగించితి నీవును కృతార్థుండవైతి నమ్మహాత్ముని సన్నిధానమ్మున కేతెమ్మనె నతండు. 122

ఆ॥వె॥ సంతసమ్ముతోడఁ జనుదెంచి వందనం
బాచరింప నతని నా మృగేంద్రుఁ
డాదరించె నప్పు డాలింగనమ్మునఁ
గనము సొంపు మిగులఁ గౌతుకమున 123

గీ॥ అప్పుడిరువురు మైత్రిఁ బెంపారఁ జేసి
స్వర్ణ మురుమణి విధమున సంతతంబు
గలసిమెలసియు నుండి రిబలిమిచేటు
పాటు మదిలోపలను వలంపక ముదమున. 124

వ॥ ఇట్లు సింహవృషభేంద్రులు జంబుక నిమిత్తంబున మైత్రిఁ జేసి సుఖంబుండి రంత కొంతకాలమ్ము చనిన సమయమ్మున మృగాధిపతి వృషభేంద్రు వశలంబడి యొండెఱుంగక యతండును దానును భోజన మజ్జన శయ్యాసన పాన సౌఖ్యమ్ములఁ బ్రొద్దుపుచ్చుచు దమనకు మఱచిన నతండు పునఃపునం బొక్కుచు తన్ను విచారింపకునికిం జేసి క్షుధార్తుండై కరటకుం గూడికొని యుండెనందు. 125

సీ॥ దమనకుండను-మున్ను ధాత్రిపై! మేష సం
గ్రామంబుచే జంబుకంబు భిక్షుఁ
డఘుమానసుండగు నాషాఢభూతిచే
వడి మంగలియుఁడం తువాయుచేత
తమతమ చేఁతు నేరముల మోసమునొంది
నట్ల [నా] బుద్ధిహీనత దలంప
నిట్లయయ్యె నటన్న నెంతయుఁ బ్రీతితోఁ.

ఆ॥ వె॥ గర్త వర్త్యముగను గ్రహముపక్షక యుండ
———చెప్పమనిన నతఁడు
———శివశర్మ
———యనగ గలడు———ఘనుఁడు 126

గీ। అతఁడు చిరకాల మార్జించినట్టి ధనము
పరవ నొక బొంతలోన గుప్తమ్ము చేసి
బడుగు నొడలికిఁ బొడవుగాఁ బొడిగి దాని
నిమిష మెప్పుడు విడువఁ డర్థకము దెలిసి. 127

వ॥ ఆషాఢభూతియను దురితాత్ముండు పెయపహరించు వాఁడై యా భిక్షుం జేరి మహాత్మా! నేను నీకు శిష్యుండనై పరిచర్య సేయువాఁడనై వచ్చితి నన్నుఁ బరిగ్రహింపుమనిన నాతండును వాని విధమ్మునకు మెచ్చి కపటత్వ మ్మెఱుంగక యుండె నా కపట శిష్యుండును బనులయెడ విశ్వాసిం పన్ జేయుచు నిర్భయవృత్తి హృదయమునందునుం బోలెపాయక శుశ్రూష సేయుచుండెనంత గొన్ని దినమ్ములకు భిక్షుండతని నమ్మి తన యొంటి బొంతను వానిచేతికిచ్చి పదిలంబని చెప్పి వనోప కంఠమ్మున కాచమనార్థం బరిగి యందలి తటాక తటమ్మున నొక పరాక్రమమ్మునం బోరు మేష ద్వయంబుఁ జూచుచుండెనప్పుడు, 128

కం॥ ఒండొకటిఁ బాసి తాఁకుచు
నుండఁ దలల్పగిలి రక్త ముబ్బుచునుండన్
ఆండములు వెడల జవురుచుఁ
గొండల క్రియఁ బోల్చె మేషకుంజరములిలన్. 129

కం॥ ఆలోపలఁ జనుదెంచి సృ
గాలం బొక్కటి కృతాంతక ప్రేరితమై
కీ డెఱుఁగక నడుమంబడి
కూలెన్ గీలాలవాంఛ కుంభిని మీఁదన్ 130

గీ॥ అపుడు శివశర్మ మది విస్మయంబు నొంది
జంబుకము కూలె మేష యుద్ధమ్ము చేత
ననుచుఁదన వెంకి కే తెంచు నంత బొంత

వ॥ అంత శివశర్మ తన నిలయమ్మునకే తెంచి యాషాఢభూతిం గానక
బొంత యెత్తుకొని పోయెనని నిగులుకడి చింతింపుచు స్థానేశుం బొక్కి-
పడియతనిం గనుగొనక నొకపుటభేదనంబు ప్రవేశించి యందొక కొ-
తంతు వాయ గృహమ్ము వేసకఁ జేరి శయనించియుండె నవసరమ్మున 132

కం॥ నారాయణు సంబరల
త్కీర్మదమణి నిజాంఘ్రి [కంజ] కీలితమగు నం
జీరమున బ్రేసెనోయన
సారస బాంధవుఁడు నపర శరధిం గ్రుంకెన్ 133

చం॥ తన మణి పోవ నంబరము ధారుణిలో వెదుకంగ వచ్చెనో!
యనఁదగె నంధకార నివహమ్ము, సరోజ భవాండ పేటికన్
దనరఁగ నిడ్డ కస్తురి విధంబున, జారుల మానసమ్ములన్
ఘనముగఁ గైరవమ్ములు వికాసము నొందె ననంతరమ్మునన్ 134

కం॥ మనుదీశ దిగ్వధూటిక
కరకందుకమనఁగ గగనకాసారసితాం
బురుహమన మదనకువలయ
శరమనఁ గనుపించె నొప్ప శశివాడ తెంచెన్. 135

వ॥ తత్సమయంబునం గోకవిరహిలోక [శ్లో]కరంబులును జకోరహృదయ
వశీకరమ్ములును గలశపయోధి శోభాకరమ్ములును నగు చంద్ర కిరణ
మ్ములు భూభాగమ్మున నిండియుండె నయ్యవసరమ్మున. 136

చం॥ ఒడలికి నున్న, గన్నులకు నొప్పగుకెంపు మనోజ్ఞ జిహ్వకున్
దడబడ పల్కులంఘ్రులకు వేమరుసుం దడబాటు గూర్పు నో
పడు మది రావశత్వమునఁ బ్రేలుచునుండెడి తంతువాయున
ప్పుడు గని వాని భార్య పర పూరుషసంగమ వాంఛ సేయుచున్ 137

వ॥ ఉండు నెడ నంబష్ఠ కన్యకా ప్రేరితయై యుచితాలంకారమ్మునం జెలు
వొంది మందమంద గమనమ్మునం జనునవసరమ్మునం దద్విభుండు 138

కం॥ ఒడలెఱుఁగక కులటిక! యె
క్కడ వోయెదు మున్నుకన్ను గవ ప్రామినకై

పడతిని పట్టుక రోషం
బడ బెఁగ బంధించె దాని నతఁడు గృహమునన్ 139

వ॥ ఇట్లు గృహస్తంభంబునఁ దన భార్యను బిగిచికట్టి పాన మదవశత్వమ్మున నిద్రాపరవశుండై యున్న సమయంబున, 140

ఉ॥ పోఁగు నిసాళె గుల్లబడి యోటు, చికారి పిటారి పాలికిన్
రోగముకుండ గోకరి కుహూకి మృషాలయ యింద్రజాలద్ర
వ్యాగమశీల మాటల ప్రియంబు నయంబ [నయంబు] మీఱఁగా
వేగమవచ్చి మంగలి నివేశన బద్ధ వధూటి, కిట్లనున్ 141

కం॥ ప్రియుఁడంపిన వచ్చితిన
ప్రియమిప్పుడు సేయవలదె ప్రియుఁ బ్రియ యుక్తిం
గ్రయముగఁగొని బన్నమ్ములు
శయమున విగిచికొని నా కొసంగుము తన్వీ! 142

వ॥ అని కుంటెనకత్తె యగు మంగలి చెప్పిన విని తంతుకారాంగన దాని కిట్లను చెలియా! మద్వల్లభుండగు వీఁడు వీతమానసుండై నే భుజంగాసక్తిఁ బోవుదెలిసి నన్ను బంధించె నే నెవ్విధంబున వత్తునని మంగలి కొండొక చింతించి నీకట్లు నే విడిచి నన్ను నీ వల్లభుకడకు నంపి నీవు వచ్చునందాక నిన్ను బోలె నేనిట కట్లతో నుండెదనని నా సాలెలేమ సంతోషించి నీ నిమిత్తమ్మున మద్వాంఛితమ్ము సఫలంబాయెనని మంగలి దాని చేతన కట్లు విడిపించుకని తానా దానిం గట్టిన నదియును మద్య మదావేశమ్మున నూరకుండె నంత. 143

చం॥ పసిఁడిసలాక చెంగలువబంతి రతిశ్వాసవంతి యొప్పుడున్
రసికుల పక్కదాపు వలరాయనితూపు మనోజకేళికిన్
గొనబగలట్టి దూపు కడుగూటమియందుల యేపు సుజ్జ్వలో
ల్లసముల కుప్ప కప్పురపు లప్పలమించిన సాలెలేమయున్, 144

వ॥ ఇట్లొప్పు నుచితశృంగార వేషమ్మున సంభ్రమంబు దళుకొత్త జలధర మధ్యనిర్గత సౌదామనీ లతికచందమ్మునఁ దనమందిరమ్ము వెలువడి వ్యోమగ్రాహ్య పయోధర భారమ్ము లవలన మధ్యంబసియాడ నీలిచేలంబు ముసుంగిడి గోడ నీడలనడచుచు శంబర విరోధి యా ఱవ బాణంబనంగ

ననంగకోపమ్ముల నవయవమ్ము లెఱుంగక విటాన్వేషమ్మున మందగమన
మ్మున నానాగంగన గృహాంత్య సుకీరమ్ములెచి జాగం గౌఁగిలించికొని
యధరపానమ్మునం దేలి కలరవమ్ము లుల్లసిల్ల మన్మథ యుద్ధమ్మునకు [illegible]
నంతనక్కడ మేలుకొని. 145

కం॥ అతంతువాయుఁ డప్పుడు
నాతింబిలువంగ నది వినని యట్లుండన్
నాతోఁడ నలిగెనావని
దూతిక నాసమ్ము కత్తి దూరిచికోసెన్ 146

వ॥ ఇట్లు, అంబష్ఠి ముక్కుగోసి కమ్మ ఱఁగంతక్రిపై నిద్రించెనంత నా సాలెత విటకానితో నిష్టాభోగంబులం గేళిసల్పి వానింబోఁబనిచి క్రమ్మఱ నాత్మీయ గృహమ్మునకు వచ్చి నాసికాచ్ఛిన్నయైన మంగలిం జూచి భయంబున కటకటంబడి దాని కట్లువిడిచి వెండియుఁ దాకట్లం బడియుండియు నా మంగలి వానింబోలె నేడ్చుచుండియుఁ దద్దూతికాంగనం, గర సుజ్ఞంబోవం బనిచిన నదియును నెత్తురు నాకికొనుచుఁ దలవరులకుం దప్పించుకొని తన యింటికిఁ నరిగి నాథుభావమ్మున నుండనంత. 147

సీ॥ ప్రాచీదిశావధూ ఫాలదేశమ్మునఁ
బొలుపొందు చంద్రంపు బొట్టనంగ
జంభాసురారాతి సౌధోపరిస్థితిఁ
గోమరాసకాంచన కుంభమనఁగ
ప్రథమాచలేంద్రమ్ము పైఁగనుపట్టి శో
భిల్లిన జేవురు గల్లనంగ
కోకవియోగాగ్నిఁ బొకాప్పుటకు నెత్తు
సమయాభయ శయాంబుజంబనంగ

చంద్రుఁడ పరాద్రిఁ జేర, భూజనులు నిద్ర
దేఱఁ, గలువలు ముకుళింప, వారి జాత
వితతి వికసింపఁ, జీఁకటి విరియఁ, గెంపు
మెరయ, మార్తండ బింబమ్ము మింటఁ బొడమె॥ 148

వ॥ ఇట్లువేఁగు నవసరమ్మునఁ దంతువాయుని భార్య దంభ నిద్రితుం డగు ధవుని గుఱించి వృథాక్రోశ సమేతయై శపథమ్ముగా నిట్లనియె. 149

తే॥ అన్యపురుషుని నా హృదయమ్ములోనఁ
దలఁచి యెఱిఁగియేనే సత్యమ్ము; నాకి
కంబు రక్షించు నారీతి గాకయున్న
వచ్చు గమ్ముజ, నని పల్కె నలుకఁ బతిని॥ 150

వ॥ అయ్యవసరమ్మున నతండు గనుంగవ దెఱచి నాసిక ముఖమ్మునం దెజరిల్లు నాత్మవల్లభం జూచి యువతీ! పతివ్రతాభరణం బవసి గాఢాలింగనంబు జేసి తద్బంధనంబులు విప్పెనంత. 151

కం॥ సంతోషమ్మున భిక్షుం
డంతయు వీక్షింపుచుండ నద్దూతికయ
త్యంత విషాదమ్మునఁ గడుఁ
జింతింపుచునుండె ముక్కు చేద్పడుకతనన్॥ 152

వ॥ అంతఁ దద్వల్లభుండగు క్షౌరకుండు పురజనమ్ములకుఁ బనులఁ జేయుటకునై ముంగిట నిలువంబడి తన భార్యం బిలిచి క్షురికాసంఘమ్ము దెచ్చియిమ్మనిన నది మొగమ్ము గానరాకుండ నిలయమ్ములోనుండి చేయి సాచి యొక్క కత్తియిచ్చిన నది శాతక్షురిక గాకుండుటం గలంగి గృహమధ్యంబునం బడవైచె నాజంత తనకిదియ సమయంబని విస్మయశోకమ్ములు కల్పించుకొని యప్పుడు. 153

శా॥ ముక్కున్ గత్తి కరమ్మునందుఁ దనరన్ మొఱ్ఱో మొఱాలింపరో!
నిక్కా యిప్పుడు గావరో! నిపరాధిన్ నన్ను మద్భర్త, చేఁ
జిక్కం బట్టుక యింతచేసెననుచుం జీరెం దలారిం బ్రభున్
నక్కం బంచుజనమ్ము వీథులఁ దను న్వీక్షింప దుఃఖింపుచున్॥ 154

సీ॥ అతలవరి భూతలాధిపు కెఱిగింపఁ
గుపితుఁడై మంగలి నపుడు పట్టి
తెప్పించి సభఁ గూర్చి యిప్పుడీ పాపాత్మ
నేమిసేయఁగదగు నెఱుఁగఁ జెప్పు
డన విని శూలమ్మునను వీని వ్రేయంగఁ
దగవని జెప్ప నత్తఱిజవమున
సన్యాసి చన విచ్చి యన్యాయ మిదియని
తల యూఁచి వగచుచు పద్యమ్ము చదివి

గీ॥ తగఁబనుప సృగాలమ్ము, తాఁ దలంప
భూరికపటాత్ముఁ డాషాఢభూతిచేత,
తంతువాయకుచే దూతి, తనక తనక
స్వార్థముగఁబొందె నీ మూఢవర్తములను 155

వ॥ వెండియు నమ్మహాత్ముండు సవిస్తరమ్ముగా నెఱిఁగింపఁ దత్స భోజనంబులు విస్మయంబు నందెరి నరేంద్రుండును నాయంబష్ఠుని వీక్షించె నా శివశర్మయు నపహృతార్థుండై యెందేనియుం జనియె, నట్లు భిక్షుకజంబు కదూతికలు తమతమ నేరమిచే వృథాచేటు నందెరి. అట్లు నేనును నా నేరమి కతంబున నిది దెచ్చుకొంటి ననిన విని కరటకుండు దమనకుం గర్తవ్యం బెయ్యది చెప్పుమనిన, దమనకుం డిట్లనియె. 156

కం॥ మృగవల్లభ వృషభులకును
బగబుట్టఁగఁజేసి ప్రేమవాయఁగఁజేయన్
దగిన మహోపాయము పెం
పుగఁ దలపోయంగవలయు బుద్ధి నటంచున్॥ 157

కవిరాజ విరాజితము॥

చలమున విక్రమసంపద నోర్వవశం [బదికాక] యుపాయముఁ బెం
పలవడ గెల్వఁగవచ్చు నహీంద్రుని నబ్బలి భుగ్విభుమాడ్కి ననన్
దెలుపు మటెట్లన మున్నొక ప్రమాఁకునఁ దేఁకువ వాయసపుంగ్మము, పి
ల్లలఁగన దత్తరుకోటర నాగము లాఁచి కొనంగని శోకమునన్॥ 158

వ॥ ఒక్కనాఁ డవ్వాయసవిభుండు నిజసతిం జూచి ప్రసవసమయంబగు టెఱింగి తన సఖుండగు జంబుక ప్రవరుకడకుం జని మదీయ నివాసంబగు తరువున నొక్క కోటరమ్ముఁ జేకొని యొక్క కాలసర్పంబు మదర్భకుల భక్షింపఁదొడంగె, తద పాయోపాయమ్ముఁ జెప్పుమనిన నతండతని కిట్లనియె. 159

కం॥ బక మొక్కటి మీాలసము
త్సుకతందిని యెండ్రిచేత సొంపరిమదినం
తకుఁ జేరదె హింసారం
భకులకు ధరలోనఁ జేటుపాటిలకున్నే! 160

వ॥ అనిన నాకథా వృత్తాంతం బెట్లని కాకంబడిగిన జంబుక ప్రభుం డిట్లనియె. 161

సీ॥ అనఘులంబోసరండను బకాధిపుఁ డొక్క
కొలని తటమ్మున నిలిచియున్న
[నదీశు] నంశలి యొంక్రి యాహారశూన్యత
నిచట నింకనుఁ గార్య మేమియనిన
నటమత్స్యములు మాకు నాహారములు గాన
నవి నేఁడు జాలరు లనుకు వెంచి
[కై] కొని పోదు రెక్కడఁ జొత్తునని యిట్లు
[చనుచు] నున్నాఁడననిన పలుకు

ఆ॥ వె॥ లాలకించి మీనులన్నియు నేతెంచి
యతని మమ్ముఁ బ్రోవుమనిన మిమ్ముఁ
గరుణతోడ నన్య కాసారములలోన
విడుతు బ్రతుకుఁడంత వేడ్కననిన, 162

కం॥ ఆమాట నమ్మి ఝషములుఁ
బ్రేమమ్మున నెచటనైనఁ బెట్టుమటన్నన్
దా నొఱఁగితిగిచి క్రమమున
బానుసపతి వానినెల్ల భక్షించినచోన్ 163

గీ॥ ఎండ్రి విభుఁడెఱింగి యిప్పుడు నన్నును
గొంచు నేగుమనినఁ, గొంగయపుడు
పారివచ్చి తన్ను బట్ట కుళీరమాం
సార్థియగుచు నంభ మతిశయిల్ల 164
వ॥ అప్పుడతండు మనమ్మున నిట్లని వితర్కించె

చం॥ ఇది కపట ప్రభావమున నేచిఝషమ్ముల మ్రింగి నన్ను దు
ర్మదమునఁ బట్టి చంపు ననుమానము లేదిక విక్రమంబు చూ
పెదనని యంతరంగమున భీతి నెఱుంగక బల్మి కంఠమున్
వదలక కొండ్లఁబట్టి యమవాసము జేర్చె బకాధినాథునిన్ 165

వ॥ అట్లుగావున హింసాపరులుం గార్యాంతరంబుల హతులగుదురనిన, నతండు నిప్పుడుచితకార్యం బెఱింగింపుమనిన వెండియు నప్పేరవపతి కాకం

బుళ కీట్లనియె నిమ్మహీపాలు [నంతఃపుర కాసారంబునకుం జని] కనక భూష
ణంబుఁ హరించి తావకాపకారియగు గోక్ష్ణ కోటరమ్ములో వేయుమని
వీడుకొలిపిన నవ్వాయసమిథునంబు. 166

కం|| రాజగృహమ్మునకును జని
రాజచ్ఛుట జలకమాడ రాగిల్లి యనో
రాజ? మగు పీటమీఁదను
రాజిల్లెడి కనకభూషరాజటు వెట్టన్ 167

కం|| కనికాకము భూషణముం
గొనివచ్చి ఫణీంద్రుఁడున్న కోటరమధ్యం
బున వేయ గాని వెనువెం
టన వచ్చిరి రాజభటులు ధాకడలిప్పన్ 168
వ|| వచ్చి తద్భూజంబు క్రింద నిలువంబడి,

గీ|| పాదపము నెక్కి యందలి పాము జంపి
కనక సూత్రమ్ము జేకొని చనిరి వేడ్క
కాకమిథునమ్ము [ముది] గుతుకంబు నొందె
నట్లుగావున దగు నుపాయంబు వలయు 169

కం|| మతిమంతుఁడైన సౌఖ్య
స్థితినుండు నబుద్ధియైనఁ జెడిపోవును దు
ష్మతియై హరి, శశకముచే
మృతిఁబొందిన మాడ్కి...ఎలిప్పన్ 170
వ|| కపటకుండా కథయెటింగింపు మన దమనకుం డిట్లనియె.

సీ|| కలఁడొక్క వనమునఁ గంఠీరవేంద్రుఁడు
దర్పించి మృగములఁ దఱచు జెనఁగ
మృగములన్నియు గూడి మృగ కులాధిప యిట్లు
దిననేల మాయందు దినము నొకని
భక్షింపదగునని పల్కిన నంగీకరించి
యా రీతిఁ జరించుచుండ
నందొక్కనాఁడు శశాధిశు దినము వ
చ్చిన వాఁడు మదిలోనఁ జింతనొంది

గీ॥ ఘనతరోపాయ మొక్కటిఁ గాంచి, బుద్ధి
నలుప వానికిఁ, గానికార్యములు గలవె!
యనుచు సంతోషచిత్తుఁడై యచ్చటికిని
వడవడిఁ బోయినఁ గోపించి తన్ను జూచి. 171

మ॥ త్తకోకిల లంపటస్త్రి! మహాక్షుధం బడలంగఁ జేసితివన్న సిం
హంబుతోసను నన్యకేసరి యామిషాభిరతిన్ బ్రమో
దంబు నొందఁ గ్రహింప వచ్చినఁ దల్లడించి యరణ్యభా
గంబునంబడి పారివచ్చితిఁ గల్లకాదని పల్కినన్॥ 172

వ॥ సింహంబు కుందేలున కిట్లనియె— 173

గీ॥ నాకుఁ జూపఁగలవె! యాకేసరి ప్రభు
ననినఁ బదమటంచుఁ నధిక నిమ్న
కూపతీరమునకుఁ గొనిపోయి, వీఁడె యు
న్నాఁడు చూడుమనుచు వాఁడు పలుక. 174

వ॥ మృగేంద్రుండును జలాంతరమ్మునఁ బ్రతిబింబితంబగు కంఠీరవంబు గనుంగొని కోపించి హుంకరిపుచు దుముకంబున నానూతంబడ నుఱికి మృతింబొందె, నప్పుడా శశకంబు నిఖిల మృగస్తోత్ర పాత్రంబయి చరియించెనట్లు గావున కుశలబుద్ధి వలయుననిన విని కరటకుండల్లని భేద కార్యంబున నన్యోన్య వివాదంబాపాదించి తగు నుపాయంబునం బ్రవర్తింపుము రాజసన్నిధి నీకు భద్రంబగు గాక పొమ్మని యనిపిన మహాప్రసాదంబని దమనకుం డచ్చోటువాసి పింగళకు సమీపంబునకుం జని యిట్లనియె. 175

గీ॥ అధిప వీక్షింపుడిదె ప్రళయంబు వచ్చె
భూమిఁ దనవిభు నాపద పొందుచోటఁ
దెలుపకుండిన భటుఁ డెందుఁ గలుషమనుచుఁ
జేరి హితవాచరింప వచ్చితినటన్న, 176

ఉ॥ పింగళకుండు వానిఁ గడుప్రేమముతోడుతఁ జెప్పుమన్నఁ జె
ప్పంగఁ దొడంగె, నుక్షపతి పాపమతిన్ భవదీయశక్తి నా
ముంగల కొద్దిచేసి యను మోదనశంబున రాజ్యమెల్ల నే
లంగల వాఁడనంచు దనలావు మదమ్మున నున్న వాఁడనెన్, 177

వ॥ అని చెప్పిన దమనకు వాక్యమ్ము లాకర్ణించి హరిరాజప్పుడు గప్రాం
డాశ్చర్య భయవ్యాప్తుండయ్యుఁ గొంతసేపు విచారించి యతండద్దివాఁడు
గాఁడని దమనకుతోఁ జెప్పిన నక్కపటాత్ముండు పంపియు నప్పుడిదె. 178

క॥ ఉత్కపతి యొకఁడు మీకును
వీక్షింపఁ బ్రధాని యతఁడు వేఁపున పర్వా
ధ్యక్షుండయ్యెను కైతవ
దక్షుఁడు మదిలోన నమ్మఁదగదని మఱియున్॥ 179

వ॥ మృగరాజా! వృషభంబు కృతఘ్నుండు చేసిన మేలెఱుంగని
వాఁడు వానినమ్మరాదు నిన్నుం ద్రోసిరాజనయ్యెదనని యున్నవాఁడు. ఇట్టి
కార్యమ్ము విన్నవాఁడనై నిప్పు డ్రొక్కినట్లనరిపడి నే నీకుం జెప్పవచ్చితి,
ప్రళయమ్ము వచ్చెనని నేవిన్నవించుటయెల్ల, నీ సంస్థానంబు చెడిపో, నేఁ
జూడజాలక సుమీ! యని విన్నవించి వెండియు నిట్లనియె. 180

కం॥ పతికన్న మంత్రి బలిసిన
క్షితియాతని చైతనర్పు సిద్ధము సతిపా
పతి కంటెవరనైనను
పతికార్యము చెడును నూతన భరతాచార్యా! 181

సీ॥ రాజ్యరక్షకుఁగా రాజు మంత్రిని నిల్పు
మంత్రి యాచకుత మదము నొందు
నా మదమ్మునఁ గార్యమా లస్యముగఁ జేయు
నటమీఁద స్వాతంత్ర్య మాత్మఁగోరు
స్వాతంత్ర్యమున నిజేశ్వరున కొంపుపలంపు
నంతట మతి వేఱె యగుచునుండు
నందుకుఁ బ్రతికర్మ మప్పుడు మఱచిన
వెనుకనంతటఁబోదు విగ్రహించుఁ

గీ॥ గాన విషమైన భోజ్యమ్ము గ్రక్కవలయుఁ
దవిలి నొప్పించు దంతమ్ము దివియవలయు
మంత్రియును దుర్జనుండైన మాన్పవలయు
రాజనీతికి విశ్వయ ప్రభుని లక్ష్మ! 182

వ॥ అని యివ్విధంబున రాజనీతిక్రమంబు విన్నవించినఁ బింగళకుం డాశ్చర్యించి దమనకుతో నిట్లనియె. దమనకా! యీ సంజీవకుండు నాకుం బక్షపాతంబు జెప్పియుండు పతంబును నాయందునట్ల, అతనియందు ద్వేషమ్ము లేనియట్లున్నది. అస్మత్కార్యమ్ముపట్ల కంటిని ఱెప్ప గాచి నట్లు నాకుంగన్పట్టె నున్నాఁడు. ఇట్టి పెద్దను దుర్నీతిచేత నెడయం జేసి కొనుట కార్యమ్ముగాదని దమనకుం డిట్లనియె. 183

కం॥ సుతుఁడనుచుఁ జుట్టమనుచును
హితుఁడనుచును నమ్మవలదు దెలియఁగ నీతిన్
మతిదృష్టిఁ జెలియ వలయును
బతులాకయ వారి నూత్నభరతాచార్యా! 184

కం॥ మంత్రుల బుద్ధుల వినక, కు
మంత్రుల వాక్యములఁ దిరుగు మనుజేంద్రుఁడు దా
తంత్రము బాసి నగడుల
యంత్రమ్ములఁ జిక్కునీపు మహాత్ముఁడైనన్॥ 185

వ॥ అని చెప్పిన మృగేంద్రుం డిట్లను నేనతని కభయం బొసంగితి నా నృపవరేణ్యు నెట్లు నిగ్రహింతు నని యకర్తవ్యంబు. కావున చేసితినేని పర లోక హానియు నపకీర్తియు నగు, నతని హృదయంబున ద్వేషంబించుకయును లేదు, అధికతర ప్రియంబబ్బుచున్నది యనిన దమనకుండు నిట్టూర్పు నిగిడించుచు వెండియు నిట్లనియె. 186

గీ॥ కావ్యమతము రిపునికాయమ్ము నెవ్విధి
నైన జెఱుపనచ్చు; నఖిల సమ్మ
తంబు, మైత్రిఁ జేసి దంభభావమునఁ జ
రించువానినట్ల త్రుంచనచ్చు॥ 187

వ॥ రాజులకుఁ దలంప వీరధర్మంబు కారణంబు ధర్మాధర్మమ్ములు విచారించిన రాజ్యంబెట్లు సిద్ధించు విరోధులగు కపటాత్ములం బొలియించుచుటయు, నాప్తవాక్యంబు లాకర్ణించుటయు, నేర్పు గలిగి కార్యంబుల పట్ల ప్రవీణుండగుటయు, రణధైర్యంబు గల్గుటయు, నను రాజగుణంబు లెఱుంగవలయు నవివేకపరిపూర్ణంబై యున్నది భవదీయహృదయంబున నాహితంబు ప్రవేశింపఁ జోటులేదని మఱియు నతండిట్లనియె. 183

ఉ॥ నీకుఁ బ్రియమ్ము గూర్చు బహునీతులు కార్యపథమ్ము వెల్పినన్
జేకొనవైతివిట్టు విధిచేఁ జెడుపాకలకేల బుద్ధి, శో
కాకరుఁడైన గోవిభుని యద్భుతకైతవశక్తి మెచ్చి, దీ
నాకృతి నా హితంబు హృదయంబున నిల్పకపన్న, నావుడున్. 189

వ॥ పెద్దయుం బ్రొద్దు చింతించి సంజీవకు గుణాగుణంబు లెఱింగక నతని నిచ్చటికిం దోడ్కొని వచ్చిన నతండట్లే? బలవంతుండగు నీ చెప్పినట్లు వినునే! మంత్రభిన్నమ్ము గాకుండ నరిం బొరిగొనవలయు నీవు వలంచిన మహోద్యోగమ్ములు జన్మాంతర ఫలప్రాప్తియుంబోలె నిష్ఫలములై యున్న యవిగాన సన్నిహిత కార్యంబులుగావు నొరుల కపటత్వంబూహ నెఱుంగ వలయునన్న, నమ్మృగేంద్రుండు తొక్కఁద్రొక్కిన భుజంగమ్ము చందంబున మండిపడి యహంకార పూర్వకంబగు వాక్యంబున నిట్లనియె. 190

కం॥ తలపోయ నుగ్రవిక్రమ
కలితుఁడ నన్నేమి సేయఁగలఁడని, తనతోఁ
బలుకక యుండిన దమనకుఁ
డలరుచునుం బలికె పెద్ద నాదనతోఁడన్॥ 191

వ॥ ఎవ్వండేని గృహమ్మునం దన నడవడి యెఱుంగని వానికిఁ బ్రతిశ్రీ నొసంగిన డిండిభంబు పట్ల దోషంబున మందవిసర్పిణి యను చీరపేనుం బోలె దండధరునిలయంబునకుం బోవు ననిన విని మృగేంద్రుండా కథ యెఱింగింపుమనిన దమనకుం డిట్లనియె. 192

గీ॥ అనఘ మున్నొక్క రాజు శయ్యాతలంబు
నందు మందవిసర్పిణి యనఁగ వస్త్ర
యూక యుండంగ డిండిభాఖ్యుండు మత్కు
ణాధిపతి వాయువశమున నచట పడిన 193

గీ॥ వానిఁ జూడగని ప్రీతితో వస్త్రయూక
యతిథి సత్కార పూజల నాదరించి
యేఁగుదెంచిన కార్యమ్ము నెఱుఁగఁ జెప్పు
మనిన నాతండు వానికిట్లనుచుఁ జెప్పె॥ 194

కం॥ మానవ నాయక! శోణిత
పాన మనోరథము చేతఁ బఱతేవలసెన్
నేనని చెప్పిన నందుకుఁ
దా నిట్లనియెం బ్రియమ్ము దళు కొత్తంగన్॥ 195

వ॥ డింబికా! నీవు తీక్ష్ణదశనుండవు కాలం బెఱుంగవు యెట్టివాని నైన మిట్టిపడం బొడిచెద వనిన నల్లి తేఁడు నట్లైన మన్నిలయంబున కరుగు దునే! యన చీరపేను దాక్షిణ్యమ్మున మహీపతి సుప్తుండైన రక్తపానంబు సేయుమని మొదల యిచ్చిన నల్లియు నల్లుకొన్న సంతోషాతిశయంబున నియ్యకొని, యెప్పుడు ప్రొద్దు గ్రుంకునని యెదురుచూడ నంత నిశా సమ యంబగుడు రాజు భోజనం బారగించి శయ్యాతలంబునఁ జేరి నిద్రించు చుండ మెల్లన మత్కుణం బతని క్రిందకిం జని యా రాజుం గఱచిన నతం డదరి పడి లేచి. 196

కం॥ భూపతి ప్రతిహారులఁగని
దీపము దెమ్మనిన వారు దెచ్చిన యంతన్
పే, పారిపోయి మత్కుణ
మా పర్యంకమ్ము క్రింద నణఁగె భయమునన్ 197

గీ॥ మంచతలమెల్లఁ జూడఁ దన్మధ్యమందు
వస్త్ర యూక చరింపంగ వారు సూచి
యద్భుతం బంది యచ్చటి కరుగుదెంచె
ననుచుఁ జంపిరి దాని ననంతరంబ॥ 198

వ॥ అట్లు గావున వివేక హీనునకుఁ దన శ్రీ యొసంగిన వస్త్రయూక చెడిపోయిన చందమ్మునఁజచ్చునని చెప్పిన విని మృగేంద్రుం డంగీకరించి యిట్లనియె మృగధూర్త! గోపతి యుద్ధ సన్నద్ధుండగుట, యేక్రమంబున నెఱుంగ వచ్చుననిన నతండిట్లనియె, నాయనడ్వాహమ్ము తన శృంగాగ్ర మ్ములు వంచుకొని యభిముఖుండై చకితుండునుంబోలె పాదాంతి కమ్ము చేరునప్పుడు దెలియుమని చెప్పి యచ్చోటు వాసి సంజీవకు కడకుం జనిన వాఁడు దమనకుం జూచి యిట్లనియె. 199

సీ॥ కుశలంబె యని పల్కఁగొల్పి మనెడు ప్రజ
కును వలంపఁగ నేటి కుశల మాత్మ
సంపదలను .మానసంబు ప్రాణంబులు
నధిపతి సొమ్ములటంచుఁ బలికి
ద్రవ్యంబు గలిగి గర్వము లేని వాఁడును,
భామామణుల వలఁ బడనివాఁడు,
సుర్వీశులకుఁ బ్రియం బొనరించు వాఁడును,
బంధురామయములఁ బడని వాఁడు

గీ॥ నర్థియై గౌరవంబున నలరువాఁడు,
కపటచిత్తుని మాయలఁ గడచువాఁడు,
శమన పురభేదనముఁ జేరఁ జననివాఁడు,
మనుజుఁ డెవ్వాఁడు గలఁడు భూమండలమున! 200

మ॥ అన సంజీవకుఁడిట్టి పల్కులకుఁ గార్యం బంతయున్ జెప్పు మ
న్నను, వాఁడిట్లని చెప్పె రాజుకుఁ బ్రమాణం బెద్ది నీ మాంసమున్
దను సేవించిన వారికెల్ల నిడ నాత్మం గోరియున్నాఁడు, ము
న్నన ఘూ! మైత్రి ఘటించినాఁడవని నీ కాద్యంతమున్ జెప్పితిన్॥ 201

వ॥ అని పలికిన విని యత్యంత విషాదమ్మునఁ గుందుచుఁ సంజీవ
కుండు దమనకుం గనుంగొని యిట్లనియె. 202

మ॥ అపరాధమ్మొక యింతలేని నను నన్యాయమ్మునన్ రాజు క
ష్టపు వృత్తిన్ జెఱుపంగఁ జూచె కడు నాశ్చర్యమ్ము! సర్వం సహా
ధి పులందెక్కడి నీతి! చూడఁగ మదాంధీభూత చేతస్కులై
యుపకారం బొనరించు వానిఁ బరుగా నూహింతురుర్వీస్థలిన్॥ 203

కం॥ కారణము లేక యల్గును
వారణ మశకముల నొక్క వడువునఁ జూచున్
ధారుణి పతిఁ గొల్చుట మది
నారయ నల్పంబు విఠ్ఠలాత్మజ లక్ష్మా! 204

సీ॥ అనయ జాత్యంధున కద్దమ్ముఁ జూపు చం
దమున నరణ్యరోదనము మాడ్కి

వెలదికి నేకాంతమ్ము సెప్పిన కపటి కృ
తఘ్నుని తోడి మిత్రతవిధమున
జలధిఁ జిన్నిన వృష్టి వడువున నూషర
స్థలములఁ జల్లు బీజముల పగిది
మూఁకుంకు కన్య విచారించు పోలిక
పందికి చందన పంకమట్లు

గీ. నతి వివేక విహితాత్ముండగు నరు హితి
పతికి నాచరించు హితవు నిష్ఫ
లంబు నీతి ఘన కళా చతురుండవై
తెలియు మలయు లక్ష్మి! ధీసమేత! 205

కం॥ దండింపఁ దగని వారల
దండించిన, దండమునకుఁ దగువారి కృపన్
దండింపకున్నఁ జెడు భూ
మండల నాథుండు లక్ష్మి మంత్రి వరేణ్యా! 206

వ॥ అని చెప్పి వెండియుఁ గపట సహిత హృదయుండనగు నన్ను
మృగేంద్రుండట్లు చేయఁదలంచె నది ప్రాక్తన కర్మ ఫలమ్ముగా నోపునని
నిట్టూర్పు నిగిడించుచు మఱియు నిట్లనియె. 207

చం॥ సరసుల నక్రముల్, మలయ జంబులఁ బన్నగరాజు, కేతకీ
తరువులఁ గంటకమ్ములు, నిధానములన్ బహు భూతముల్ సుధా
కరునిఁ గళంకమట్లు నధికంబుగ, దుర్దశ లుర్విలోన స
త్పురుషులఁ బొందుచుండుఁ దమ పూర్వకృతంబగు పాతకంబునన్ 208

కం॥ అన విని దమనకుఁ డిట్లను
ననఘ! మృగేంద్రుండు గడుఁ బ్రియంబొనరించున్,
మనమున నది నమ్మకు దు
ర్జన లక్షణ మదియె మది విచారింపఁ గగున్ 209

చం॥ మలయజ శీతలమ్ములగు మాటలఁ దేల్చును, వచ్చినంతఁ దెం
పలవడ లేవఁ జూచును బ్రియంబు లొనర్చును లేత నవ్వు వె

న్నెలలు ముఖేందు నంపమున, నష్టుని డింభము మానసమ్మునన్
దలముగఁ బొల్చు దుర్జనుఁడు ధాత్రి తలంచున లక్ష్మధీమణీ! 210

సీ॥ బహుళాంధకారంబు వాపదీపము జీవ
నంబుల దాఁటంగ నావ భద్ర
దంతావళముల మదంబణఁప గనంకు
శము పన్నగముల రోషంబు చెఱుప
గారుడ మంత్రంబు ఘనతరాఘంబుల
హరియింప ధర్మవు నతి పరిద్ర
బాధ దీర్పంగ సంపద, శోకముల నోటు
పఱుప నానాకళా ప్రౌఢిమయును

గీ॥ బ్రేమమున నబ్జభవుఁడు గల్పించెగాని
చేయ నోపంగ లేడయ్యెఁ జెవఁటి హృదయ
దంభ మొక్కింత మాన్పంగ ధాత్రిలోన
లాలితోదార విద్యయ లక్ష్మధీర! 211

వ॥ అని చెప్పిన విని వృషభేంద్రుండు చింతా పరవశుండై తనలో నిట్లనియె. 212

ఉ॥ గాలముఖమ్ము మేఁతలకుఁగా నతిసంభ్రమవృత్తి నేఁగి, మీ
నాలి జనమ్ము చేత హతమైన విధమ్మున నల్పబుద్ధి వాం
ఛాలస చిత్తుఁడై మఱియు, నామిషభోజనంబుల త్రోవఁబోవలే
కీ, లయమంద వచ్చితి మృగేంద్రుని వాక్యము విశ్వసించితిన్॥ 213

వ॥ అనిన విని దమనకుండు సంజీవకుం జూచి

గీ॥ అల్పులైనట్టి మాంత్రికులైన, వైద్యు
లైనఁ, బల్వురు గూడిన నౌషధమ్ము
లోనర నేమైన నిత్తురు నుష్ట్రవిభుని
నాదిమంబునఁ గాకాదులట్లతలఁప॥ 214

వ॥ అని చెప్పిన విని సంజీవకుఁడా కథ యెఱింగింపుమనిన దమనకుం డిట్లని చెప్పందొడంగె. మున్నొక వనంబునింబకదంబౌదుంబర జంబూ జంబీర మాధవీ మధూకోద్దాల సాలహింతాల మందార సిందువార బీజ

పూగపున్నాగ ఖర్జూర నారంగలుంగ లవంగ పనస వకుళామ్రాతకాదిముఖ్య వనంబై నృత్యరంగంబునుంబోలె నటనటీశోభితంబై శరన్నభోభాగమ్మునుం బోలె చక్రబాణాసన విరాజితంబై భారతసమర స్థలంబునుంబోలె నర్జున రమ్యంబై రమణీజనవదన శృంగారంబునుబోలె చందన తిలక రమణీయంబై యొప్పు నవ్వనంబునందు. 215

కం॥ కలఁడు మృగేంద్రుండతనికి
బలిభర్జంబుక తోక్షుపతులు సచివులం
దలవారు గొలుచుచు నుభయ
కలితుండగు సప్తద్వీపవిభునిఁ గని వాక్రీతిన్. 216

సీ॥ ఉష్ట్రకులేంద్ర! యొండొంటి సిరాకన,
నేనువర్తకు నో సరించి యుచట
నణఁచు సన్నాఁడ నన విని వారలు
నావిధంబెట్లని యడుగఁ, జెప్పె
ఏను విను స్వర్ణకుండను జేరి బహుల పదా
ర్థము సంగ్రహించి సరాగమైన
త్రోవను బేరంబు తులదూఁగి యాడంగ
సమకట్టి గోనెను సకల ధనము

గీ॥ పూని నావీఁపుపై నెత్తి కానమున
నరుగ భారము నధికమై యాఁగికొనఁగ
నొక్కచరిలోన నాగోనె చక్కవైచి
మున్ను నిచ్చట దాఁగితి మునుమునఁజిగి 217

వ॥ అంత నాస్వర్ణకుఁడు నన్నుంగానక సకల కాననగిరి గహ్వరంబుల నెమకి, విసివి తన నివాసంబునకుం జనియె, నాఁటంగోలె నేనును వర్తకునకు వెఱచి స్వర్ణభారంబు మోవంజాలక యిందణంగి యున్నవాఁడ, నా భాగ్య వశంబున మిమ్ముం బొడగంటి ననిన, గాకజంబుకతరక్షువులు సంతసిల్లి యిట్లనిరి. 218

సీ॥ లొటిపిట్ట నీకును లోంగంగ నేటికి
భయమేల నీకు మాభర్త సన్ని

ధికిని దోడ్కొనిపోయి యకలంక మృగరాజుఁ
గాన్పింపఁజేతుము ఘనతరముగ
ననుచు లోట్రియను దామనువుగాఁ దోడ్కొని
పోడగానిపింపఁగఁబొంగి హరియు
నభయంబునిచ్చి యత్యాసక్తిఁ గథనకుం
డను పేరు నిచ్చి నిత్యాంతరంగుఁ

గీ॥ డుగను గృపఁజేసి సంతోష మగణితముగఁ
బ్రోచుచుండంగ నుండె నా ముసలియుష్ట్రి,
మరయఁ గొన్నాళ్ళ జన ననుచరులఁజూచి
చెలఁగి మృగపతి యిట్లని పలికె వేడ్క. 219

కం॥ కాకంబాదిగ ముద్వార,
నాఁకలి పెద్దగుచునుండె నాహారము మీ
రేక మతిఁ దెచ్చి యిండనఁ,
గాకియు సకలమ్ము వెదకి క్రమ్మఱ విభుతోన్॥ 220

గీ॥ చూడఁగలచోటులన్నియుఁ జూచి వచ్చి
తిమి మృగాధిప మాంసము తెగువనొరక
దనుచు లొట్రియ యొక్కటి ఘనతనున్న
దదియు నీకును నాహారమగుత నేడు 221

వ॥ అని, మృగపతికి నుష్ట్రిమ్ము మీఁది కోర్కె వెగ్గలంబగుటను నీర
సంబుర బలి భుగ్జంబుక తరక్షువులు తమమీఁది మైత్రి సడలుట జూచి,
యెడయఁ జెప్పిన నక్కంఠీ రవేంద్రుండు తద్వాక్యంబులు విని కర్ణకఠోరం
బగుడుఁగంటక భోజనున కభయం బొసంగితి నేనెట్లు చెఱుతునన, ననుచర
మధ్యంబునుండి వాయసప్రభుం డిట్లనియె. 222

ఉ॥ తెంపున నాలుబిడ్డల నతిక్షుధకుం బతి పాపవృత్తి శం
కింపక యమ్మడే! ధరణిఁ గ్లేశమునందిన వానికిం గృపా
సంపద కల్గ నేర్చునె! విచారము లేమిటి కుష్ట్రి వల్లభుం
జంపి భవచ్ఛరీరము నిజంబుగఁ బ్రోవు మృగేంద్ర చంద్రమా! 223

వ॥ అని చెప్పిన విని కరుణార్ద్రి చిత్తుండై వేండియు నిట్లనియె. 224

కం॥ గోవింద తురగకన్యా
మేదిని దానములకంటె మిక్కిలి యధికం
బేదని కశ్యపవాక్యం
బాదరమున నెఱుఁగు లక్ష్మణా మాత్యమణీ! 225

కం॥ కరుణన్న దాని గాచిన
హరిసేవకు క్రతుశతంబు నధిక ఫలంబున్
సిరియును దత్పుణ్యమునన్
నరమొప్పుగఁ బొందు ధరణిఁ గరణిక లక్ష్మా! 226

చ॥ అని మఱియున్ మృగేంద్రుఁడను నాతనితో నిపుడెట్లు చంపనే
ర్తును నకటా! యెఱింగియును దోషముగాదె తలంపనన్న, ని
ట్లనుఁ దన ప్రాణరక్షకొఱకై యనఘాత్మక యెవ్విధం బొన
ర్చినఁ గలుషమ్ము చేకురదు చింత భవన్మతినేల సారెకున్॥ 227

వ॥ మీరంగీకరించిన నేమేమవధించెదమన నతండు క్షుధాజ్ఞాన ప్రవే
శంబున నూరకుండె నంత కాకజంబుక వ్యాఘ్రంబులు మువ్వురుఁ గూడి
కొని యుష్ట్రంబుఁ బొరిగొనుటకిదియ వేళయని కపటోపాయంబునఁ గథ
నకుం దోడ్కొని మెల్లనడాసి యా రాజుతో నిట్లనిరి. 228

కం॥ అడవులఁబడి తిరిగితి
మెక్కడ నాహారమ్ము నీకుఁ గానము నీవి
ప్పుడు మము నెవ్వరినైననుఁ
దడయక భక్షింపుమని ముదంబున మఱియున్ 229

కం॥ భావింప నింతకాలము
దేవరకృపచేత బ్రతికితిమి మీ కొఱకై
జీవము విడిచిన నేమీ!
భూవలయంబుననుఁ గీర్తిఁ బొందమె యనుచున్॥ 230

వ॥ విన్నవించి యామువ్వురిలోఁ గాకంబు మృగపతిని డగ్గఱి దేవా!
నను భక్షింపుమనిన నది నవ్వి నా పంటిసందికిం జాలవు పొమ్మనిన నది
కడకుం దొలంగె-జంబుకం బేతెంచి నన్ను నభక్షింపుమనిన కబళమాత్రంబునకుం

జాలవు క్రేవలుమనిన నది యొదిగినిలిచె, వ్యాఘ్రుం బెంచి నన్ను నాహా
రంబు గొనుమనిన నీవు నాకర్ధాహారంబు చాలదనిన నది వెడలంబోయెను.
నిట్లు ముప్పూట దొలంగినం జూచి యుష్ట్రవిభుండు నిశ్చయ వ్యాకులుండై
యిట్లనియెను 231

శా॥ బాహుళ్యక్షుధ నొంపనేమిటికి నన్నుత్తుంపురన్నంచనే, సు
త్సాహంబొప్పగఁ గాకజంబుక తరక్షువ్యూహముల్ మహోపాయ శౌ
ర్యాహంకారములొప్పఁ జంపిన పవిత్రాంద్రాధిశ్వాసం దంతలో
నాహారంబొనరించె వానినపియట్లయ్యెన్ విచారించినన్. 232

వ॥ అని పమనకుండు చెప్పిన సంజీవకుండు విని యిట్లనియె. 233

గీ॥ కలదు మున్నొక్క గిరి మహాగహనమందు
దాని శృంగమ్ము నిరువది తాటిచెట్ల
పొడవు గలదందుపై వట భూరుహంబు
పొలుచు ఫలముల సాంద్ర సంపూర్ణముగను. 234

వ॥ అట్టి భూజమ్మునందు 235

గీ॥ కలండు కాండపోద్భవుండను కాకవిభుండు
వేల పర్యంతములు కాక వితతి గొలువ
నందు గూండుల నమరిచి యఖిల తరుల
ఫలములను దిని సుఖితమై బ్రతుకుచుండ 236

వ॥ అంతొక్కనాఁడు సముద్రతీరమ్మున వసియించు చక్రియను వృద్ధ
హంస తన పరిజనమ్ములుం దానును విలాసార్థంబుగా సకల భూములం
గ్రుమ్మరి తన నివాసమ్మునకుం జనుచో నడుమను వన భటుల నెడఁబాసి
యేకాకియై యొండెనియుం దిరిగి తిరిగి పథంబుగానక ప్రొద్దు వ్రాలుటయును
జూచి దిక్కులేక, కాండపోద్భవుండను కాక ప్రభుండున్న వట మహీజంబుఁ
జేరిన. 237

కం॥ అందుల కాకులు దమ కుల
మందముగాఁ గాకయున్న నలిగి కఠోరం
బంద జగడంబు చేసినఁ
బొందుగఁ గాక ప్రభుండు పొండని మాన్పెన్ 238

వ॥ ఇట్లు హంస కాకముల యుద్ధమ్ము మాన్పి యావృద్ధ హంసంబుఁ జేరి యెంపల వాఁడవని యడిగిన నది తన వృత్తాంతంబంతయుఁ జెప్పిన విని కాకరాజు కృపా పరిపూర్ణుండు గావున నయ్యంచను తన పంచ నుంచుకొని సకల భోగమ్ములం బరితుష్టుం జేసె నంత వానికొక యలుకుపాటు గల దని విచారించుకొని యున్నంత. 239

కం॥ వసిలో శంపాజాలము,
వడగండ్లను కురియబోడఁగె వడిపెడక, ముదం
బెడల జడిపట్టి యశనము
లుడిగెను కాకమ్ములకును నుర్విని లక్ష్మా! 240

కం॥ కడు బలిభుక్కులు వడవడ
వడ వణఁకుచు మేపు లేమివలటియు వానన్
బడి యీఁద గాలిచేతను
సుడియుచుఁ బతిఁ జేరి ముడిగి స్రుక్కుచు మఱియున్ 241

వ॥ ఇట్లని విన్నవించె. 242

ఆ॥ వె॥ వానగాలిచేత * వడలెల్ల స్రుక్కెను
తనలఫలములెల్ల ధరణిఁగూలె
వాన వెలియదాయె దినికి నొక విధం
బానతిండుమీరలనఘచరిత 243

వ॥ అనిన విని బలిభుగ్వల్లభుండు తమవారల కిట్లనియె. 244

కం॥ ఆఁకటఁ చేతను మీరలు
చీకాకును బొందివచ్చి చిటులుచు నున్నా
రేకమతిఁ బక్షిజాతికిఁ
బ్రాకట ఫల సంగ్రహమ్ము పాల్పడెందున్ 245

కం॥ అనవిని కాకులు మనకును
ఘనమగు నాహార సమితి గలిగున్నది యీ
డనె యంచఁ జంపి తిందము
ననవుడు నా మాట వినియు నాగ్రహమెసఁగన్. 246

* పడలని సంస్కరించినచో యతిభంగము

గీ॥ అపునె పాపులార యతిథినై వచ్చిన
యంచఁ జంప నీతియగునె యనిన
దేహముంటచాలు తెగి ధర్మమెల్లను
బ్రబలుచుండు దీనఁ బ్రౌఢిఁజెడదు. 247

వ॥ అని కొన్ని యుపాయమ్ములు కాండోష్ణునకు నెఱింగించిన నతండును నాఁకఁటి పెల్లున నూరకుండిన నదియ సమయంబని కాకంబులెల్లం గూడికొని నిద్రించుచున్న రాయంచను వధియించి యంసలు భక్షించిరి. నాకును నట్టిదియగునని తలపోసి ధైర్యంబు దెచ్చుకొని రాజతేజంబజేయం బైనను నిప్పుడు సంగరం బొనర్చుట కర్తవ్యంబని నిశ్చయించి వృషభేంద్రుండు దమనకుం జూచి యిట్లనియె. 248

చం॥ సమర ముఖంబునం బడిన స్వర్గము, గెల్చిన లక్ష్మిగల్గు, కా
యము లనయంబు బుద్బుదములట్లు, మదింపల పోసి చూడ దు
ర్దమ మగుశక్తిఁ బోరెద మనంబ మదీయ హృదంతరంబు నం
దమర మృగేంద్రుతోఁడ, ననునప్పుడు నూడుఁడు మీరలంచలున్ 249

వ॥ అనిన దమనకుండిట్లనియె శత్రు విక్రమం బెఱింగియు నెవ్వండేని విరోధమ్ముఁ జెందునతండు డిట్టిభమ్ముచేత సముద్రంబునుం బోలె పరాభవమ్ము నొందుననిన సంజీవకుండు విస్మయ మనస్కుండై తత్కథా క్రమం బెఱింగింపు మనిన దమనకుండిట్లనియె. 250

సీ॥ వనధి తీరమ్మున వసియించి టిట్టిభ
పతియుండ నొక్కనాఁడతని పత్ని
గర్భిణియై యిది కల్లోలతతి నపా
య స్థలం బెచ్చటికైన నరుగ
వలయునన్నను, నర్ణవంబునకేల యి
ట్లాత్మలోఁగలఁగ నాయంతవాఁడె
యీ సముద్రుఁడు! నన్ను నేమి సేయఁగ, నోపు
నరయ నిద్దఱికి మహాంతరమ్ము.

గీ॥ తెలియకేమని యూహించి పలికెనేని
కాష్ఠమధ్యమ్ము గఱచిన కచ్ఛపమ్ము

వోలెఁ జెడునని మదికి నద్భుతము వొడమ
వనిత తద్విధమేరీతి ననుచుఁ బలికె॥ 251

సీ॥ కంబుకంధరుఁడను నొక్క కమఠవిభుఁడు
వికట సంకటులను హంస విభులు మున్నుఁ
గూడి చరియింతురొక పెద్ద కొలనిలోన
మైత్రి నొనరించి నిర్మల మానసములఁ 252

వ॥ అంతటఁ గొంతకాలంబునకు ననావృష్టి దోషమ్ము వచ్చె నయ్యవసరంబున. 253

ఉ॥ చండకరాంశుజాలము కృశానుశిఖావళి మాడ్కి నుగ్రమై
నిండె దిగంతరాళములఁ, నీరజషండము నాళశుష్కితో
నెండె, సరోవరమ్ములు, నదీనతటాకములన్, ఝషమ్ములొం
డొండొకఁ గృశమ్ములై సొరిగె నష్టజలంబులు సమ్ము నేడుగన్. 254

వ॥ అట్టి సమయంబున వికటసంకటులన్య సరోవరంబున కరుగ నిశ్చయించినఁ గంబు గ్రీవుండు వారలంజూచి, 255

మ॥ ననుబాయంగదయ్య మీకు! నను నన్యాయంబు మీరెందుకై
కనుగొంపొం డిదెవత్తు నేననిన నానందమ్ముతో హంసలి
ట్లను నొక్కాష్ఠము బూని నచ్చెదము మధ్యంబొప్ప దంష్ట్రించిన
మ్మనినం దద్విధమాచరింప నవియట్లాకాశ మార్గంబునన్॥ 256

వ॥ అధికజవమ్మునం జన, జనమ్ము తమ్ముం బొడగని యిది చిత్రమ్మని నవ్వుచుండఁ గాష్ఠమధ్యమ్ము గఱచియుండియు నవివేకమ్మునం గల కలమ్మేమి యని వికటసంకటల నడుగంబోయి, నేలంగూలి మృతింబొందె. నవ్విధంబున మిత్రుండని నన్ను నెఱుంగక యేమేనియుం బలుక నూహించిన జడనిధియుం జెడునని యతండు సతింజూచి వెండియు నిట్లనియె, 257

ఆ॥ వె॥ ధాత్రిలో, ననాగత విధాత, యుత్పన్న
మతి, భవిష్యమతియు, మహీననంగ
ముగురు మీనపతులు మోదమ్ముతోఁ గల
రందు నొకడు చచ్చెననఁగ విను వె. 258

సీ॥ అది యెట్టిదనఁ, గమలాకరం బొక్కటి
జలసంచయంబునఁ జెలఁగుచుండుఁ
దగిన వేడుక జయంబుగ మీనములు మూఁడు
వసియించి యుండంగ వాంఛతోడ
జాలరులచటికిఁ జను దెంతురని యనా
గతవిఘాతనువాఁడు మతివివేక
మున నెందుకైనను జనవలెనన, విని
తాత్కాలిక ప్రజ్ఞ తగునటంచు
నుత్పన్నమతి చెప్పె నొక కథ మునుగొల్ల
వనజాక్షి తలవరి తనయుఁ గూడి

గీ॥ వానితండ్రి కోరివచ్చిన నెఱిఁగి త
త్తనుజు గాదెలోన దాఁచి యతనిఁ
గామతంత్రకేళిఁ గరఁగింప బాంధవుఁ
డరుగు దేరఁ జూచి యంత లేచి. 259

చ॥ అలిఁగి సుతుం డిపు మీ భవనమందుకున్ జనుదెంచెనంచు నీ
తలవరి వచ్చె లేదనినఁ, దామసినమ్మఁడు సూడుమంచుఁ దో
య్యలి విభుఁగూడి జారు నపుడంపి నయంబున డాసిగాదెలో
పల నణఁగున్న తత్సుతుని బైకొను వేడుకఁ, దీసి యిట్లనున్. 260

వ॥ మీ జనకుం డెఱుంగకుండం జనుమని కరుణార్ద్రచిత్తునుం బోలె మంచినమ్మి వెడలననిచి యాత్మదోషంబు వెలియంబడకుండ నక్కులట నిజవల్లభు నిష్టోపభోగమ్ములం దేలించె నట్లు గావున తాత్కాలిక మతియె కారణంబని చెప్పిన, నంగీకరింపక యనాగతవిఘాత యనువాఁడన్య సరోవరంబున కరిగె నంతనొక్కనాఁడు, 261

కం॥ జాలరులు వచ్చి యొక్కట
జాలమ్ములు విప్పి కొలను జలములపై నా
భీలత నెగవఁగవైచిన
నాలో, నుత్పన్న మతిభయ స్వాంతుండై 262

కం॥ మృతివొందినట్లు దెలిసిన
యతన్నిం బొడగాంచి వారలావల నిడి, యం

చిత్ర గతిఁ జన, నతిగర్వీత
మనస్కుఁడై యా భవిష్యమతి యున్నంతన్. 263

వ॥ పట్టుకొను నవసరంబున నుత్పన్నమతి చిలుపచిలుప నీరునంబడి ప్రవాహంబున నొంటొక హ్రదమ్ము జేరె నప్పుడు జాలరు లరుగుదెంచి "యద్భవిష్యతేఁ" బట్టుకొని పదిలంబుగా జాలమ్ము లంబడి లగుడంబున మృతిబొందించిరి. అట్లుగావున, ననాగతబుద్ధి యోచింప వలయునని టిట్టిభ ప్రభుండు వనితకుఁ జెప్పి యూరకుండె నంత, 264

కం॥ టిట్టిభవిభుఁ డొసరించిన
యట్టి కులాయమ్ము లోన ననువుననుండన్,
బెట్టుగముంచె సముద్రుం
డట్టె కొరో దీని మహిమ యెఱిఁగెదమనుచున్. 265

ఉ॥ టిట్టిభియంత నేడ్చునఁ గడింపిమగంటిమి నాతఁడిట్లనున్
పట్టువిలాప మంద, సతి! వద్దిక నేఁగొనివత్తు నండముల్
గట్టిగనంచు నండజనికాయము గూడుక వైనతేయు న
ప్పట్టున గొల్చిమ్రొక్కి తనపాటెఱిఁగించి నుతించె భక్తితోన్. 266

వ॥ ఇట్లు టిట్టిభమ్ము సుపర్ణు నుతియించిన నతండతని భక్తికి మెచ్చి టిట్టిభాణ్డజంబుల ముంచిడుకొని పుండరీకాక్షు సన్నిధికిం జని దండ ప్రణామంబు లాచరించి నిటల తటఘటిత కరకమలపుటుండై యిట్లని స్తుతియించె, 267

దండకము॥ శ్రీ మత్కృపావీక్ష ! దక్షోమదాంభోధి * మంథాన యోగీంద్ర చిత్తాంబుజాస క్తరోలంబ! జంభారి ముఖ్యామరస్తోమ మౌళి స్ఫురద్రత్న కాంతిచ్ఛటాక్రాంతపాదాబ్జ! దుగ్ధాబ్ధికన్యా కుచద్వంద్వకస్తూరికా వాసితోరస్స్థలప్రాంత! నేనెంతవాఁడన్ భవన్మూర్తి వర్ణింప, నాస్వర్ణగర్భా దులున్......అంభోఘటౌఘంబులన్ జంద్రసూర్యాభ్రభమ్ముల్ పెక్కులై తోఁచు చందమ్మునన్ లోకలోకాంత రాళమ్ములన్ జీవరూపత్వముంబొంది తత్కర్మబీజంబునన్ బద్మపత్రాంతరస్థాంబుబిందు స్వభావంబునన్, గూడి యుం, గూడ వాకారశూన్యత్వ మొప్పన్ బరంజ్యోతివై యుండియున్

---

* మంథార

బద్మగర్భాచ్యుతేశాభిధానంబులం బాల్చి నానాజగద్వ్రాత, కుత్పత్తి రక్షాల
యంబాచరింపంగఁ ద్రైగుణ్యవృత్తిం బ్రవర్తింతు వా[illegible]
కూర్మాదిరూపమ్ములన్ మించి లోకోపకారమ్ము గావింతు వంభోజగర్భాం
డములో రోమకూపమ్ములో నుండ నత్యున్నత స్థూలదేహమ్ము [illegible], వే
దార్ణవంబైన వేళన్, వటోద్భూతపత్త్రమ్ముపై సూక్ష్మగాత్రమ్మునన్ శైశవ
క్రీడ నర్తింతు వింద్రాదినీ భృత్యఫణీంద్రాకృతిన్ నాకభూనాగలోకమ్ములన్
లీలఁ బాలింతు వాకాశతేజోనిలాంభోవనీపంచభూతాత్మకత్వంబునన్
సర్వభూతాళి కాధారమై యుందువు, వీరేశలోకంబులం [illegible]
విఖ్యాతి [నం] దర్పహీనవృత్తిఁ దేలింతు వభ్రచ్యుతాంభోలవంబుల
పూరంబునుం జెంది పాథోనిధానంబులం జెందుచందమ్మునన్ సర్వతేజోవి
శేషంబులెల్లన్ భవద్విగ్రహం బందె యిందున్ గజేంద్రాది సద్భక్తరక్షార్థమై
తావక స్ఫీతబాహాచతుష్కంబునన్ జక్రశార్ఙ్గాసిశంఖమ్ములే పాయుచుండన్
ద్వదీయాంఘ్రికంజాత మందాకినీ నిర్మలోదంబుల ద్రాంతమున్ గ్రూరపాపౌఘ
పంకమ్ములం బాపు నీమాయ, గీర్వాణముఖ్యాఖిల ప్రాణిసంఘాతవారాశికిన్
వేలయైయుండు నంభోజభూసంభవానందకారీ! మురారీ! భుజంగేంద్ర
తల్పా! సుధాకల్ప! వందారుకల్పా! నమస్తే నమస్తే నమస్తే నమః॥ 268

చం॥ అని వినుతించినం గరుణ నంబుజనాభుఁడు [వానితోఁడ] వా
హనమువు కేతనంబవరయన్ బ్రియభక్తుఁడ వీవు నాకు నీ
మనమున నున్న కోర్కులనుమానము మాను మెఱుంగఁ జెప్పుమ
న్నను, ముదితాంతరంగుఁడయి నాథునితోఁ బ్రియ మొప్ప నిట్లనున్. 269

వ॥ దేవా! మత్కుల సంభవుండగు టిట్టిభపక్షి యండమ్ములు మహో
ద్రేకమ్మున సముద్రుండు నిష్కారణంబునఁ గైకొన్న వాఁడనిన నా భగవం
తుండు పర్జన్యు నాననం బాలోకించిన నతండు జగన్నాథు నాజ్ఞం జేసి నదీ
వల్లభుం గోపించిన జలాంతర్గతంబగు నండమ్ములు దెచ్చి పర్జన్యున కిచ్చె
నతండు భగవంతుని సమ్ముఖమ్మునం బెట్టిన నా సర్వేశ్వరుండు వినతాసుతున
కిచ్చె. నా పక్షిపతి టిట్టిభున కొప్పించె. నతండును పుత్రకళత్రమ్ములఁ గూడి
కొని విరోధివర్గంబు మట్టుపెట్టి సుఖంబుండె. నట్లుగావున శత్రువిక్రమం
బెఱింగియు వైరంబు దగదనిన విని సంజీవకుండు దమనకుం జూచి మృగ
ధూర్తా! మృగేంద్రుం డెవ్విధంబున నున్న సమరోద్యోగి యని తెలియ
వచ్చు ననిన నతండిట్లనియె, 270

కం॥ లాంగూలంబల్లార్చుచు
సంగరప్రస్ఫురణ నోరసుదుప్రలు గ్రమ్మన్
బ్రమోదగుచు చంపిన నెఱుఁగుము
సింగము జగడమ్మునకును జేరెడునపుడే. 271

కం॥ అని చెప్పి దమనకుఁడు వెసఁ
జని కరటకుతోడఁ దనపుడు సర్వముఁ దెలియన్
వినిపించిన నాతఁడు తానుఁ
గనుగొని వింతించి పలికెఁ గలఁగిన మతితోన్. 272

కం॥ హిత మంత్రివయ్యు నక్కట
పతికిని వృషభేంద్రునకును బగపుట్టఁగ నీ
గతిఁ జెంపి కొనర్చితి, సం
గతి మాలిన కార్యమధిక కపటాకృతివై 273

వ॥ అని పలికెఁ దదనంతరంబ 274

ఉ॥ నీల బలాహక వ్రజము, నింగి పయింగనుపట్టె మందవా
తూలము వెల్లడం బరగెఁ, దోఁచె మెఱుంగులు దిక్కులందు, ధా
రాళ మహోగ్ర వర్షము ధరావలయంబునఁ గప్పె, భోగి భు
జాలము నృత్యముల్దనరె శైలములన్ దొలివాన కాయనన్ 275

వ॥ తత్సమయంబున వృషభేంద్రుడును గాలచోదితుండై ధారా వర్షమ్మునకు సహింపలేక విషాణమ్ములు సంచుకొని మృగేంద్రుం జేరిన నతండును దర్పోద్ధతుండై లాంగూలం బల్లార్చి విస్మృత వదన గహ్వరుండై మహానాదంబు గావించి దమనకుండు సెప్పిన విధంబున నితండు నాతో సంగరమ్మునకు వచ్చినవాఁడు మేలెఱుంగఁ జాలక నయ్యంబు కు వచ్చిన నీ గోవ నిప్పుడ పట్టి చంపెదనని సమరంబునకుఁ దలపడె భీమ హిడింబులట్లు పోరం దొడంగిన నఖిల మృగమ్ములు గలంగెనప్పుడు కరటకుండు దమనకుంజూచి దుర్బుద్ధీ! నీ కతమ్మున నీ యిరువురకు విరోధంబు వాటిల్లెనని యిట్లనియె. 276

చం॥ నృపతి మదోద్ధతుండయిన నేర్పున మంత్రివరుండు గాచ కా
ర్యఘు సచివుల్ ప్రజావితతి నంటని యాపద మంచివేళ దె

ల్వి పడగఁ జెప్పి వాని యవివేకము మాన్పి హితంబొనర్చినన్
విపుల యశమ్ము నొందు గుణ విశ్రుత! విశ్వయ లక్ష్మధీమణీ! 277

చం॥ గురు వెలయన్ బ్రధాని, నృపకుంజరు నర్భకురీతి, నీతి శా
స్త్ర రుచిర చిత్తుఁ జేసి, పరరాష్ట్ర సభాజనమెల్ల మెచ్చఁ జెం
పరుడుగ నుండెనేనిఁ, దను సత్యధికంబగు నాత్మ భోగముల్
సిరియును గీర్తిబొందు నిది సిద్ధము విశ్వయ లక్ష్మధీమణీ! 278

ఉ॥ ఆరసిచూడ రాజు సుకృతాంచితుఁడైనఁ, దదీయ సేవకుం
గ్రూరపు మంత్రిడాసిన నకుంఠమతిం బ్రజ తల్లడింపుచున్
జేరదు, నక్రమున్న సరసింబలె, నుగ్రఫణీంద్రమున్న ధా
త్రీరుహ,మట్లు వానిఁ, గులదీపక! విశ్వయ లక్ష్మధీమణీ! 279

వ॥ అని పల్కి ధర్మమార్గమ్ము కపటాంధ తమసమ్మున నెఱుంగఁ బడదు. భవజ్జఠరార్థంబు మృగేంద్రున కహితంబాచరించితివి. పాలును నీరు నుంబోలె నతిలియ్యంబై యున్న వృషభపంచాననులకు, నన్యోన్య వైరమ్ముఁ జేసితి విస్సిరో! యిది యన్యాయంబు, మిథ్యావాక్యమ్ములాదేశించినవాని జగద్ద్రోహి యన నినవే! అవమతికి బుద్ధి సెప్పుట యకర్తవ్యంబనక యొఱింగించెనేని, యతండు వలిముఖునిచేత సూచీముఖుండను పతత్రిపతియునుం బోల్నేఁ బొలియుననిన విని దమనకుండా కథ యెఱింగింపు మనినఁ గరటకుం డిట్లనియె. 280

చం॥ జలధి సరిత్సుధాకిరణ శైత్య సమేధితమైన, యా హిమా
చలమునముంచి పూని వెదచల్లుచు వచ్చినయట్ల, లోకమున్
గలగొన మంచుముంచి చలికాలము మున్నుదనర్చె, నెంతయున్
జలరుహ బాంధవుఁడు గడు చంచలతన్ శిఖిమూలకేఁగఁగన్, 281

కం॥ లలనాకుచదుర్గంబులు
గలుగఁగ, హరిహరపయోజగర్భులు జనులున్
దలఁప సుఖించిరి గాకీ,
చలిపగఱకుఁ దలఁగ నొండు శరణము గలదే! 282

సీ॥ వలగొనివణఁకుచు వానరు లడవిలో
మిణుగురుఁపురువులు మెఱయఁగాంచి
నిప్పుకలని డాసి నివ్వెరపడఁ, జూచి
పలికె సూచిముఖుండు ప్రజ్ఞమెఱయ
నగ్గి కాదిది యేటి కలముక యున్న నా
రన, నుపలమ్ము చేనంది యొక్క
క్రోతి తత్పతీంద్రుఁ గ్రోధాకృతిని వేయ,
బడె, నట్లుగావునఁ బాపమతికి

బుద్ధి దెలియఁజెప్పఁ బోలదు, జెప్పితిఁ,
గ్రూర శిష్యుచేత గురుఁడు వొల్లి
భంగమొందె, నట్టిపాటుచేకురదు గ
దా! యటచుఁ బలుక దమనకుండు 284

ఆ॥ వె॥ అనఘ యెఱుఁగఁ జెప్పు మా కథా వృత్తాంత
మనిన నొక్కపురమునందు మున్ను
భిక్షుఁడుండ నతనిఁ బ్రీతిఁగిరాతుండు
సేవఁజేసె నిష్ట సిద్ధికోఱకు 285

వ॥ భిక్షుండును గతిపయ దినమ్ములు చనిన నతనిఁ గృపావీక్షణం బున వీక్షించి మత్పదాంగుష్ఠంబు ప్రతి దినంబును జలంబులం గడిగికొని త్రావుమట్లైన నీకు నిష్టసిద్ధి యగునవినం, గిరాతుం డవ్విధంబొనరింపు చుండ,—— 286

చం॥ అవనిపుఁ డొక్క కార్యమున కంపిన దూరము బోయ పోవుచున్,
బ్రవిమలచిత్త! మీచరణ పద్మమునందలి త్రేలినీరు నా
కు, వలె ననారతమ్ము సమకూఱఁగ, మీ రరుదెండటన్న, భి
క్షువరుఁడు వాని యాననముఁ జూచి మదింగలుషించి యిట్లనున్. 287

వ॥ లుబ్ధకా! గురువువెంట శిష్యుండు పోవుఁగాని, శిష్యునివెంట గురువు పోవునే! యిది విరుద్ధాచారమ్ము నీవెంట వచ్చుట యన నవివేకంబు, నాయందలి భక్తియె నీకుఁ గలిగినంజాలు నా పదాంగుష్ఠ జలంబు కారణంబు గాదనిన, నక్కిరాతుండు వెడనవ్వు నవ్వి దేవా! మీరిట్లానతీఁ దగునే! నత

ఘోరజలమ్ము గలుగు, రావున్న, నీ యంగుష్ఠమ్ము నాకిమ్మని దుష్బుద్ధిం జేసి
డాసి యప్పుడు. 288

కం॥ గురువుఁ బడఁద్రోసి చరణాం
బురుహము పెనువ్రేలు కోసి పుచ్చుక వేగో
ద్ధురతఁ జనియె, జనులును గని
యరుదందఁగ, ననుచుఁ జెప్పి యాతనితోడన్, 289

గీ॥ అధికమగు దుష్కృతం బెవ్వఁడాచరించు
నతడు, తత్ఫలమంతయు ననుభవించుఁ
దొల్లి తనయునిచేఁ దండ్రి ధూమసంచ
యమున మృత్యువుఁబొందె నటంచుఁ బలుక, 290

వ॥ విని దమనకుండది యెఱింగింపుమనినఁ గరటకుం డిట్లని చెప్పం
దొడంగె, మున్నొక పురమ్మున ధర్మబుద్ధి దుష్టబుద్ధులను వైశ్య కుమారు
లిరువురు గలరు, వారొక్కనాఁడు విత్తం బార్జించుకొఱకు నన్య దేశమ్ము
నకుం జనికందు, 291

సీ॥ ధర్మబుద్ధి మహా నిధానమ్ముగని దుష్ట
బుద్ధి కెఱింగించి యిద్ధనమ్ము
గొని యింటి కరుగుదమన, సమ్మతింపన
య్యిరువురుఁ దమయున్న పురము డాసి
తమచేతి ధన మొక్కతరు సమీపమున ని
క్షేపించి యాత్మనికే తనములఁ
బొంది, మిత్రతఁగడు పొలుపొంద నుండి, రం
దొకనాఁడు దుష్టబుద్ధికి నధర్మ
బుద్ధిపుట్ట, ధర్మబుద్ధికిఁ జెప్పక
యపహరింతు ననుచు నాత్మఁ దలఁచి
యర్ధరాత్రసమయమందొక్కఁడును జని
యద్భుతంపుటర్థ మపహరించె. 292

గీ॥ అద్దురాత్ముండు చిరకాల మరుగ, ధర్మ
బుద్ధిఁ బొడగని లేములఁ బొరయనేల!
నేల దాఁచిన విత్తమ్ము నీవు నేనుఁ
బంచుకొందము నేడని పలుక, నతఁడు 293

ఉ॥ అవ్విధ మాచరింపుమన, నాతఁడుఁ బానును నేఁగి గుద్దటన్
త్రవ్వఁగ నప్పుడందలి నిధానముగానక, ధర్మబుద్ధి, నన్
గవ్వతనమ్మున న్మొఱఁగి కైకొనె నెంతయుఁ బాపవృత్తి మై
నెవ్వని నమ్మఁబోలును! మహీస్థలి నర్థములందుఁ జూచినన్॥ 294

వ॥ అను పలుకులు పలుక, నన్యోన్య వివాదంబధికంబయ్యె నంతన య్యుభయుల ధర్మార్థకోవిదుల యొద్దకుం జని వారలకీ వృత్తాంతం బెఱింగించిన, వారలుభయ వాక్యమ్ములు వీని యేను దినమ్ములకు ధర్మం బేర్పరించెదమని మితిఁబెట్టిన, దుష్టబుద్ధి వారల కిట్లనియె,— 295

సీ॥ పశ్యతోహరుఁడతి పాపాత్ముఁ డితని ని
ప్పుడ పట్టి దండించి పుచ్చుఁడనుచుఁ
బలికిన,వారలిందులకును గల సాక్షి!
యని తన్ను నడిగిన నచటి తరువు
గుఱియన, వినుచు మిగుల మేము రేపు వ
చ్చెద మన్నఁ గృహములఁజెంది రందు
దుష్టబుద్ధి మదంబుతోఁ దండ్రికిట్లను
వచ్చు వాక్యమాత్రమ్ము వలన నధిక

ఆ॥వె॥ ధనమటన్న, నతఁడు దద్విధ మేరీతి
ననిన, రాత్రి భూరుహమ్ము కోట
రమున దాఁగి యెల్లి ప్రజ.లెల్ల విన, ధర్మ
బుద్ధిఁ దిగిచికొనుట సిద్ధమరయ॥ 296

వ॥ అట్లైన నధిక ద్రవ్యమ్ము చేకూఱుననం దనూభవునకు నతండిట్లను, మతిమంతుం డుపాయమ్ము క్రియ నపాయమ్ము చింతింపందగు నది యెఱుంగకున్న మున్ను బకవల్లభుండు దన శిశుసంచయమ్ము నకులమ్ము చేతం బోలె హింస నొందునన, విని దుష్టబుద్ధి తద్విధంబు జెప్పుమనినఁ, దజ్జనకుం డిట్లనియె. 297

కం॥ ఒక విటప కోటరమ్మున
బక మిథునంబుండు నెఱిఁగి పన్నగము భయా
నకగతిఁ జని తదపత్య
ప్రకరము భక్షించుచుండెఁ బరమ ప్రీతిన్ 298

గీ॥ అంత బక పతి తన భార్యయందుఁ గన్న
పిల్లలను బ్రోవవలెనని వెల్లుచింతఁ
దీరమున నున్న, గొలని కుళీర విభుఁడు
గాంచి, హితుఁడౌటచేఁ గౌతుకమునఁ బలికె॥

వ॥ బక పతీ! చింతాక్రాంత స్వాంతుండవగుటకుం గతంబేమియన నతండు నిజ వృత్తాంతంబంతయు నెఱింగించిన విని యేనొక్క యుపాయమ్ము చెప్పెద, నొక్క నకుల సుషిరమ్ము మొదలుకొని సర్పవల్మీక పర్యంతమ్మును జలచరమ్ముల నెఱపు మట్లైన నీకు శుభంబగునని చెప్పిన బక ప్రభుండును తద్వచన ప్రకారమ్మున నాచరించె నయ్యవసరమున. 300

కం॥ నకులమ్ము వెడలి మీన ప్ర
కరముదిని పాముఁ జంపి భక్షించి మహో
త్సుకతఁ దరువెక్కి యందలి
బక సంతానమ్ము మ్రింగెఁ బస్ఫుట భంగిన్॥ 301

వ॥ ఇట్లు గావున నుపాయమ్ము క్రియ నపాయమ్ము చింతింప వలయు ననిన, విని లోభాక్రాంత హృదయుండై దుష్టబుద్ధి బలాత్కారమ్మున నిబిడ ధ్వాంతాక్రాంత నిశాంతయగు నిశీథవేళం, దరుకోటరమ్మున, నిజ జనకు నిండాఁచె నంత. 302

చం॥ కలువలఁబాసి తుమ్మెదలు కంజగృహమ్ములడాయఁ, గుక్కుటం
బులు రొదసేయ, జక్కవలపొందులు మించఁగ, నీడజంబు చె
య్వుల విహరింపఁ, జీకటి సమూహ మణంగ, జగజ్జనం బిలా
తలి నలరంగఁ, దారకల దర్పము దప్పఁ బ్రభాత మొప్పినన్॥ 303

వ॥ ఇట్లు వేఁగిన దుష్టబుద్ధియు,— 304

గీ॥ అద్దురాత్ముండు పెద్దలనప్పు డటకుఁ
దోడుకొనిపోయి దురిత విదూర! వృక్ష!
యిచటఁ బాఁతిన విత్తంబు నెవ్వఁ డపహ
రించె నెఱిఁగింపు జనులకుఁ బ్రీతియెసఁగ. 305

వ॥ అని పలుక నావృక్షకోటరమ్ములోనున్న వృద్ధవణిక్కు ప్రజలకు వినవచ్చునట్లుగా నావృక్షమ్ము పలికినట్లు ధర్మబుద్ధి, యిప్పుదార్థం బహరించె,

నను వాక్యంబు విసంబలికిన, పెద్దలు నాశ్చర్యంబు నొందిరి. ధర్మబుద్ధియు
విషాదమ్ము నొంది భూరుహంబునందు ధర్మం బెద్దియు లేకపోయెనని,
తత్కోటరంబునం దృణసంఘంబిడియనలమ్ము రగిలించెనంత,— 306

చం॥ పొగ లెగయంగ నుగ్రత, నభోవలయమ్మున విస్ఫులింగముల్
మిగులఁగ బర్వఁ, గోటరసమేతుఁడు కోమటి యోర్వలేక ము
న్నగమహిఁగూలి చచ్చినఁ గనుంగొని పెద్దలు దుష్టబుద్ధిఁ గ్రో
ధగతి నదల్చి తిట్టి, రిది, తథ్యముగా నెఱిఁగెన్ నృపాలుఁడున్॥ 307

కం॥ ఆలోన భూతధాత్రీ
పాలుండా దుష్టబుద్ధిఁ బటురోషమునన్
శూలమ్మున వేయించె, జ
నాలి యితఁడె ధర్మసూనుఁ డని మదిఁ బొగడన్॥ 308

వ॥ అట్లుగావున, చేసిన దుష్కృతం బెట్టివారికి ననుభవహేతువగు
నని వెండియు దమనకుం జూచి కరటకుం డిట్లనియె. 309

కం॥ కులము, కుపుత్రునిచేతం,
బలి, యల్పునిచేత, సాధు భావంబులు చె
ల్వాలచేత, సుకృత సంహతి
కలుషంబులచేతఁ బొలియుఁ గాదె! తలంపన్ 310

గీ॥ విషధనంజయభీమపర్వికరముల
పగిది, నీదు చరిత్రమ్ము భయదమనుచు
నున్నయది నాకు, గురుదశ నొందఁజేసి
తమ్మహాత్ముని మృగరాజు, నని యతండు 311

వ॥ వెండియు నిట్లనియె.

ఆ॥వె॥ ఎలుకలద్భుతముగ నెందేని లోహాస
హస్రతతుల మ్రింగె, నంధ మిత్రు
వలన వారి చిఱుత వాఁడును డేగచే
నపహరింపఁబడె నటంచుఁ బలుక॥ 312

వ॥ విని దమనకుండే తత్కథ యెఱింగింపుమని సంగటకుం జెప్పనియె-మున్నొక్క పట్టణంబున నతి క్షీణ విభవుండగు వణిక్కుమారుం డొకఁడు గలఁడు. అతండు లేమిచేతం గ్రిందువడి ప్రత్తిగింజలు చిళ్ళగింజలు జీడివిత్తులు చీపురు కట్టలు విస్తరాకులు ఉప్పు గుగ్గిళ్ళు గానుగపిండి మజ్జిగ కూరలు కట్టెలు మొదలుగాఁగల క్షుద్రద్రవ్యమ్ము లమ్ముకొని తత్పదార్థంబున వేల పర్యం తంబులు, ఇనుపముద్దలు గొని యవి స్వకీయ ద్రవ్యమ్ములని తన సఖు నొద్ద డాఁచి ద్రవ్యంబార్జించుకొఱకు నన్యదేశంబునకుం జని యందుఁ బహు వ్యాపారమ్ములం దిరిగిన, మందభాగ్య వశత్వంబున నేమియు నబ్బక రిక్త హస్తుండై తిరిగి తన నిలయంబు జేరి. 313

కం॥ అతిరయమున లోహ సహ
స్రతతులు నాకొసఁగుమనుచు సఖు నడిగిన, ను
ద్ధత లుబ్ధ మానసుండై
యతఁ డా, ఖు శ్రేణి మ్రింగెనని పలుకుటయున్॥ 314

వ॥ విని యిది మహాద్భుతంబని పెద్దయుం బ్రొద్దు చింతించి యతం డొక్క యుపాయమ్మునం గాని తన యినుప ముద్దలు మళ్ళవని నిశ్చ యించి యాసఖునితో నిట్లను, నే నభ్యంగనమ్ము చేసుక బహుదినంబు లాయెను తటాకతీరంబున నుష్ణజలమ్ములు నిర్మించుక తీర్థంబాడెద, నచటికి నీ సుతుచేతఁ దైలంబంపుమని చెప్పిన, నతం డట్లచేసిన, బాల వణిక్కులు తటాకంబుచేరి వణిక్పుంగవుం డభ్యంగనం బాచరించి తీర్థంబాడి తిరిగి వచ్చునప్పుడు సఖు సుతు నొక్కగొందిని డాఁచి యొక్కండును సఖు గృహం బున కేతెంచినఁ, దత్సఖుండు దురపిల్లుచుఁ గోమటి నీక్షించి,— 315

ఉ॥ బాలకుఁ డెందుఁబోయెనని పల్కిన, నాతఁడు డేగ బల్విడిన్
దైలసమేతుగా నుడు పథమ్మునకుం గొనిపోయెనన్న, శో
కాలయమూర్తులై భువనమందిది చిత్రమటన్న, వారలన్
లాలితదంభ జృంభిత మనమ్మునఁ గౌతుకమంది యిట్లనున్ 316

వ॥ మూషికమ్ము లస్మదీయ లోహసహస్రమ్ముల భక్షించినట్లు, నీ కొమరుని డేగయు దివమ్మునకుం గొనిపోయె, నేమిచేయవచ్చు! నిద్దఱకును దుఃఖమ్ము సరియ్యె,నాకుఁ బదార్థమ్ము పోయె,నీకు నీ సుతుండుపోయె, నిందుకు వగవఁగానేల. ఊరకుండుమని చెప్పినఁ, దద్భావగూఢ ఫల మెఱింగి సఖుండు

మహాత్ముఁడని నిశ్చయించి యాతని యిసుపముద్దలు తెచ్చియిచ్చె, నా
కోమటియు నవ్వుచుఁ గుమారునిం దెచ్చి సభకు నొప్పించె, నట్లు భవజ్జీవంబు
నకై మృగేంద్ర వృషభేంద్రులకుఁ గైతవ విరోధంబు గల్పించితివి నీ సహ
వాసం బధిక ప్రయాసంబని చెప్పి దమనకుతో వెండియు నిట్లనియె. 317

కం॥ వేయు, పసి, యేను, ఘేతులు
వాయుదుఁ, దేసుఁగుకు హరికిఁ బంకిఁ, గరటో
పాయుఁ కనునైన సుజనులు
వాయుదు రెడకల్ల, నాత్మ భరతాచార్యా! 318

కం॥ అని కరటకుఁడీ చందం
బున నింపింపంగ, సిగ్గుబొందిన డెందం
బునఁ గుందుచు దమనకు డుం
డెనంత, హరిగోవిభుని వడిం బొలియించెన్॥ 319

వ॥ అప్పుడు, 320

మ॥ కరమాశ్చర్యముగా, హిరణ్యకశిపున్ గైవల్యమున్ జేర్చి, బం
ధురరోషానలహేతిరేఖ, నమృతాంధుల్ భీతినొందన్ భయం
కరుఁడై యున్న నృసింహు చందమున నక్కంఠీరవేంద్రుండు గో
వరుఁ జెండాడి మృగౌఘముల్ గలఁగ గర్వస్ఫూర్తిమై నున్నచోన్. 321

వ॥ ఇట్లు విజృంభించి మృగపతి శోభిల్లుచుండఁ గరటకదమనకు లతని
సమ్ముఖంబున కరిగి యతని పాదమ్ములపై వ్రాలిన నతండు శోకవ్యాకుల
చిత్తుండై నిట్టూర్పులు నిగుడించుచు వారలతో నిట్లనియె. 322

గీ॥ మొదల రక్షించి వృషభేంద్రుఁ గదనభూమి
నకట చంపితి వృ......చి
కాన నఱకుట జగదయుక్తమ్ము గాదె!
గర్వవశమునఁ గలుషమ్ము గట్టుకొంటి. 323

ఉ॥ ప్రాణసమానుఁడైన వృషభప్రభుఁ, గోపయుతుండనై, రణ
క్షోణి నణంచియున్న ననుఁజూచి, మనంబున నమ్మునే! మృగ
శ్రేణి, మృగేంద్ర రాజ్యము రుచించునె! నామదికిం దలంపఁ గ

కడప, నటుగాక తక్కినన్
వడబడం గార్యములు విశ్వోధంబున వలదక్. 96

గీ॥ కనకభూషణ సముచిత కర్మ మాన్య
కమ్ము లోకహితం గట్టిన కవిత నధిక
[విధుల] పతి హితమతులంచు తెలపుమ ఘటులు
గూర్చు సిరికన్య పురుషులం గూర్పఁజనరు 97

చం॥ జనవిభుఁ డజ్ఞుఁడైన పరిచారులు బుద్ధిహీనులు, లక్ష్మిచోఁ
బసులోనరింప నచ్చునికిఁ బ్రాజ్ఞులుచేరరు, కర్తవ్యాసు తే
మిని, బహునీతిశాస్త్రముల మేలు గ్రహింపగలేరు నీతి హీ
నుని నృపు నెంతవానిని మనుష్యులు కోరుదురు భూతలమ్మునన్. 98

ఆ॥ వె॥ ఘోరకాంత రాజగుణములచే నుకు
జీవి సంతతికినిఁ జేరరాక
వచ్చుటయును గల్గి వనజంతుమణులచే
నుదధివోలె నధిపునుండవలయు. 99

ఆ॥ వె॥ చైత్రచిత్ర భానుచంద్రమ్ము పెనుపొంద
వెట్టుకోర్చి విభుఁడు వెతదలంప
కఖలజన మహీరుహావళీ హృదయముల్
చెలఁగి పల్లవింపఁ జేయవలయు. 100

వ॥ అని యివ్విధంబున [విన్నవించి] నిఖల మృగసేవిత పాదాంబుజ
చతుష్క! నన్ను నీయందలి భక్తియుక్తునిగా నెఱుంగుమని ఫేరవ ప్రవరుం
డిట్లనియెం. 101

చం॥ హరియును పోత్రిగాత్రధరుఁడై శివజన్ముఁడు భాగరూపినై
సరసిజ బాంధవుండు హయసంహనుఁడయ్యె [నుమున్] మహేశ్వరాం
బురు హభవాది దేవ పరిపూజ్యులుగారె మృగేంద్ర! శౌర్యభా
సుర!నను నక్క మాత్రముగఁ జూడకుమీ మది నీకు బూజ్యుఁడన్॥ 102

వ॥ అని పలికిన, బింగళకుండు మదీయ ప్రధాన పుత్రుండవగు నీవు
పూజ్యుండవు [గాక] తిరస్కారార్హుండవే!యనిన బ్రహృష్టమనస్కుండై
దమనకుండిట్లనియె. 103

సీ. జధిప పాథోవాంఛ నడుగుచు నిచ్చట
నిలిచిన కార్యమ్ము దెలుపుమనిన,
పడుగనీ! మధ్యనాంతరమునన యకాల
ఘనఘనాఘన ఘోర గర్జతోడ
సరిపోలు నొక్క నిస్వానమ్ము విని దాని
గమనింప సత్త్వవిఖ్యాతుడిందు
గలడని చెంత నెక్కడ నిల్చియున్నాడ
[నన విని] యేల భయమ్ము నీకు

గీ|| * జెప్పు మల్పునధికుఁ జేసెద వలుఁగు నీ
రములచేసెఁ బోదె, రాజ మంత్ర
రక్ష [లోకనృపతి] రక్షణంబునఁ గార్య
మనఘ! యింత విఫలమగు దలంప 104

కం|| మును మృగధూర్తకకుల నా
థునిచేఁ దెలియంగబడిన దుందుభినాదం
బును బోలె నధిప! యేతద్
ధ్వని యిప్పుడు మనకుఁ దెలియదగునని పల్కెన్|| 105

వ|| అనిన విని మృగవిభుం డదియెట్లని యడిగిన దమనకుండాను
పూర్వికంబుగా నెఱింగింపువాఁడై యిట్లని చెప్పందొడంగె-మున్నులంబ
కిష్కిండను జంబుక సత్తముండధిక క్షుత్పరవశుండై యొక్క భగ్నవాహినీ
సమూహ స్థలంబునఁ గ్రుమ్మరుచు నొక్కనాఁడు వాతాహత భేరీ నినాదమ్ము
లాకర్ణించి భయమ్మునొంది తన యంతరంగమ్మున నిట్లని చింతించె 106

క|| మిక్కిలి నాఁకటిచేతం
జిక్కితి నీవేళ నేమిసేయుదునో కదే!
యెక్కడికి బోదునని యం
దొక్క మహా భేరిఁగనియు నొయ్యననగుచున్. 107

కం|| పవనాహత తరుశాఖా
నివహముచే మ్రోఁగుటెఱిఁగి, నిర్భయుఁడగుచున్

* జెప్పుమల్పు పలుకుజేసెద వలిక నీ

జన మొప్ప జడియకతఁడి
ట్లు విచారము సేసె నాత్మలోఁగడు ప్రీతిన్. 108

గీ॥ అధిక భోజనమిదిగల్గె ననుచు లంబ
కర్ణుఁడా భేరి చించి సకౌతుకముగ
నందుఁ జొరబడి వెడలె నిరాశుఁడగుచు
నట్లుగావున నిది తెలియంగవలయు 109

వ॥ వచ్చిన శబ్దంబునకు భయమ్మనంబున సాధ్వసంబేటి కిదె సర్వంబును
దెలిసి చనుదెంచెదనని తద్ధ్వని మార్గమ్మునంజని వాని మున్నట 110

మ॥ కనియెన్ భూధర సన్నిభాంగునతి తీక్ష్ణ......
.........నిజవాల సంచలన భూవాతూల నిర్దారితా
భ్రనికాయున్ మృగయూథ కర్ణకు హరోగ్రధ్వాను సుమ్యత్ కకు
ద్ఘన భూషాంచిత గర్వ నిర్వహణ విద్యాంకున్గ కుమ్మత్రిభుక్॥ 111

మ॥ కని గోవల్లభ! యిట్టులొంటిఁ బిరుగంగా నేల యొక్కండవై
ర్వన మూర్ధంబున నీ కథా విషయముల్ వాక్రుచ్చి నాకంతయున్
వినుపింపన్ దగునేనిఁ జెప్పుమనినన్ వీక్షించి యాద్యంతమున్
దన వృత్తాంత మెఱుంగఁజెప్పె నతిమోదం బాత్మసంధిల్లఁగన్॥ 112

వ॥ ఇట్లు చెప్పిన నవ్వృషభేంద్రుండు జంబుక ప్రభుం జూచి యయ్యా!
భయన్నామం బెయ్యది నన్ను డాయంజను దెంచుటకుఁ గతంబేమి యెఱిఁగింపు
మనిన నతండతని కిట్లనియె నేను దమనకుండను పేరుగలవాఁడ మృగనా
థుండు మన్నాథుండని చెప్పి వెండియు నిట్లనియె 113

మ॥ మదదంతావళ [కుంభసంభృతిలస]న్మాంసాన్నముల్ నిచ్చఁ బెం
పుదలిర్పన్దిని మేనువొంగ సతతంబున్ శౌర్య గాంభీర్య సం
పదఁ బెంపొందిన సింహవల్లభునకున్ బంటన్ వృషాధీశ! కూ
ర్చెద మన్నాథుని నీదు స్నేహమునకున్ సిద్ధమ్ము వేడందగున్॥ 114

వ॥ అనిన సంజీవకుండు దమనకుం జూచి యతనికి నాకు మిత్రత్వం బెట్లు
సమకూడు! మృగేంద్రుండతులబలపరాక్రమ సంపన్నుండేనల్పబలుండ నఖల
గుణంబులు సమంబై నఁగదా! సంధించవలెననిన వినిదమనకుం డిట్లనియె 115

క॥ హీనాధిక బలములు నీ
మానసమునఁ దలఁపవలదు మైత్రిఘటింతున్
నా నేర్పుచేతనని విని
గోనాథుం డాత్మలోనఁ గోర్కులు నిగుడన్ 116

గీ॥ అట్లు గాకించి నన్ను నెయ్యమునఁ బ్రోవ
మనిన దమనకుఁ డతని వీడ్కొని కుతూహ
లంబు పెంపార, నా సింగళకంబు కడకు
నరిగి ప్రియమున వందనం బాచరించి, 117

వ॥ [పిలిచిన] పింగళకుం డతనిం బ్రియపూర్వకంబులగు వాక్యంబుల నాదరించి పోయివచ్చిన కార్యం బెఱింగింపుమనిన దమనకుం డిట్లనియె. 118

సీ॥ దమన[illegible] వక్త్రి దంష్ట్రా భీషణములగు
దీర్ఘ విషాణముల్ తేజరిల్ల
ఘన[illegible] జవిరీరు గోత్రగాత్ర నాయన
[illegible] సింహాసనా [illegible]
బాయని మేచకాభ్రముభాతి నెంతయు
రమణీయమగు మూపురమ్ము దనరఁ
బ్రళయానన [వ(ప)] పటహాని నాదంబు
లంకురించిన మూర్తి జాకెలమరఁ

గీ॥ ప్రకట గాంభీర్య ధైర్యదర్ప ప్రతాప
గుణములందనర్చు నొక వృషగణవరేణ్యుఁ
గంటినాతఁడు నన్నును గారవించె
[నధిపు మన్ననగల] బంటనగుటఁ జేసి, 119

వ॥ అని చెప్పినవిని యిట్టి బలపరాక్రమ సంపన్నునికడ కెట్లువోయితని యడిగినఁదద్వృత్తాంతం బెఱింగించెదనని యతం డిట్లనియె. 120

మ॥ ఘనబాహాబలసంపదుజ్జ్వలుఁడు దీర్ఘక్రోధుఁడై వీరయో
ధని కాయమ్ములఁ గూల్చు నల్పజనులన్ ధాత్రిస్థలిన్ నిల్పు నె
ట్లనినన్ గాఢజవ ప్రభంజనుఁడు ఘోరారణ్య సాలమ్ములన్
గినుకన్ గూల్చి తృణమ్ములన్ నిలుపుమాడ్కిన్ లక్ష్మ మంత్రీశ్వరా! 121

వ॥ అట్లుగావున నిశ్చయమ్మున నచ్చటి కరిగితి నీకును నతనికి మైత్రి సంఘటింతు నతనిం దోడ్కొని చనుదెంచెద నిక్కార్యమ్మునకు సమ్మతంబగునే యనం గంఠీరవ సత్తముండు కౌతుకాయత్త చిత్తుండై తత్ప్రయోజనం బాచరింపుమని యాలింగనమ్ము చేసి యనిపినం, జని యో ఋషభేంద్రా! మృగేంద్రుండు నీ కథయమ్మెచ్చె నీ కార్యమ్ము సఫలమ్ము. నతని కెఱింగించితి నీవును గృతార్థుండవైతి నమ్మహాత్ముని దర్శనమ్మున కేతెమ్మనిన నతండు. 122

ఆ॥వె॥ సంతసమ్ముతోడఁ జనుదెంచి వందనం
బాచరింప నతని నా మృగేంద్రుఁ
డాదరించె నప్పు డాలింగనమ్మునఁ
గరము సొంపు మిగులఁ గౌతుకమున 123

గీ॥ అప్పు డిరువురు మైత్రిఁ బెంపారఁ జేసి
స్వర్ణ మురుమణి విధమున సంతతంబు
గలసిమెలసియు నుండిరి బలిమిచేటు
పాటు మదిలోపలను దలంపక ముదమున. 124

వ॥ ఇట్లు సింహవృషభేంద్రులు జంబుక నిమిత్తంబున మైత్రిఁ జేసి సుఖంబుండి రంత కొంతకాలమ్ము చనిన సమయమ్మున మృగాధిపతి వృషభేంద్రు వశంబడి యుండెఱుంగక యతండును దానును భోజన మజ్జన శయ్యాసన పాన సౌఖ్యమ్ములఁ బ్రొద్దుపుచ్చుచు దమనకు మఱచిన నతండు పురపురం బొక్కుచు తన్ను విచారింపకునికిం జేసి క్షుధార్తుండై కరటకుం గూడికొని యుండెనందు. 125

సీ॥ దమనకుండను-మున్ను ధాత్రిపై మేష సం
గ్రామంబుచే జంబుకంబు భిక్షుఁ
డఘుమానసుండగు నాషాఢభూతిచే
వడి మంగలియుఁ దంతువాయుచేత
తమతమ చేయు నేరముల ఘోషమునొంది
నట్ల [నా] బుద్ధిహీనత్వత దలంప
నిట్లయియ్యె నటన్న నెంతయుఁ బ్రీతితోఁ
గరటకుండి మూఁడుఁకథలు నాకుఁ

ఆ॥ వె॥ గన్న సర్వముగను గ్రమముపన్నక యుండ
———చెప్పమనిన నతఁడు
———దేవశర్మ
———యనఁగ గలఁడు———ఘనుఁడు 126

గీ॥ అతఁడు చిరకాల మార్జించినట్టి ధనము
తనదు నొక బొంతలోన గుప్తమ్ము సేసి
బడుగు నొకలికిఁ బొడకట్టఁగా నొసఁగి వాని
నిమువ చెప్పుడు నిరతుఁ డర్థ్యోభము దెలిసి. 127

వ॥ ఆషాఢభూతియను దురితాత్ముండది యపహరించు వాఁడై యా భిక్షుం జేరి మహాత్మా! నేను నీకు శిష్యుండనై పరిచర్యసేయువాఁడనై వచ్చితి నన్నుఁ బరిగ్రహింపుమనిన నాతండును వాని విధమ్మునకు మెచ్చి కపటత్వ మ్మెఱుంగక యుండె నా కపట శిష్యుండును బనులయెడ విశ్వాసింపన్ జేయుచు కొల్చుచు నతిప్రీత వ్యాపారముంజేయుచుం బోలె నాయన శుశ్రూష సేయుచుండె నంత కొన్ని దినమ్ములకు భిక్షుండతని నమ్మి తన యొడలి కుబుసంబుతని చేతికిచ్చి పదిలంబని చెప్పి పనోపై కంతమ్మున కాచము నార్థం బరిగి యందలి తటాక తటమ్మున నక్క పరాక్రమమ్మునం బోరు మేష ద్వయంబుఁ జూచుచుండె నప్పుడు, 128

కం॥ ఒండొకటిఁ బాసి తాఁకుచు
నుండఁ దలల్పగిలి రక్త ముబ్బుచునుండన్
అండములు వెడల జవురుచుఁ
గొండల క్రియఁ బోల్చె మేషకుంజరములిలన్. 129

కం॥ ఆలోపలఁ జను దెంచి సృ
గాలం బొక్కటి కృతాంతక ప్రేరితమై
కీ లెఱుఁగక నడుమంబడి
కూలెన్ గీలాలవాంఛ కుంభిని మీఁదన్ 130

గీ॥ అపుడు శివశర్మ మది విస్మయంబు నొంది
జంబుకము గూలె మేష యుద్ధమ్ము చేత
ననుచుఁదన కెంకి కే తెంచు నంత బొంత
పుచ్చుకొనిపోయె నాషాఢభూతిగాఁడు 131

వ॥ అంత శివశర్మ తన నిలయమ్మునకే తెంచి యాషాఢభూతిం గానక కొంత యెత్తుకొని పోయెనని యిగులుపడి చింతింపుచు నర్థాపేతుం డొక్కపడియతనింగను గమనిక నొకపుటభేదనంబు బ్రవేశించి యందు నొక్కతంతు వాయ గృహమ్ము వేడికెం జేరి శయనించి యుండె నవసరమ్మున 132

కం॥ నారాయణు నంబరల
క్ష్మీరమణి నిజాంఘ్రి [కంజ] కీలితపుగు పం
జీరమున ద్రేసెనోయన
సారస బాంధవుడు నపర శరధింగ్రుంకెన్ 133

చం॥ తన మణి పోవ నంబరము ధారుణిలో వెదుకంగ వచ్చెనో!
యనదగె నంధకార నివహమ్ము, సరోజ భవాండ పేటికన్
దినపగనిడ్డ కస్తురి విధంబున, జారుల మానసమ్ములన్
ఘనముగ నైరవమ్ములు వికాసము నొందె ననంతరమ్మునన్ 134

కం॥ మరుదీశ దిగ్వధూటిక
కరకందుకమనగ గగనకాసారసితాం
బురుహామన మదనకువలయ
శరమనగ నుదయించెను శశివాడ తెంచెన్. 135

వ॥ తత్సమయంబునం గోకవిరహిలోక [శ్రీ] కరంబులును జకోరహృదయ వశీకరమ్ములును గలశపయోధి శోభాకరమ్ములును నగు చంద్ర కిరణమ్ములు భూభాగమ్మున నిండియుండెనయ్యవసరమ్మున. 136

చం॥ ఒడలికి నన్ను, గన్నులకు నొప్పగుకెంపు మనోజ్ఞజిహ్వకున్
బెడబెడ పల్కులం బ్రభులకు వేమరునుం దడబాటు గూర్పు, నో
పెదు మదిరావశత్వమునం ద్రేలుచునుండెడి తంతువాయున
ప్పుడు గని వాని భార్య పర పూరుషసంగమ వాంఛసేయుచున్ 137

వ॥ ఉండు నెడ నంబష్ఠ కన్యకా ప్రేరితయై యుచితాలంకారమ్మునం జెలువొంది మందమంద గమనమ్మునం జనునవసరమ్మునం దద్విభుండు 138

కం॥ ఒడలెఱుంగక ఖలటికి! యె
క్కడ బోయెదు మున్ను కన్ను గవ ద్రామినకై

వనితను కట్టుక రోషం
బడ నంగ బంధించె నాని నతెంచు గృహమునన్ 139

వ॥ కట్టు గృహ స్తంభంబునం దన భార్యను కొంచిచికట్టి పాన మదవశత్వ ముడ్రిన నిద్రాపరవశుండై యున్న సమయంబున, 140

ఉ॥ పీకు వినాశ కుట్టుబడి యోటు, వికారి కటారి పాలికిన్
రాగమునం దన గోరికి కుహాకి స్వప్నమయ యింద్రజాలద్ర
వ్యాగమశీల మాటల ప్రియంబు నయంబ [నయంబు] మీఱంగా
వేగమువచ్చి మంగలి నివేశన బద్ధ నథూటికి, కిట్లనున్ 141

కం॥ ప్రియుడంపిన వచ్చితిన
ప్రియమున్పుడు జేయవలదు ప్రియు ప్రియ సత్కీం
ద్రియముగగొని బన్నమ్ములు
శయమున విగిచికొని నా కొసంగుము తన్వీ! 142

వ॥ అని కుంటెనకత్తె యగు మంగలి చెప్పిన విని తంతుకారాంగన దాని కిట్లను చెలియా! మున్ను భూపతికు వీరసు మతసూనుడై నే భుజంగా సక్తిం బోవు కొఱకింగి నన్ను బంధించె నే నెవ్విధంబున వత్తునని మంగలి కొండొక చింతించి నీ కట్లు నే త్రెంచి నన్ను నీ వల్లభుకడకు నంపి నీవు వచ్చు నంతాక నన్ను పోలె మీఱికి కట్లతో నుండెదనని నా సాలెలేమ సంతోషించి నీ నిమిత్తమ్మున మద్వాంఛితమ్ము సఫలంబాయెనని మంగలి దాని చేతన కట్టు విడిపించుక తానుసంగట్టిన నదియును మక్య మదావేశమ్మున నూరకుండె నంత. 143

చం॥ పసిడిపలాక పెంగలువబంతి పతిశ్వాసవంతి యొప్పుచున్
పసిడిమల పక్కురంపు వలరాయని తూపు పుష్పజకేళికిన్
గొనరగ పెట్టి రూపు కడుహాటమియందుల యేపు నుజ్జ్వలో
ల్లసముల కుప్ప కప్పురపు లప్పలమించిన సాలె లేమయున్, 144

వ॥ ఇట్లొప్పు ననుచితశ్యంగార వేషమ్మున సంభ్రమంబు వళుకొత్త జలధర మధ్యనిస్థిత సౌదామనీ లతికచందమ్మునం దనమంచమ్ము వెలువడి వ్యామగ్రాహ్య పయోధర భారమ్ములవలన నుధ్యంబసియాడ నిలిచేలంబు ముసుంగిడి గోడ నీడలనడచుచు శంబర విరోధియాజీవ బాణంబునంగ

వ॥ అని వివర్ణవదనుండై నిట్టూర్పులు నిగిడించుచు హిరణ్యకుండు
నిట్లనియె. 14

కం॥ తన పూర్వజన్మ కర్మము,
లనుదినము శుభాశుభమ్ము లందించు, జగ
జ్జను లాదిజీవులకు దై
వ నియోగమునవలనఁ గడవవచ్చునె తలఁపన్! 15

గీ॥ సుజనులకు లేమి, గ్రహపీడ సోమసూర్యు
లకు, భుజగేంద్ర, మాతంగశకున, సంచ
యమున, కరయంగ బంధన మాచరించు
నలఘుతరమైన, విధి శక్తిఁ దెలియనశమె! 16

శా॥ తారామార్గమునం జరించు ఖగసంతానమ్ము, వారాశిలో
నారూఢస్థితినున్న మీనతతి కైవాధీనతన్ భూజనో
గ్రారంభంబున గాదె! చిక్కుపడుఁ, గాలాతిక్రమక్రీడ, నె
వ్వారల్ నేర్తు రుపాయధైర్య బలగర్వ ఖ్యాతిఁ బెంపొందినన్॥ 17

వ॥ అని యివ్విధంబున హిరణ్యకుండు హృదయతాప నివారకంబు
లగు వాక్యమ్ములుపలికి యాచిత్రగ్రీవ పాశవిచ్ఛేద నారంభుండై నిలిచిన నతం
డిట్లనియె. 18

కం॥ ఓయన్న! యీ విహంగ ని
కాయమునకు మున్నె చనఁగఁ గౌతుకమగు నే!
యీ యనఘులబంధమ్ములు
పాయమ్మనఁ బాయఁజేయు పరమప్రీతిన్॥ 19

గీ॥ అనిన మూషికపతి విహంగాగ్రగణ్యుఁ
జూచి కీర్తింపఁదగు నీ విశుద్ధచరిత
మనుచు బంధన విచ్ఛేద మొనరఁజేసి
యతిథి పూజల నన్నిఁటి నాదరించె॥ 20

వ॥ వెండియు నుపగూహనం బాచరించి పతత్రి సమేతుండగు చిత్ర
గ్రీవు వీడ్కొని నిజగృహంబునకుం జని సుఖంబుననున్న సమయమ్మున,

నఖిల వృత్తాంత వర్ణియగు లఘుపతనకుండు నాహ్లాద పల్లవిత హృదయుండై
చనుదెంచి హిరణ్యకున కిట్లనియె. 21

సీ॥ చెలిమి నీతోడుతఁ జేసెదఁ గదు [మహా]
నీయ పాత్రుండవు. నీవు వలఁప
ననిన హిరణ్యకుండపుడు నీవెవ్వండ
వనినఁ గాకంబు నేననియె, మూషి
కంబు, నీతో మైత్రి గావింపఁబోలునే!
యే, నీకు నాహారమైన దాన
ననపుడు, నాకు నిన్నాహార మొనరింప
నాఁకలి దీరునే! యనని చూడఁ,

గీ॥ బ్రతుకుదును నీవు జీవింపఁ బతగ విభుని
భాతి, నామాట విశ్వసింపంగ వచ్చు
వదరుఁ బలుకులు నీదోర్చనములయందుఁ
గలవె! యిందుకు నీ చెలికాఁడె సాక్షి. 22

వ॥ అట్లు గావున మద్భాషణమ్ములు భవద్భావంబునం గైతవమ్ము
లుగా వలంచెదవేని యోజింగించెద వినుము. 23

కం॥ ఖలుదంభము సుజనులపైఁ
గొలుపదు తృణవహ్ని శిఖల, కూపార జలం
బులఁబోలె, మదిదలంపఁగ
బలభిన్నిభభోగ! నూత్న భరతాచార్యా! 24

వ॥ అనిన విని హిరణ్యకుండా లఘుపతనకున కిట్లనియె. 25

కం॥ ధరఁ జపలుఁ డఖిల కార్యాం
తరములఁ దమకించి పొలియు, ధర్మపరుఁడు బం
ధురమతి వివేకయుతుఁడై
కరము సుఖస్థితిఁ దనర్చుఁ గరణిక లక్ష్మా! 26

మ॥ అనినన్, వాయసమిష్టమైనది గజాస్యా [శ్వాన్వ] యోత్తంస! వెం
పున నీతోడి సఖిత్వమన్న, విని యా పుణ్యాత్ముఁడేఁ జెల్మి యొ

న్లొనరింతున్! బరికింప నీవు బలవేగోపాయ విభ్రాజిత
స్ఫీన నన్ గ్రొరివి పశ్వసింపఁ, బలుకన్ వెక్కేల! సంభోగస్థితిన్. 27

గీ॥ పసము [ల] గ్గి వలనఁ గ్రాఁగి తదుష్ణంబు
పాల్పొనెనఁ, గలసి పాని నణఁచు
నట్లుఁ దధినన్గోష్ఠ సనఘు భావము పొల్పి
సైనఁ, గూడి చెలుచు నాకశాంబ. 28

కం॥ తన మిత్రుఁడైన రిపుఁడై
నను, దుర్జను నమ్మఁజనదు, నాగేంద్రము పెం
పునఁ గపట విషము పాల్పును
ఘనమగు గూఢ ప్రవృత్తిఁ, గనుఁగొను లక్ష్మా! 29

గీ॥ మున్ను సాధ్యంబసాధ్యమ్ము నెన్నకున్న
నెఱిపలంపులు [నేగతి] నిబ్బరించు
నాప, లవసితలమ్మున నడచు రెట్లు
తద్విపర్యాయమైన చందమ్ము నొంది! 30

వ॥ అని పలికి, యమ్మూషికాగ్రణి వాయసవల్లభం నమ్మజాలక, గవాక్షాంతర్గతుండై దీర్ఘీకృత కంఠుండగుచు నవలోకించుచు, నిట్లనె. నాకు నీవలని విశ్వాసద్రోహంబు తెలుగఁబడదు. దోలాందోళిత హృదయుండనై యున్నవాఁడ, మతిమంతులకు నృశంసభయం బసోఢంబు కదా! యని చెప్ప విని లఘుపతనకుం డిట్లనియె. 31

కం॥ అపమతి భావము, మృత్కుం
భవిధిం జూపట్టు, సుజను భావంబైనన్
బ్రవిమల హేమఘటము క్రియ,
వివరింపుము వారివలన, విత్తయ లక్ష్మా! 32

వ॥ అదియునుంగాక, బహుసగశిలోచ్ఛయాకూపారభార ధురంధరయగు నివ్వసుంధరకువిశ్వాస ఘాతుకుండొక్కఁడ బరువగుట యెఱుంగవే! నన్ను, నకల్మషహృదయుంగా నెఱుంగుమనినఁ, దన్మధురవాక్యంబులకుఁ బరమప్రీతుండై, యొలఘుపతనకా! నీకోర్కె సఫలంబయ్యెనని ప్రమాణపూర్వకంబుగా సఖ్యమ్మొనరించె, నప్పుడు,— 33

కం॥ ధర సజ్జనులకు ద్రవ్యము
[illegible] జెల్మి, [illegible]ంబున నోం
[illegible] ధనమెల్లఁ జూతురు
[illegible]మాంసములట్లు, నెపుడు [illegible] లక్ష్మి! 34

వ॥ అని [illegible] సమయంబున. 35

గీ॥ [illegible], మూషక విభుండు
వాయసమ్ము[illegible] వేడ్క
[illegible]ంతరముల,
న[illegible] మృగమాంస ఖండమ్ములఁ [illegible] తెచ్చి. 36

చం॥ తన చెలికాఁడు వాసుఁ బ్రమదమ్మున మెక్కుచు సంతతోత్సవం
బునఁ జెలువంది యంత బలిభుక్ప్రవరుండును నా హిరణ్యకుం
గనుఁగొని, యీ ప్రదేశమునఁ గ్రవ్యము లేదు శరీరపోషణం
బున కనఘాత్మ! కానలయుఁబోయెద నెచ్చటికైన నిత్తఱిన్. 37

వ॥ అని, యేతత్ప్రదేశంబు గడచి గవ్యూతి మాత్రంబు చనిన
నం[illegible] సరోవరంబు గ[illegible] తన్మిత్త్రయసఖుండు మంథరాభిధానుండగు
[illegible]కమఠేంద్రుండు జలచరాహారమ్ముల నన్ను [illegible]ంచు నేనచ్చ[illegible]
బ[illegible]ద, ననిన విని హిరణ్యకుం డిట్లనియె. 38

ఉ॥ పాయఁగలేను నిన్ను ననుఁ భద్ర! సరోవరమందుఁ గూర్చబో
వాయస! యన్న చంచువుల వాఁ గ్రహించి చలమ్ము మీఱ, వై
హాయస వీథినేఁగి వమం[illegible]ముల్ బొడగాంచి వేడుకన్
వాయుచలత్తరంగచయవారి కణమ్ములఁ, నేవ దేఱఁగన్. 39

కం॥ అంతఁ బ్రియమ్మున మంథరుఁ
డెంతయు సంభ్రమముతోడ నేతెంచి, సరః
ప్రాంతమున నున్న వారల,
సంతస మందించె నధిక సత్కారములన్. 40

గీ॥ అంత నీ మూషికాగ్రణి, నాదరమునఁ
జంచువులఁ బూని విజన సంస్థానమైన

యివ్వనంబున కేతెంచితి, వ్వాడీతఁ
డెవ్వఁ డెఱిగింపుమనఁ, గాక మిట్టులనియె. 41

కం॥ అనఘా! వినుము హిరణ్యకుఁ
డను మత్తేభ [ముఖ] వాహనాన్వయ ముఖ్యుం
డనుపమమతి, నమరగురుం
డనఁబరగును నఖిల గుణ సమంచితుఁడనయన్. 42

వ॥ అని చిత్రగ్రీవోపాఖ్యానం బతని కెఱింగించి యితండు పరమోప
కారి యగుట దెలిసి సకౌతుకంబుగ మిత్రత్వం బొనరించితి నన, నా కచ్ఛపేం
ద్రుండు విస్మితహృదయుండై హిరణ్యకుం గనుగొని,— 43

కం॥ అనఘా! విజనారణ్యం
బున, కరుదెంచిన విధమ్ముఁ బొలుపొందఁగ నే
వినవలతుఁ జెప్పవే యని
తను నడిగినఁ జెప్పఁదొడఁగెఁ దన్మూషికమున్. 44

వ॥ మున్ను మహిళారూప్యంబను పురసమీపంబునఁ జూడాకర్ణుం
డను భిక్షుకుండు మఠస్థుండైయుండు నతనిం జూడ వీణాకర్ణ [బృహస్ఫిక్]
నామధేయుండగు భిక్షుకుండు సేరవచ్చిన నతని నెదుర్కొని యర్ఘ్య
గత పూజలం బరితృప్తునిఁ జేసి, యతం డొనరించు హరికథలు వినుచు
సమయంబున, నా చూడాకర్ణుండు భిక్షమ్ము దెచ్చుకొని భుజియించి శేషిం
చిన యన్నం బొకపాత్రను సంఘటించి తత్సమీపమ్మున, నునుచుకొని యున్న
సమయంబున నేను నా మఠమ్ము బిలంబులో నివాసమ్ముఁ జేసికొని
యుండి బహుపదార్థ సంగ్రహుండ [నయ్యును], లోభంబున క్షుత్పిపాసా
పరవశుండనై బిలంబు వెల్లి వచ్చి తచ్ఛేషాన్నంబు భుజియించుచుండఁ
జూడాకర్ణుండు నన్నుం గనుగొని కథ వినుట మాని యొక వంశదండంబున
నన్నడిచిన నేనది తప్పించుక బిలమ్ము లోపలికిం బోయితి, నా సమ
యంబున. 45

సీ॥ మూషికమ్మును గొట్టె మూర్ఖ, చూడాకర్ణుఁ
డని బృహస్ఫియుఁ గోపమడరఁ, జూచి

కథలు నేవర్ణింపఁగాఁ బరభ్రాంతిచే
నన్యచిత్తుఁడవైతి వాగ్రహమున
నెలుకఁ గొట్టఁగఁబోతి చలకేమి ముని! యన
నతఁ డిట్టులను, భిక్షుఁడల్లఁ వినిన,
దండించితిని నాఁగ వానికి బలఁగమ్ము
గలదో! యెక్కటో! చెప్పు ఘనుఁడ యొక్క-

గీ॥ యెలుకమాత్రంబునకు నింతయలుగ నేల
యతిపతీ నీకు! కలవొక్క యమితకథయు,
మున్ను వారణ మూషికములకు నడిన
నానతిమ్మని స్థల భిక్షుఁ డడుగుటయును, 46

వ॥ మహాత్మా! తొల్లి గోదావరీ తీరంబునఁ బ్రభంజనమ్మను పట్టణంబు గలదా, పురిసమీపంబున శోణితయను నది ప్రవహించుచుండు, నాయేటిచెంగటి నేల బొఱియలలో విఘ్నకుండను మూషికంబు నివాసంబు జేసికొనియుండి, సమీపక్షేత్రంబులం బండిన ధాన్యంబాహారంబు జేసికొని, యొక్కనాఁడు ప్రమాదవశంబున నేటిలోనంబడి ప్రవాహమ్ము వెంబడి పఱవంబోవు నవసరమ్మున,— 47

కం॥ వారణపతి భీముండను
ధీరుఁడు జలకేళి సల్ప, దేవియుఁ దానున్
ఆరూఢిగ నయ్యేటికిఁ
గోరిక నేతెంచి నీటఁ గ్రుంకుచునుండన్. 48

వ॥ ఆ విఘ్నకుండును జలంబులం బడిపోవుచు శుండాల మిథునంబుగని, దగ్గఱంబోయి కరిరాజా! దిక్కులేక పఱవం బోవుచున్నవాఁడ నన్ను వెడలింపుము నీకు నొక యవసరంబునకు వచ్చువాఁడ, నన్నుగాంచెం బని చూడకుమని విన్నవించిన గజపతియును గృపాసముద్రుండు గావున నాగజ ముఖాశ్వంబు దన కరంబునంబట్టి యేటి దరినింబెట్టె, నదియును నతని దీవించి నీకు నాపద వచ్చువేళఁ దన్నుం దలంపుమని చెప్పి తన్నిలయంబున కరిగె. నంత గజేంద్రుండును జలకేళి సాలించి తన సతియుం దానును దత్సమీపారణ్యంబున నిష్టచర్యల వసియించియుండె,—అంత నేనుఁగు వేఁటకాండ్రు తద్విపినంబు ప్రవేశించి యోదంబులు ద్రవ్వి చిల్లరత్రోవలుగట్టి కరినాథుఁడు

వదినిఁ జేరుట కొఱకై త్రోవఁ జేసి, యచ్చటచ్చట పచ్చికయు నిక్షుదండంబులు
నెరపి చుట్టును ముళ్లడచి తమతమ గృహమ్ములకుం జనిన సమయమ్మున. 49

కం॥ గజపతి సతియును దానును
గజిబిజిలే నట్టియడవిఁ గాలూదకఁ వే
గఁజనియు మేపులు మేయుచు
నిజముగ నోదంబులోన నెరిఁబడి [రంతన్] 50

కం॥ సతిపతులు గ్రంతఁబడియా
తతమతి వెడలంగ లేక దైవమ! యనుచున్
మతిఁగలఁగుచుండి, మూషిక
పతిఁదలచుఁడు, నతఁడువచ్చె బంధుయుతుండై 51

గీ॥ వచ్చి వంగిడిఁ బడియున్న వారణములఁ
గాంచి దుఃఖితుఁడై బలఁగంబుఁ జూచి
పరుల నొరలంగ ద్రవ్వి యీవంతియుగము
వెడలఁ దివియంగవలయు వివేకులార! 52

వ॥ అని తన,కులపతులకుం జెప్పి యసంఖ్యాతంబులగు నెలుకలం గూర్చి
యాక్షణంబున వంగిడింబూడ్చి గజద్వయంబును వెడలించిన,- 53

గీ॥ గుంత వెడలివచ్చి కుంజర యుగళమ్ము
మూషికమున కెలమి మ్రొక్కి-మ్రొక్కి-
నీవు గలుగఁబట్టి నేఁ బ్రతికితి నీకుఁ
బిడ్డ పేరుపెట్టి పెంపుగందు॥ 54

వ॥ అని కరిపతి మూషికపతినిఁ బెక్కువిధమ్ముల స్తుతియించి నేఁ
బోయివచ్చెద నన్ను మఱువకుమీ! యని చెప్పి యెలుక కులమ్ముచేత నా
మంత్రితుండై యథేచ్ఛ నరిగె. ఎలుకరాజును గజపతికిఁ దనకు వచ్చిన
పూర్వబద్ధ సఖ్యమ్ముఁ దన కులంబువారలకుఁ జెప్పుచుఁ దనయింటి కరిగెనని
బృహస్పి చూడాకర్ణున కెఱిఁగించి వెండియు నిట్లనియె. 55

కం॥ శాండిలి యనఁదగు బ్రాహ్మణి

వెండియుఁ గలదని చెప్పిన
యొండను, నా తెఱఁగుఁ జెప్పుమని యడుగుటయున్ 56

వ॥ ఇట్లు మూషకాక్షుం డడిగిన బ్రాహ్మణి యిట్లనియె, మున్ను వేదాధ్యయనపరుండగు బ్రాహ్మణుండు తన గృహంబున వసించియుండి యొక్కనాఁడు. 57

చ॥ తన సతిఁ జూచి హర్షమునఁ బాయసపానము! దాసి, విప్రభో
జన మొనరింపవే! యనుచు సాదర వర్తనలఁ బల్కె, లేదు పో
మ్మనిన, నపుష్ప పాకగుణ తత్పరుఁడై మును జంబుకంబు, గూ
ర్చిన పటలంబు, వాకి తుదిఁ జేరెను! కాలుపురంబు వంటి చేన్॥ 58

కం॥ అనిన నవెట్లని, విప్రుఁడు
తనునడిగినఁ బ్రాణసతికిఁ, దెక్కఁడుఁ జెప్పెన్
మును లుబ్ధకుఁ డొకపురమున
ననవరతము మాంసవిక్రయస్థితి నుండెన్॥ 59

వ॥ ఉండి యొక్కనాఁ డతండు మృగయాభిరతి నరణ్యంబునకుం జని యొక్క కణితి మృగమ్ము నేసి, దానిం గానవించుకొని చనుచుండ, నొక్క వరాహంబెదిరినఁ దన మనంబున, 60

ఉ॥ దైవము చేతఁ గూర్పఁబడె భక్ష్యము మాంసమటంచు నుర్విపై
జీవము లేని తన్మృగముఁ జేర్చి వరాహముఁ జంప, దానిచే
నావలఁగూలెఁ గోళయుగళాంతర *గాహిత ఘోరదంష్ట్రుఁడై
యావిధ మెల్లఁ జూచి మునుముందుచు నొక్క సృగాలమత్తతిన్॥ 61

వ॥ అధికక్షుత్పరవశుండై యామిషాభిరతిం జనుదెంచి యిది దైవోపపాదితంబని తలయూఁచి ధ్రువనామధేయుండగు జంబుకంబు తన మనంబున నిట్లని వితర్కించె. 62

కం॥ ఒకదినముగడచు నీలు
బ్ధక మాంసము, కణితి మెగము దంష్ట్రియు రెణ్ణా

భృగుఁ జాలుఁ జూప మూర్ఖ
ప్రకటములగు నరములిపుడు పారణసేతున్॥ 63

గీ॥ అనుచు లుబ్ధక మృగవరాహములఁ దత్పృ
దేశములఁబెట్టి డాసి దురాశఁజేసి
యల్లెఁగొఱికినఁ దెగి హృదయమునఁ బడిన
నంతకునిఁజేరె జంబుక మాక్షణమున. 64

కం॥ అని యిప్విధంబు దెలియన్
వినిపించి యతండు దేవ విప్రులకుంగా
క, నరులు తమకై కూర్చిన
ధనమంతయు నిలునదనుచుఁ దరుణికిఁ జెప్పెన్॥ 65

వ- అని యివ్విధంబునఁ జూడాకర్ణునకు నా బృహస్ఫి యొఱిఁగించి యమ్మూషిక ధనంబు, దేవభూదేవ యోగ్యంబుగాదు. ప్రసన్నంబు కలిగినను పరాశవలన భిక్షాన్నంబు భక్షించి యనవరతంబు నీ కపరాధం బొనరింపు చున్నది నే యతిఁగావున దీనియర్థంబు సకలంబు గ్రహించితినని సంభ్రమంబున లేచి మన్నిలయంబు జేరి, 66

ఉ॥ కేల ఖనిత్ర మొప్పఁ బరికింపుచు మద్బిలభూమిఁజేరి యా
భీలతఁ ద్రవ్వి నాధనము భిక్షుఁడు గైకొనె నాఁటనుండి, దుః
ఖాలసమార్తినై, యిడుమలందుచుఁ గుందుచు నివ్విధంబునన్
బేలక్రియన్ జరింపుదు నభేద్య గుణోన్నత! విభ్రమంబునన్॥ 67

వ॥ అని చెప్పి మఱియు నిట్లనియె. 68

కం॥ ధనముగలవాఁడె పండితుఁ,
డనఘుఁడు, ఘనకీర్తిమంతుఁ, డ న్వయపూజ్యుం,
డ నవరత దానశీలుఁడు,
విను మవనీతలమునందు విత్తయలక్ష్మా! 69

కం॥ పరదేశమె నిజదేశము
పరులే బాంధవులు ద్రవ్య పరిపాలునకున్
ధరణి నసాధ్యం బెయ్యది!
పరమార్థం బిదియె నూత్న భరతాచార్యా! 70

కం॥ కులపతిరోయను జుట్టి
మ్ములు వాయుచుండోవలు కష్టపుం బలుకుల, ని
మ్ముల నాతఁ డొడఁగుచుండును
కలియుగమున బ్రహ్మహీనుఁ గనితివె లక్ష్మా! 71

కం॥ స్మృతిఁబొందిన జనునైనను
హితువెల్లను బాయుమనుచు నకీర్తిలోనన్
మఱుపడఁడు జేరఁజేయక
బ్రతిమాలిన, నోపలు సూత్ర భరతాచార్యా! 72

కం॥ ఇలలోపల ధీయుతునకు
వలయును వృషభమనము బంధువర్గము పోగనన్
పలుపోసి చూడ, లేమియుఁ,
గలిమియు, పోనమ్మగానఁ గనితిక లక్ష్మా! 73

కం॥ పామరుల వేడఁజేయును
ధీమన మణఁగించి బుద్ధి తేఁకువ చెఱుపున్
క్షేమ[స]తులఁ [నెడఁ] బాపును
లేమియుఁ గష్టమ్ము సూక్ష్మ లిఖితాచార్యా! 74

కం॥ తలఁపదశవాజి మేధ
మ్ములనైన ఫలమ్ము చలనబుద్ధి రహితుఁడై
చెలిమి యొనరించు, సద్గుణ
కలితుండగు నరునిఁబొందుఁ గరణికలక్ష్మా! 75

గీ॥ ధనముపోయిన వృథలక్ష్మిఁ దలఁగనీక
మంచి మనమున సద్ధర్మ మహితపదము
దప్పి నడవక, పరుల సంతాపముడుప
వైద్యుఁడన సంచరింతు భూవలయమందు. 76

వ॥ అని యివ్విధంబున నా హిరణ్యకుండను నెలుకనిజకథా వృత్తాంతంబును నీతిప్రకారంబును నెఱింగింప నాకర్ణింపుచున్న జరత్కచ్ఛపేంద్రుం గనుంగొని లఘుపతనకుం డిట్లనియె. 77

కం॥ కటిబుధ బొంచఁబడినను
గటియే వెడలించుఁగాక! కాపులతఁ మే
నిరుపమపుణ్యం డీతని
సటయంగను నీకు కాక యసువ్యలనశేము! 78

మ॥ అనిన న్మంథనుఁ డక్క కాకయని మీ నాహార సంతుష్ట చి
త్తునిఁ గావింపుము గాక మూషికను మేతుంచై గుణగ్రాహ్యుఁడై
చనుమానంబున నుండగా నెదుట నాశ్చర్యంబుగాఁ దన్మహా
వనమధ్యంబున నాను బంతికొంచెి న్వెచ్చెన్ మృగంబుద్ధతిన్ 79

వ॥ అయ్యవసరంబున విహ్వలిక్షత హృదయుండై మంథరుండను కాకంబు నీక్షించుచుండంబంచి మూషికంబును నేనును నిచ్చటనే యుండను మము లేడి వచ్చినవిధంబు తీక్షుంబున నెఱింగి దమ్మనిన, నట్లెయని యవియు నుంజని యొక్క మహీరుహంబుపై గ్రాలి, యామృగంబున కిట్లనియె. 80

గీ॥ ఎవ్వఁడవు నీవు బెదరంగ నేమికార
ణంబు నీ పూర్వకథయెల్ల నాకుఁ జెప్పు
మనిన వెరగంది మృగము తిర్యఙ్ముఖంబు
చేసి కాకంబుతోడుతఁ జెప్పఁ దొడఁగె. 81

వ॥ [ఏను చిత్రాంగుండనువాఁడ మున్నొక్క] యటవిఁ బ్రవేశమ్మున నా జననీ జనకులు నివాసమ్ము చేసికొని మా యమ్మ నన్ను గర్భమ్ముతో నుండి సుఖప్రసవంబుచేసిన దినంబున. 82

గీ॥ శబరుఁ డొక్కఁడు వేఁటకుఁ జనలుఁడగుచు
నడవిలోపలఁ దిరుగాడి యమ్మ నన్ను
గన్నచోటికి నేతెంచి కాంక్షతోడ
నేయఁగడఁగిన నా తల్లిపోయె పారి. 83

కం॥ తడియారకుండ నేనును
దడబడుచుండంగ బోయదగ్గటి నన్నున్
వడిఁబట్టి యెత్తుకొని తాఁ
గొడుకని భూమిపతి కమ్ముకొనియెన్ బ్రీతిన్॥ 84

గీ॥ హాయనత్రితం గొనుక భూపతియును దన
పుత్రునకిడె నతఁడు క్రీడించేసి
నన్ను బెంచి వేడ్కనా [వచనముల] నైఁడి
యుం దెలిసియె నాకు వంశమొంద. 85

వ॥ నేను భూపతి కుమారున కల్లారు ముద్దునేయుచు వేడుకవేళ వెంటవెంట తిరుగుచు గంతులిడుచు పదములు వాడుచు నందుల దూరుచు బాలుర మీఱుచు వంచించుకొని యొక్కనాఁడు బాలుతోఁడంగూడి పురోపవనమ్మునకుం జని వంగివంగి వచ్చిక మేయుచుండ. 86

ఆ॥ వె॥ బాలుఁడొక్కఁడు వచ్చి పట్టినన్ గొట్టిన
నిరపరాధి నన్ను నీవు గొట్టి
నేల యనుచు నేను బాలునిఁ దిట్టితి
నరి మనుష్యభాషణముల వేగ. 87

వ॥ నే తిర్యక్కనైయుండియును మానవ భాషణమ్ములఁ బలికిన పలుకులు రాజకుమారుం డాలించి,— 88

శా॥ నా వాక్యమ్ములు మర్త్యభాషణములై నన్ రాజపుత్రుండు, మహా
హావేశమ్మును బొంది తేజీయపు డాద్యంతం బెఱింగించె రా
జ్ఞేవస్వామి కతండు రేపకడ భూదేవోత్తము శ్రేణికిన్
నా వృత్తాంత మెఱుంగఁ జెప్ప మదిలో నాశ్చర్యముప్పొంగఁగన్. 89

గీ॥ అమ్మహాత్ములు గ్రహశాంతి యప్పుడుచేసి
బాలుదీవించి యమ్మహీపాలు వలన
ద్రవ్యసంపదఁబొంది నితాంత సమ్మ
దమున నృపుఁగాంచి పలికిరా సమయమందు. 90

వ॥ దేవా! యిది యొక్క కారణంబున మృగశరీరంబు నొందినది. గాని మృగమ్ము గాదు. నైవభాతి భవన్మందిరంబున నిలుపవలదు. మున్ను దీనిం గొనితెచ్చిన లుబ్ధకుచేత నే యథాస్థానంబున విడిపింపవలయున ననభూభావల్లభుం డాహ్లాద పల్లవిత హృదయుండై యట్ల చేయించె నవ్విధంబున— 91

కం॥ ఏనును నాతల్లిం గని
నేనతఁ గలిసికొని యడవిఁ జెనఁగుచుఁ దంతేన్
మానుగఁ జన్నులు గుడుచుచు
నానాఁటికి దేహపోషణంబును గంటిన్. 92

ఆ॥ వె॥ అందుఁ బెద్దకాల మఖిల బంధువులతోఁ
గూడియుండఁ గలిగెఁ గొమరు మిగుల,—
పిదప నొక్క బోయ ప్రేరేపఁగను బాయ
వలసె నిపుడు దైవవశము వలన. 93

వ॥ ఇది మత్పూర్వ వృత్తాంతంబు జనసత్త్వ సంపన్నుండనయ్యును బోయవాని యుఱులు నాచరణమ్ములం దగులుటంజేసి కుంటువడియున్న వాఁడ, ననినఁ గాకంబు సకౌతుకంబుగా నిట్లనియె. హరిణపతీ! భవద్బంధమ్ము వాయను నుపాయంబే సంఘటించెదనని చెప్పి మంథర హిరణ్యకు లున్నకడకు వచ్చి వేఁటవృత్తాంతం బెఱింగించి క్రమ్మఱచేని మృగపుంగవుం దోడ్కొని చను దెంచిన, 94

కం॥ ఆ మంథరుండు ప్రియమున
నేమమె చిత్రాంగ! బోయచేఁ జడి సుకృత
శ్రీ మహిమమునఁ బ్రతికితె
నా మందిరమందు నిలుము [నా నెయ్యమునై]. 95

గీ॥ అనుచుఁ బాశమ్ము లా హిరణ్యకుని వలనఁ
బాయఁజేయించి కారుణ్య భావ మొప్ప
నతిథి సత్కార పూజల నాచరించి
చెలిమి యొనరించె నిశ్చల చిత్తుఁడగుచు. 96

ఉ॥ పంబిన వేడ్కతోడుత నుపాయ చతుష్టయ మోయనంగఁ బు
ణ్యంబుల కెల్ల నెల్లలగు నల్వురుగూడి లసత్కథా ప్రసం
గంబులఁ బ్రొద్దుపుచ్చుచు సుఖస్థితి నుండఁగ నంతఁ గొంత కా
లంబున కొక్క లుబ్ధకుఁడలాత భయంకరుఁ డేఁగుదెంచినన్. 97

ఆ॥ వె॥ ఎగసి చనియెఁ గాక, మెలుక గర్తంబున
కేఁగె, నడవి మృగము డాఁగె మృగయుఁ

డాగ విడిచి వచ్చి యమునల జలాంతర
గతుఁడై గూటిక నిఘటించాంచె వప్రుకు. 98

కం. కని నాకు బంధించెన్
జననీజనకా మూరాం డొంబొడొరక యపోడఁ వ
ద్యుమ్మెకినరుకవము చిక్కుపట్ట్రు వఁ
బడిలమ్ముగ నిలిచె వట్టి ఘతుకొంగన్. 99

వ॥ అనపుడ్కుబిబమ్ముగఁ గాకహరిణ మూషికంబులు ముగ్గురుం గూడి యుద్యోగవంతులు మచ్ఛరాలలేనుపుంజేసి తత్సమీపంబునకుంజేసు వెంచి జలప్రాంతంబున నున్న కృరాంతరిఘంవగు లుబ్ధకుని, వతనిచెంతం బట్టుపడిన నెచ్చెలిం గనుగొని శోకవ్యాకులితచిత్తులై పుంపుంబొక్కుచు పలువెక్కులు సూచుచు మనము ముష్పుపము వతనియందు వసియించి బ్రతికితి మింక నితండు విడివడు నుపాయం బెయ్యదియొకో యని తలంచుచున్న సమయంబునందు హిరణ్యకుం డిట్లనియె,— 100

కం॥ చెలికాఁడు చిక్కుకుడు ని
ర్మల చిత్తుండు హిరణ్మయ కుండు పడలు నిగ నెన్
వలపోయుఁ డతండు లుబ్ధకు
వలనం బెడవాయు నెవ్వరలు మనసునకన్. 101

కం॥ నిలువెల్ల ధర్మరూపము
తలఁపెల్లను వలపుఁ బరహితం బమ్మాటమ్మెల్
పలుకులు సుపచాంత ని
ర్మలచిత్తుం డితనిబాయరావని మఱియున్. 102

కం॥ కాయంబు, బలత్వంబు, ల
పాయంబులు వైభవములు ప్రాజ్ఞులకైనన్,—
పాయదు మృత్యువు, ధర్మో
పాయము నగుఁ బ్రజకు నూత్న భరతాచార్యా! 103

వ॥ అని హిరణ్యకుండు నీతిమార్గం బుపదేశించి యితనికింగా మనము శరీరంబులు విడిచిన నేమియని నిశ్చయించిన వాని పలుకులు వినియు వినని

[illegible] బోయ [illegible] [illegible] ధనుస్సు [illegible] [illegible] [illegible]
సమ్మార్గమున లుబ్ధక ప్రతిబంధంబు [illegible] [illegible] [illegible] శతం
[illegible] జలాశయంబు గనుంగొని యందు [illegible] [illegible] జలమ్ములు
ద్రావుచున్న సమయంబున, 104

చం॥ త్వరితగతిన్మృగమ్ము తను [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] మూర్తి లుబ్ధకుడు [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] జిక్కెనని సంభ్రమమ్మెసి [illegible] [illegible]
తు [illegible] చెలంగ నది [illegible] బడియె స్మహీస్థలిన్. 105

వ॥ అంతలోన,—
శా॥ కాకంబుద్ధతినేగి [illegible] [illegible] [illegible]
ట్లా కాలమ్మునం జేసి లుబ్ధకుడు [illegible] [illegible] చేతస్కుండై
నాకుం జిక్కెనటంచు డగ్గఱిక [illegible], [illegible] [illegible]
స్తోకాహ్లాదముతో, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. 107

వ॥ మగుడి చనుదెంచి నంత [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] జాలంబు తుత్తునియలు గావించి సంభ్రమంబున [illegible] [illegible]
శమ్మునకుం జనె నా సమయమ్మున,—

కం॥ నయమునం గచ్ఛపము జలా
శయమునకుం బోయె బోయ చనుదెంచి క్షమా
దయుతుండై మగిడినిజా
లయమునకుం జేనె విషణ్ణ [ల] పటుండగుచున్. 109

వ॥ ఇట్లు శబరపుంగవు నోట్రించి కాక హరిణ మూషికంబులు నిజ
సఖుండగు కచ్ఛపేశ్వరుని విడిపించుకొని సంతోషాతిశయంబునం గ్రమ్మఱ
లఘుపతనక హిరణ్యక మంథర హరిణపతులు గూడికొని తమతమ యథా
స్థానంబులకుం జని సుఖపరాయణులై యుండిరని విష్ణుశర్మ రాకుమారులం
బ్రహృష్ట హృదయులం జేసె నంత, 110

శా॥ పారావార గభీర! విభ్రమవతీ పాంచాల! కారుణ్య వి

ద్విరదా, నాగజ, వాజి, వాహన ఘనా, హీన, స్ఫురత్కీర్తి ల
క్ష్మీ రాజీవదళాయతేక్షణా! బంధుశ్రేణీ పరిరక్షణా! 111

కం॥ గంభీరవార్ధి నిర్జిత
కుంభీనస! గోత్ర శైలకూర్మాహిప సత్
కుంభీంద్ర భారభరణ వి
జృంభిత దోస్తంభ! శౌరిసేవాభ్రమణీ! 112

తోటకవృత్తము॥ హితబాంధవ కల్ప మహీరుహా! సం
తత భోగవి నిర్జిత నాకప! భూ
నుత సూనృతవాక్య! వినూత్న కళాం
చితకీర్తి! వినందిత శిష్టజనా! 113

—: గద్య :—

ఇది శ్రీ భారతీ వరప్రసాద లబ్ధ విద్యావిచిత్ర, తిప్పన మంత్రి
పుత్ర, సుజన విధేయ, భానయనామధేయ,
ప్రణీతంబైన పంచతంత్రి యను
మహాప్రబంధంబునందు
ద్వితీయాశ్వాసము

తృతీయాశ్వాసము

శ్రీనాథ చరణకమల
ధ్యాన పరాయణ! జలాధిపంక్తావళిఘను
ధ్యానమితకీర్తివర! ల
క్ష్మీనారాయణ! కళావిశేష విధిజ్ఞా! 1

వ॥ సంధి విగ్రహంబను తృతీయతంత్రం బాకర్ణింపుము,— 2

చం॥ మొదల విరోధియైన యతిమూఢు సఖిత్వము విశ్వసించినన్
దుదిఁ జెడిపోవు భూవిభుఁడు, వొల్లి గృహాంతర ఘూకపంక్తి యొ
ప్పిదముగ వాయసప్రభుఁడు పేర్చిన భీకర వహ్నికీలలన్
మదమఱి కూలదే! యన కుమారుల కిట్లని తన్ను వేఁడినన్॥ 3

కం॥ ఆ విష్ణుశర్మ దృఢమతి
జీవ ప్రతిమానుఁడపుడు సెప్పెన్ దెలియన్
భావజనిభరూపులకా
భూవర పుత్రులకు వేడ్కఁ భూరి ప్రీతిన్. 4

సీ॥ తన శాఖలేర్చి మార్తండుని తేరి ప
ద్ధతికి మిక్కిలి విరోధంబొనర్ప
తన నీడ ధారుణీధవళాయతాత్మికి
నాతపత్ర క్రియ నతిశయిల్ల
తన కోటరములు పతంగ పుంగవులకు
నెంతయుఁ జెలువొందునిండ్లు గాఁగ
తన ఘనమూల సంతాన మశ్రాంతము
శేషుతోఁ బాయని చెలిమి సేయ

ఆ॥ వె॥ ప్రళయవేళనైన పత్రమాత్రనె విష్ణుఁ
బ్రోవఁ జాలుననుచు బుధులుదలఁప
నొక్క యడవి నడుమనుండుఁ దావలముగ
వటము భువన వినుత జటమునగుచు. 5

కం॥ ఆ తరుశాఖను బలిభు
గ్వ్రాతము సేవింప నొక్కవాయసము ముందున్,
జాతి వసుఁగొల్వ నతి ప్ర
ఖ్యాతిగ నుండును దివాంధమత్రాంతమ్మున్. 6

వ॥ ఇట్లుండి యొకనాఁడతి క్రోధారుణీకృతలోచనుండగుచు విమ
తాక్షిభానుండగు దివాంధవల్లభుండు ఘూక సహస్ర పరివృతుండై విభావరీ
సమయంబునఁ బ్రభంజన జవంబునం జనుదెంచి నిద్రావశంబు నొందియున్న
వాయసనివహంబుపైఁ బడి చరణనఖరమ్ములన్ జంచుపుటమ్ముల భేదింపఁ
దొడంగిన, నందు పరిదేవనారుతమ్ముల గగనమ్మున కెగసియు, నన్య భూజ
మ్ములన్ జేరియు, దిగ్భ్రమం బొందియుఁ, గ్రూరాంత కాలయమ్ము డాసియు,
నిట్లనేక ప్రకారమ్ములఁ బలాయనత్వంబునందినఁ గాకిమూఁకలకు దొరయగు
మేఘవర్ణుండను వాఁడప్పుడు,— 7

కం॥ పరుల కభేద్యంబగు త
త్తరు కోటరమునను డాఁగి తన జీవంబున్
వెరవొంద నిలుపుకొని భా
స్కరోదయమ్మైన శోకసంయుతుఁడగుచున్. 8

వ॥ ఉండు నవసరమ్మున, నతని మంత్రులు, నుద్దీపి సందీపి ప్రదీప్యాదీపి
చిరంజీవులను నేవురు దివాంధవల్లభు బారికిందప్పి యొక్కటం గూడికొని
తమ యేలిక యగు మేఘవర్ణుం డున్నచోటికిం జని దండప్రణామం బాచరిం
చిన బలిభుగ్వల్లభుం డిట్లనియె,— 9

గీ॥ బ్రతికితిరె! మీరు కౌశిక ప్రతతిచేత
నిట్టి యాపద నను దెంచె నేమి సేయ
వచ్చు, దైవవశంబని వారితోఁడఁ
బలికి చింతావశీ కృతభావుఁ డగుచు,— 10

వ॥ అయిననేమి కాఁగల కార్యంబులు కాకమానునె! మనకిప్పుడు
నేయవలయు కృత్యంబెయ్యది యొతింగింపుఁడనిన నందు నుద్దీపి యిట్లనియె. 11

**కం॥ తన సదృశుఁడైన, సామంబును, నల్పుండైన దండమును, మత్తుండై
నను, భేదమధికుఁడైనను బని వడిదానమ్ము నేయఁబరగు ధరిత్రిన్** 12

కం॥ భూపతియును గపటం బె
ప్పాపలకేనియును గలుగు, వారి సమీపం,
బోరయ విడిచి భయంబున
దూరపు స్థానంబు నొందుదురు ధీమంతుల్. 13

వ॥ అని పలుకు నవ్వాక్యమ్ము లాకర్ణించి, సందేహయానవం బాలోకించి మన కెయ్యది కర్తవ్యంబని మేఘవర్ణుం డడిగిన, నతం డిట్లనియె,— 14

ఉ॥ స్థానము వాయునంత నిజసైన్య సమూహము వాయు, వైరి సం
తానము మీఁది కార్యములు దానొనరింపఁగ నోపఁ, డాత్మ సం
తాన భృతార్థి తార్థియగు గావున, బుద్ధిఁదలంచి యాచికన్
స్థానబలమ్ము కావలయు ధారుణి, నిర్థయలక్ష్మి ధీమణీ! 15

గీ॥ నెలవు బాసి మున్ను నల హరిశ్చంద్ర కాం
తేయు లంతవారు దీనవృత్తి
నొదిగియుంట వినమె మనమెవ్వల బాసిన
బాయఁదగదు నేల ప్రాజ్ఞులకును 16

వ॥ అనిన విని యతండు ప్రవేశింపనుం గొని యెయ్యది యాచరింపవల యుననిన, నతం డిట్లనియె,— 17

చం॥ అతి బలవంతుఁడైన వినయమ్మున వారలతోడి మైత్రి సా
తతమును నిశ్చలంబగు మనమ్మునఁ జేసి, నిజప్రదేశ సం
గతుఁడయి పొల్చు టొప్పు, నదిగాదని యొండొక దేశమేఁగినన్
ధృతి మెయిపోకతో, వినుము ధీయుత! నొచ్చు నతండు నెమ్మనన్. 18

వ॥ అట్లుగావున వారలతో సామం బాచరించి యిచ్చటనుండుద మనిన, నవ్వాయసవిభుండును, ఆదీపింగనుంగొని భవన్మతం బెఱింగింపుమన, నతనికతం డిట్లనియె,— 19

కం॥ పరులొక కాలము చేకొని
పరిమార్చిరి మన బలంబుఁ బ్రస్ఫుట కీర్తిన్
బరిమార్ప మనము నాక్రియఁ
బొరిఁగొందము, కపట బుద్ధి పొగడిత కెక్కన్. 20

కం॥ వాయస దివాంధులు మనము, ది
చాటింప నిశాంధులము, నిశావేళ బలం
బారూఢమ్ముగ నొంచిరి
వారలు, దివమునను నొంపవలయును మనకున్. 21

కం॥ అని యిట్లు మంత్రులు హితం
బునఁ జెప్పిన నీతి మార్గమున్విని ధీమం
తుని ననఘు నా చిరంజీ
వినిఁ [గనుగొని] ప్రీతిఁ గాకవిభుఁ డిట్లనియెన్. 22

వ॥ త్వద్బుద్ధి బలంబు పెంపునఁగదా యిప్పాభవం బనుభవింపఁగలిగె నిప్పుడస్మత్కులోపభోగ్యంబగు రాజ్యం బరివశంబు గాకుండ నిలుపుమనిన, నతం డిట్లనియె,— 23

గీ॥ పరులకై తపంబు [వలన] నారంభమ్ము
లుడిగెనేనిఁ దలఁప నొకటికలదె!
[వివిధ] జీవరాశి విశ్వాసమున నమ్మ
కేష్టవస్తువంబు గానలేదు. 24

చం॥ ఓ యగ, మంత్రరక్షితగు, నాతతకైతవ గూఢభావుఁడై
పరులకు నాప్తుఁబోలె యనపాయ [గతిన్ హిత] మాచరింపుచున్,
ఒనఁడుగ నొక్కనేళఁ దన వైరమణంచి [మెలంగ], బుద్ధి భా
స్వరుఁడయి యుండుటొప్పు, గుణవార్నిధి! విశ్రయలక్ష్మీనిధీ! 25

వ॥ అని యిట్లు చెప్పి యాచిరంజీవి యిట్లనియె దేవా! సామదాన భేద దండమ్ములను నుపాయచతుష్టయమ్మునుఁ, బ్రభుమంత్రోత్సాహం బులను శక్తిత్రయంబువలనను, సంధి విగ్రహయానాసన ద్వైధీభావాశ్రయం బులను షడ్గుణంబులం దనరి, జ్ఞానశక్తి బలైశ్వర్య వీర్య తేజమ్ములను షడ్గు ణైశ్వర్యంబుల సంపన్నుండై, భూతభవిష్యద్వర్తమానంబులను నెఱింగి [న భూపాలుఁడు] పరులక భేద్యుండని వెండియు నిట్లనియె,— 26

కం॥ తన శక్తియుఁ బరశక్తియు
మనమునఁ దలపోసి శిష్ట మంత్రుల బుద్ధుల్.

గని యొనరించిన కార్యము,
ఘన కీర్తికి నెక్కు_నవని, గణికా [illegible]! 27

కం|| బకము క్రియ, వేళ యాశ్ర [illegible]
తకు, మానమ్మున జరింపఁదగు, నటమీఁదన్,
బ్రకటమ్ముగ సింహము పో
లిక మెలఁగఁగవలయు, సూత్మ్మ లిఖితాచార్యా! 28

గీ|| ఇన్ని గుణముల లోపల నేదియైన
దనకు నసువగునట్టి చందమ్ముఁ జూచి,
దేశకాలముల్ మదిలోనఁ దెలిసి మెలఁగు
నతని బొందును సంపద లతిశయముగ. 29

వ|| మున్ను శౌర్య సంపన్నుండై దేశకాలమ్ము లెఱింగి చరించు నతని
గుణదోషమ్ము లెఱింగి విశ్వసింప జన......భుని చేత......ని. మహో
ద్యోగిని నిందిర యాశ్రయించు, మంత్ర ప్రభావమ్మున దుష్టమ్ముగ భుజంగ
మ శక్తులనణంచునట్లు చోరులఁ,గామాతురుల,దోష స్వభావుల, నతి లుబ్ధుల,
దుర్మదాంధుల, సమరభీరులఁ, దర్దండ నీతిచేత దండింపవగు. వైవమానుష
మ్ములు గల్గిన సహాయులగు నియామకుల వలనఁగాని, వ. వాహిని సందో
హమ్ముఁ దరియింప నలవిగాదని, యతం డిట్లనియె— 30

ఉ|| ఆనయ మంత్రమూలము జయమ్ముటుగావున, నీకుణమ్మునన్
వారల జేరి సూత్నమృదు వాగ్విసరమ్మునఁ దేల్చి, మైత్రి పెం
పారగఁజేసి కార్యఫలమందుట మేలన, నాలకించి ప్ర
జ్ఞా పమశీయుఁ,దత్సచి నసత్తము, నాతని సూచి యిట్లనున్,— 31

కం|| ఏరీతినైనఁ గౌశిక
వారముతో సంధిఁ జేయవచ్చునె! మనకున్
వారికి దలపోయం గను
వైరంబని పల్కెఁ, గాకవల్లభు లోఁదక్. 32

సీ|| ఆ చిరంజీవి యిట్లను, విరోధంబున
కగు, కటువగుపల్కు గారణమ్ము.

[కార్యమ్ము విహతంబు] గాదె! మున్వాగ్దోష
మున నన్న, నతని యాననముగాంచి
యెట్లన, వి [భునకు] నెఱిఁగించెఁ గల దొక్క-
రజకు భారము వాపు రాసభి యది
వేసవి మేతకై వెస ద్వీపి చర్మా వృ
తంబగు దేహమ్ము దాల్చి, రాత్రి
యైన, సస్య వితానమరసి మేయుచునుండఁ
జేని కాపరి కాచి, చివికి చివికి

యలసి, యొకనాఁడు విల్లును నంపగములుఁ
బూని మసరకంబళమును ముసుఁగువెట్టి
పొంచికొనియుండ, [రాసభి] పూని మేయ
వచ్చి, ధూసరకంబళి వానిఁ గనియె. ౩౩

కం॥ ధూసరకంబళ మటుగని
రాసభమని కూయ, సస్య రక్షకుఁడు మదిన్
రా సభమని తలపోసి, శ
రాసనబాణమునఁ దన్ను నంతకుఁ గూర్చెన్. ౩౪

వ॥ అట్లు గావున వారలకును మనకును వైరంబు పెద్ద కాలంబున నుండి వాగ్దోషంబునం బొడమె, నది యెట్లనినఁ దొల్లి దివాంధ విభుని నొక్కని, నఖిల పక్షులు పక్షిరాజ్యంబునకుఁ బట్టంబుగట్టుదమని చనుదెంచిన, నందు మంత్రికర్ణుండను వృద్ధ కాక విభుండు చనుదెంచి పక్షుల కిట్లనియె. ౩౫

గీ॥ ఇతని నభిషేక మొనరింప నెట్లువచ్చు!
దర్ప సంయుతుఁడ, ప్రియదర్శనుండు
పక్షులనునెల్ల భక్షించి బలిసికొనును
నల్పుఁ జేపట్టఁ గార్యమ్ము లగునె! దలఁప. ౩౬

సీ॥ అధికునిఁ జేర్కొని యల్పులైనను సంత
సము నొందుదురు, మును శశకవితతి
యేపునఁదార కేశోపదేశమ్మున
బ్రతుకదే యని పల్కఁ జతురులెల్ల

ధంబంత నెఱిఁగింపఁ దగునన్న నాతఁ డి
ట్లని చెప్పె, మునొక్క వనమునందు
దంతులు ద్వాదశాబ్దంబు లనావృష్టి
యైనను, జలములేకా, తమ్మఁగలఁగి, 37

గీ॥ ద్విరద విభుఁజూచి పల్కెనో దేవ! చంద్ర
కిరణ తాపమ్ము మేనును గ్లేశపరుప
—— —— —— ——
—— —— —— ——

కం॥ కరివల్లభుఁడంబు సరో
వరముల బ్రహవముఁలను వెదుకఁ నడిగల నుత్త
ద్విరదమ్ములఁ బంపె దిగం
తరముల నవి చూచివచ్చి, తమపతి యెదుటన్. 38

వ॥ నిలిచి, యిట్లని విన్నవించె,— 39

చం॥ కరిపతి! నీవు వంపఁజని కంటిమి చంద్రసరోవరమ్ముఁ, బ్ర
స్ఫురదురు శంఖచక్రములఁ బోల్చి పయోరుహలక్ష్మి నెంతయున్
సురుచిరమై జనార్దను తనుక్రియ నెప్పుడు మీఱుదానిఁ బు
ష్కరయుతమైనదాని, జలజంతు తతిన్ దగుదాని, నొక్కచోన్॥ 40

వ॥ అని చెప్పిన విని, యతులితంబగు సంభ్రమంబునఁ దత్ప్రదేశమ్ము
వాసి. 41

శా॥ ఆ నాగేంద్రుఁడు సంతసమ్ము దన నుద్యత్కాల మేఘాకృతిన్
దానాంభఃకణసంచయమ్ము వడియన్, దంతావళశ్రేణితో
నానాభూజములెల్ల వ్రాల, శశసంతానమ్ము వైవస్వత
స్థానంబుద్ధతిఁ జేరబో, నడచెఁ జంచద్వేగ సంరంభియై. 42

వ॥ అయ్యవసరమ్మున శిలీముఖనామధేయుం డగు శశకవల్లభుండు
నిజప్రధానవర్గమ్ము నవలోకించి, వారణసందోహంబనవరతమ్మును జలాభి
లాష నన్యసరోవరమ్ములకు నడువ మన బలఁగంబెల్లఁ బోలియందొడంగె,
మనకుం జేయునది యెఱింగింపుఁడన, నందు బహువృత్తాంత విదుండగు వృద్ధ

ఆ॥వె॥ దేవ! దంతి ఘటలు నీసరసీరుహ
నమరఁ గుంటుఁ జేయ నాకు నెవ్వ
గలుగ టట్లు, నధిప కౌతూహల స్వాంతుఁ
డగుచుఁ బలికె, విజయు నవ్విభుండు॥ 44

కం॥ తనయక నేయము వినుఁ, డె
న్నఁడు నీతివిదుండు దేశకాల విభాగం
బడరఁగఁ దెలియును, నాతం
డిడుమలఁ బొందఁడు సిరియు నెంతయుఁ బొందున్. 45

కం॥ అని పల్క నాకలీముఖు
పనుపునఁ జని విజయుఁడపుడు భద్రేభములన్
గనుగొని చింతాకులుఁడై
తన హృదయములోన నపుడు దలపోసి తగన్॥ 46

కం॥ కాయంబల్పము, దంతి ని
కాయము దానోత్కటంబుగావున, వినయో
పాయమునన్నైన దాయ న
పాయమునేకులు నటించు ప్రజ్ఞాస్వాంతుఁడై. 47

వ॥ విచారించి యొక్క భూధర శృంగంబెక్కి యోగజేంద్రా! నీకు భద్రంబగుననిన, నతండు నీ వెవ్వండవు! నీరాకకు గతంబెయ్యది నాకెఱింగింపు మన, నవ్విజయుండిట్లనియె. గజపతీ! నేఁ జంద్రదూతను దన్మండల మధ్యంబున విహరించుచుండు శశకవిభుండ, నా పేరఁ జంద్రుండు శశాంకుడనిపించుకొనియెను. నానాథుండగు చంద్రుఁడు నీతోఁడి సఖ్యం బపేక్షించి, నన్ను నీ సమ్ముఖమ్మునకనిపిన వాఁడని యెండియు నిట్లనియె,— 48

కం॥ తలపోయ నిష్ఠురోక్తులు
పలికినఁ, దిట్టినను, భూమి పాలురకును వ
ధ్యులుగారు దూతలెందును,
బలభిన్నభభోగ! నూత్న భరతాచార్యా! 49

వ॥ అట్లు గావుననే హిమకరునానతిం బలికెద, స్వపర శక్తి నెఱుం

చంద్రాధీనంబైన యీ సరోవర రక్షకుల నీవలంచితివి. ఆ శశకంబులు జంద్రుండు నిజ శరీరమ్ముగాఁ దలంచు, నదియునుంగాక వనవెల్ల నమ్మహాత్ముండాకసమ్మున వర్తించు, నిశా సమయంబున నా చంద్ర సరోవరమ్మున వసియించి యుండు, నీవును నీపరిజనమ్మును నిదాఘ కాలమ్మున నోర్వలేక యీ చంద్ర సరోవరంబు ప్రవేశించుటకై పోవుచున్నవారు. అచ్చటికిం బోయిన నీకును నీ పరివారమ్మునకు నాపద వచ్చు. చంద్ర చిత్తం బెఱింగి నే నీకుం జెప్పితి, నా ప్రాంత ప్రవేశంబును, శశక మర్దనంబును, బరిహరింపుమని చెప్పిన విని, గజేంద్రుడతి భయమ్మున నిట్లనియె,— 50

సీ॥ అజ్ఞాన కృతమున నయ్యెఁ దత్కృతమేటి క
రంబు పద్ధతి, యిట్టి దోసమున్న,
గజ వల్లభునిఁ జూచి విజయుండు పల్కెఁ, జే
వరు దెంచి యంపిలి యమృత కరునిఁ
జూచి పొమ్మని, రాత్రి సొంపారఁ దన్న దో
డ్కొని చని యా కొలఁకునకు డాసి
పానీయములలోనఁ బ్రతిబింబితుండగు
చంద్రునిఁ జూపఁ, దత్సమయమందు

వందనమ్మొనరించి యో వారిజారి!
తప్పులెల్లను లోఁగొను దయదలిర్ప,
నెన్నఁడీవంక రామని యేఁగఁ, గాంచి
శశక సంచయమాత్మ నుత్సాహమొందె. 51

వ॥ ఇట్లుపాయమ్మున విజయుండు గజమ్ములం దొలంగించి తనభర్తయగు శిలీముఖున కవ్విధం బెఱింగించి సుఖంబుండిరి. అట్లు గావున నీ దివాంధుం జేర్కొన నాపదలణంగవు. హీనాత్ముండు ప్రజా పరిపాలనంబున కొప్పునే! యని వెండియు నిట్లనియె,— 52

చం॥ చెనఁటి నబుద్ధిఁజేసి గుఱిఁజేసిన వారలు, నొత్తు రెంతయున్
బెనుపరి కూలవే! శశకపింజలముల్ మును పిల్లిఁజేనన్
విని పతగమ్ము లెట్లనిన, వేడుకఁ జెప్పెను దొల్లి భూరుహం
బున వసియించి యుండుదు ప్రభూత కుతూహల మానసుండనై. 53

గీ॥ కుంపటం బరుకోటరమ్మున ననఘుమతి క
పింజలమ్మొండు నాలోడఁ బ్రియము కలిగి,
అస్తమానా? సపనమున నరిగె నొక్క-
నాఁడు నెంజేసి, మేతకై పోకిమిఁగను 54

వ॥ తదవసరంబున,— 55

సీ॥ ఆ కోటరమ్మున నప్పుడు శీఘ్ర క
ర్ణుండను శశక మొకండు నిల్చి
కొంత కాలంబుండ, నంత కపింజలుం
డేతెంచి నా నెలవెవ్వఁడిప్పు డి
ట్లై కొన్న వాఁడనఁ, గైకొని కాతఁ డీ
ప్సను, నున్న వారిదే యగును నెలవు,
ఎవ్వఁడు మున్నుండె నిప్పటిలంగను
వానిదే నెలవని, వాదులాడఁ
గని. నేను వారలఁ గడకుఁ బోఁద్రొబ్బినటుఁ
నగవుకు బొంకని న్యాయము కూర్చి

గీ॥ ప్రీతి నేఁగితి నపుడా కపింజలుండు
న్యాయ్య మిరువురకును దెలియంగఁ జెప్పు
నతని నెఱుఁగవె! నీవని యడుగుటయును,
బరమ సంతోషుఁడై వాఁడు పలికెఁ దెలియ. 56

వ॥ యమునా తీరమ్మున నతి ధార్మికుండను నొక్క వృద్ధ మార్జాల విభుండు గలండ, తండు మనకు ధర్మమార్గం బెఱింగించునని దీర్ఘకర్ణుండు పలికినం, గపింజలుండిట్లనియె. వాఁడల్పజాతి మనకు విశ్వసింప వచ్చునే! యన వాఁడిట్లనియె,— 57

గీ॥ అతని మనకేల డాయంగ మతిఁదలంప
న్యాయమార్గమ్ము దెలిసి సన్మాన మొస్ప
మగుడి చను దెంత మనినఁ దన్మానసమున
నాతఁడిరువురకును సమంబని యెఱింగి,— 58

గీ॥ అప్పుడీసవ్వురు జనముస నరిగి వాని
కంటిపయును జెప్పఁ, గడు వృద్ధనైతి, నాకుఁ
జెవులు వినరావు డగ్గఱి చెప్పు మనుచుఁ,
బోమ ధర్మము విశ్వసింపంగఁ బలికె. 59

కం॥ సంసారముల స్థిరము, ల
హింసకు సమమైన [ధర్మ] మేదియుఁ, సుజనో
త్తంసునకుఁ దెలియఁ దగునది,
కం సారిపదాబ్జభృంగ! కరణిక లక్ష్మ! 60

కం॥ పరకాంతలఁ దల్లుల క్రియఁ
బరవిత్తము పెచ్చుమాడ్కి భావించి మదిన్
బరుల శరీరమ్ములఁ దన
కరణిని జూడంగవలయుఁ గరణిక లక్ష్మ! 61

వ॥ అని యిప్విధమ్మున నాదధికర్ణుడు పరమ ధర్మశాస్త్రంబు లుపన్య
సించిన, విని మనంబున విశ్వసించి [శశ]క కపింజలులు డగ్గఱిన, సమ్మార్జాలం
బయ్యిరువుర భక్షించి తన శరీరంబు పోషణంబుఁజేసికొనెఁ, గావున నిట్టి యుల్
ఘూకంబు గుఱిచేసి సమస్త పక్షి రాజ్యంబునకు నభిషేకం బొనరింపుట
యకర్తవ్యంబనిన నయ్యవసరంబున,— 62

చం॥ పతగములెల్ల వాయసము పల్కులు తథ్యములంచు నేఁగినన్
మతిఁ [దలపోసి] రోషమున మండి దివాంధుఁడు కాకిఁ జూచి కు
త్సితమునకేమి కారణము [మిసీ] విభవమ్మున [కెల్లఁ బో]సెఁ జే
సితి, మును నీకు నెగ్గొకటఁ జేసితినే యని పల్కె నల్కతోన్ 63

వ॥ అది మొదలుగాఁ గాకోలూకమ్ములకు వైరానుబంధమ్మయ్యె,
నన విని మేఘవర్ణుం డాకర్ణించి జయోపాయం బెఱింగింపుమనినఁ జిరంజీవి
యిట్లనియె, సంధి విగ్రహయానాసనద్వైధీ భావమ్ముల నలేఁడ సాధ్యుండు-
ఆశ్రయంబుననైనను, చిర ప్రయాసంబుననైనను,బగతున కపాయంబు నొందింప
వలయునని వెండియు నిట్లనియె,— 64

గీ॥ పరులు పెక్కండ్రు గూడి సర్వజ్ఞునైన
మోసపుచ్చంగవచ్చు మున్ భూసురుండు

ఛాగమచ్చుట వినుమదె! శఠులవలన,
వినినఁ గాకేంద్రుఁడు చెట్లని యడుగ, నతఁడు 65

మ॥ అనని చెప్పఁదొడంగెఁ మున్నజముఁ బ్రగత్వార్థమ్ము గొంపోవ, ధూ
ర్తన్ తానంబడి సూచి యాతని పిలుపంబోయి యో మూఢ! నీ
వవ పవన్యుండవు మూఁకఁ, గుక్కురము నాస్లోదంబు పెంపారఁ గ
ప్ప గ చారమ్మునఁ బట్టినాఁడవని హాస్యంబెంతయుం జేసినన్॥ 66

వ॥ అమ్మహీ చెవులును వృథా పరిశంకిత హృదయుండై యెద్ది
యైనను నింద్యంబగు వస్తువు నశుభావహంబగునని తనచేతి, ఛాగమ్ము
[నటవిడిచి] స్నానమ్ము సేయ నేఁటికింజనిన, నద్ధూర్తులచే నది భక్షింపఁబడియె.
ఇట్లుగావున బహుజనోపాయంబువలన నొక్కండు మోసంబందునని, సకలో
పాయమ్ములు మేఘవర్ణుఁడ కెఱింగించి, యెవ్విధంబుననైన ఘూకప్రభుం బొరి
గొండునని నిజ శరీరమ్మునఁకలు బెఱికికొని, మున్ను మృతిఁబొందిన వాయ
సమ్ముల రుధిరంబు లవయవంబులం బూసికొని, యవ్వల సమీపమ్ముననుండె,
నయ్యవసరమ్మున,— 67

గీ॥ అపరగిరి ధాతుశిల జారెనన్న కరణి
పద్మమణి గుంకెంగ నెఱసంజ [ద్రుత] మ [హీన]
పాతమున [స్రవ] బహుళ [తిరోద్ధా] తధూళి
పటలమో! యన వర్ణింపఁబరగెమింట. 68

గీ॥ అపుడు ఘూకమ్ము లెల్లఁ దన్నాశ్రయింప
దినముపైనుండి వినుతుండు వాయసముల
వెదకఁ బోఁడగానకున్న నవ్వేళ—
—తలపోసి మది చిరంజీవి యచట 69

కం॥ ఆరంభరహితులకునున్
గారణమురు బుద్ధియనెడి ఘననాదము, దు
ర్వారముగఁ జేయఁ గౌశిక
వారము వినివచ్చి కడు జవమ్మున నటకున్॥ 70

సీ॥ అపుడు దన్నంటుక యా గూబలెల్లను
ధృతిఁ బలివద్దికిఁ దెచ్చుటయును

నతఁడు నీ వెవ్వండవని పల్క, నే చిక్కం
జీవి నన్నను గృపచేత ని
పశ నిన్ను బొందగలం బేమి మేఘు!
............నగన
విని యిట్టి......కని నేను కొన్ని బు
ద్ధులు చెప్ప......ములుగుచుండ

గీ॥ నిన్ను సేవించిమనుమన్న, [న]న్ను నిన్ను
గూడెనంచు, విరూపిగాఁ [గొంచె] పలికె.
నాకు [దొరవీవయని పల్కి] జోకపుష్టి
నుండె కైతవ మేర్పడకుండనట్లు. 71

వ॥ అని యిట్లు——కాకి మాటలు విని, ఘూక ప్రభుండు తన ప్రధాన వర్గమ్ము పిలిపించి, యందు రక్తాక్షుండను వానిం జూచి నగతుండైన మేఘవర్ణు భృత్యుండు మనల నాశ్రయింపవచ్చినవాఁడు. ఏమి సేయ వలయునన, వాఁడిట్లనియె,— 72

మ॥ పగ వానిన్మది విశ్వసింపఁ జనదాప్త క్రియన్ భర్తృ కా
ర్యగుఁడై లోనరయంగవచ్చెఁ గపట వ్యాపార పారంగతుం
డెగ జూడంపగుఁ బ్రోవనేమిటికి వీనిం ద్రుంచి సప్తాంగకం
బుగ రాజ్యం బొనరింపు మీఁపు కుశముల్ పోషింపు పత్న్యన్వితన్. 73

గీ॥ పొసఁగ రోగమ్ము వైరమ్ము పుట్టినపుడు
నణఁపకున్నను బేలగు నతఁడు ధాత్రి,
కాలగతులను నవియ దుష్కరములగుచుఁ
దనకు నాపదగూర్చు, నిట్లనుచుఁ బలుక,— 74

కం॥ [విని] విమతుఁడపుడు క్రూరా
క్షునిఁజెప్పుమటన్న [వైరి] సొంపరి శరణం
బన, [ఁజంప నొప్పదనుచున్]
వినిపించెనతండు ధర్మనిరతుండగుచున్ 75

గీ॥ అతఁడు దీప్తాక్షు నడిగిన నతఁడు మృగయు
...మమ్ముచేత నాహారమయ్యె నాక

[పాత] మని చెప్పినదేం బజాతి క్షితి
యహితుండైనను నేడేమి సత్యదక్షిణ! 76

కం॥ మును........
......జాతిన క్షితి నేం.
పునఁగాచెదనఁగ వినమే
ఘనునకు ధా......జయమ్ము కనిశిక లక్ష్మి! 77

గీ॥ చెనఁటిస్నేహము ప్రియమొప్పఁ జేసినేని
పతిఁడు వనకొంతయును హితవాచకంపు,
మున్ను వృషభవాక్యమునఁ గాదె! ముచ్చు, తెగిచి
కొనిన విత్తమ్ము తన్గృహస్థునకు నొసఁగె. 78

వ॥ అదెట్లని ఘూకప్రభుండడిగిన నతం డిట్లనియె. మున్నొక పురమ్మున సార్ధవాహుండను వృద్ధ వణిక్కు గలండతని భార్య నవయౌవనాంగి కల దా, జంత యెన్నండును బతిని గైకొనక—పరి రంభణమ్మునకుం జొరక యుండునంత నొక్కనాఁడు,— 79

కం॥ చోరుండొకఁడు సురంగ
ద్వారమ్మున నిల్లుసొచ్చి వచ్చుట గని, త
న్నారి భయమంది యప్పుడు
గారవ మొప్పార విభునిఁ గౌఁగిటఁ జేర్చెన్॥ 80

వ॥ అప్పుడప సార్ధవాహుండును బరితుష్టుండై గృహముననున్న చోరుంగనుంగొని యిట్లనియె. 81

కం॥ కలనైనఁ గౌఁగిలింపని
కలకంఠినిఁ గూర్చితివి సుఖం బొప్ప నను,
దలఁప నినుబోలు చుట్టము
గలఁడే! విత్తమ్ము నీవు గైకొను మనుచున్॥ 82

వ॥ చోరుండును గరుణాపరుండై నీకు సుఖమ్ము సిద్ధించినఁజాలు, నా చేత నపహరింపఁబడిన విత్తమ్మెల్ల నీవే కైకొనుమని యతనికొసంగి యతని సాధ్వికి పతినెఱింగి సేవజేసుక బ్రతుకుమని బుద్ధిచెప్పి యతి కుతూహలమునఁ

ఖన నిలయమ్మునకుం జనియె, నట్లుగావున నితనికి హితవాచరించుట కర్తవ్యం
బను నవసరమ్మునఁ బింగళాక్షుండను వాఁడు ఱికిఁడి దాసీ యా రాజుతో
నిట్లనియె,— 83

కం॥ పగతునిఁ [గ్రక్కొన]ఁబోలునె
తెగటార్పక యున్న. వాఁడె తెగటార్చుఁ జుమీ
—గి———నైన——వు
—గి——కాల———నట్లుగాదె ధృతి పగవాఁడుక్ 84

వ॥————

సీ॥ దేవ నా పల్కు సందేహమ్ము లేవ, భీ
యాతి నైనను మాటలాడినపుడు
పరమహితుండగు బ్రహ్మరాక్షసుచేత
ధేనుద్వయము, కన్నగాని చేత
నాయువు, నీఁ బడె నవనీ సురునికన్న,
నా కథ యెఱిఁగింపు మనినఁ, బొల్లి
కలఁడు విప్రుఁడు ప్రతి [కల్యంబునతఁడు] గో
యుగమును మేపుచు నుండుగాన

నట్టి యావుల నొక చోరుఁడపహరింపఁ
దలఁచి నిశివేళఁ బోవ నాతని శరీర
మన్యగాత్రమ్ము సోఁకిన నరుదునొంది
యెవ్వఁడవు చెప్పమన్న వాఁడిట్లు పలికె. 85

గీ॥ సాహసుండను బ్రహ్మ రాక్షసుఁడ నీవు
నెవ్వఁడవు నాకు నెఱిఁగింపు మిప్పుడనిన
నేను జోరుండ నన, నతండేమి గోరి
యేఁగు చున్నాఁడవని తన్ను నెలమి నడుగ 86

వ॥ ఏఁ దస్కరుండ సమీప గ్రామ నివాసియగు విప్రుని గోయుగం
బపహరింప నేఁగుచున్న వాఁడననిన, నా రాక్షసుండును మద్గమనం బతనినిఁ
బట్టుటకని చెప్పి యా యిరువురును నా భూసుర మందిరమ్ము ప్రవేశించి
రయ్యవసరమ్మున,— 87

సీ॥ ఆ బ్రహ్మ రాక్షసుం డనని సురోత్తము
మును గ్రహింపఁగ లేచెనసురుఁ, జోరుఁ
డా స్త్రీ దెంతెసి నపహరించెదఁ బొత్త
నసన, నట్లగునె! తత్త్వజ్ఞుల నతఁడు
నిద్రఁ జేయునటన్న, నీవు వచ్చిన మేలు
కొని బ్రేల నాకుఁ గోయుగంబు
నొకఁ దెచ్చునె! యని యిరువురు వాదింప
నాతఁడు లేచి యిట్లనియె, విప్ర

తెన్నోరన బ్రహ్మరాక్షసుండితఁడు నిన్ను
బట్టి వచ్చె నటంచుఁ జెప్పంగబడిన
యతఁడు, వక్కొను నీ యావులపహరింపఁ
జేరియున్నాఁడు తెలుంగుము చోరుఁడితఁడు. 88

వ॥ అని యిట్లొండొరువుల తనితో భాషింపంబడి హితంబొనర్చెరి
గావున, నితండునను రథాష్ట్రండు గాఁడని దండియు నిట్లనిరొ.— 89

చం॥ శరణని యొక్కపక్షి ముసు సామ్ములు కంపిత సర్వగాత్రమై
మఱుఁగు జొరం గడంక నిజమాంసము మెసంగెను నింగి నొక్కటన్
సురలు నుతింపగా, శిబి, వసుంధర నార్తులఁ బ్రోచు వారలన్
జిరతర కీర్తి పొందరె నిది సిద్ధము విద్దియ లక్ష్మిధీమణీ! 90

వ॥ అని పలుక విని ఘూకప్రభుండు ప్రాకార కర్ణుండను వాని నడి
గిన, నతండు బలి భుక్కు నథాష్టండు గాఁడని చెప్పిన విని లేచి యధిక రోష
మ్మునఁ గటమ్ము లదర వెంపినను రక్తాక్షుండిట్లనియె.— 91

ఉ॥ దేవ! యెఱుంగ రిద్దఱును ధీయుత చిత్తులుగారు, వీఁడు దు
ర్భావుఁడు పింగళాక్షుఁడు సభస్వినుపింపఁడె నీకు నీ ఖలున్
జీవముతోఁడ నిల్పిన నశేషదివాంధ కులమ్ము ద్రుంగెడున్
నా వచనమ్ము సత్యమని నమ్ముము, నీకుహితమ్ముఁ జెప్పితిన్. 92

సీ॥ ప్రత్యక్ష దోషమ్ము భావింపరాత్మ సు

పలుకులఁ బ్రీతి సంపదఁ దేలుచును రథ
కారుఁడు [రమణిని] జాయతోడఁ
దల మోచికొనుచు నృత్యం బాచరింపఁడె
యన విభుఁ డెఱిగింపుమనినఁ దొల్లి
కలఁడొక పురి రథకారుఁ డతండు దు
శ్చరిత యా తన భార్య జాడ దెలిసి

గీ|| రాజు కూటమి గలిగుండ, రాజుతోడఁ
గర్జమున్నది వే నరుగంగ వలయు
ననినఁ ద్రోవకు సంబళం బప్పుడొసఁగి
యనిపి తనమది సంతసం బందియుండ,
నెలమి రథకారుఁ డెవ్వరు నెఱుఁగకుండ|| 93

వ|| తన భార్యకుం జెప్పి బంధు దర్శనార్థం బొకపురంబున కేగవలసెను, రాజుచేత నామంత్రితుండనైతి, నేనుం బోయివచ్చెద నని వీడ్కొని కొంత దవ్వరిగి యెవ్వరు నెఱుంగకుండం, గ్రమ్మఱ విభావరీ సమయమ్మున నిజ గృహమ్మున కేతెంచి తనభార్య యెఱుంగకుండఁ బర్యంకమ్ము క్రింద నడంగి యున్న సమయమ్మున,— 94

గీ|| శంక యొక్కింత లేక యా[అంకుటా]లు
దూతికా ముఖ వార్తచేఁ బ్రీతినంది
చేరవచ్చిన జారుని గారవించె
తేజరిల్లు కటాక్ష నీరాజనమున. 95

కం|| ఆకులట జలకమాడఁగ
నేకాంత-స్థలముగూర్చి యేగిన, మదనో
ద్రేకమున జార పురుషుఁడు
చీకాకునఁ బొరలె కొంతసేపటి లోనన్. 96

గీ|| ఎప్పుడేనియు దిఙ్మదేభేంద్ర కుంభ
సన్నిభములైన పాలిండ్లు జారకాంత
నాయుర స్థలిఁజేర్చు మన్ననదలిర్ప, 97

కం. ఆ వనవనమ్మునఁ బుష్ప శ
రాసన సామ్రాజ్య లక్ష్మి యనఁ, గృంగారో
ద్భాసితకై, యనఁ బర్వం
బాయమునం బొల్పు నొందు [వాసంత] జేరెన్. 98

ఉ॥ పూర్ణుఁ మిలాంతి కొంగుఁ జిగజారి వకోత్రయు నాథులేప్పడన్
గన్నులఁజూప్పి [కొంత] లోలితాయ మెఱుంగుల నీనుచుండఁగన్
గ్రొన్నన బెంచి కోకిల మధుకంజముకా యగ హాసియున్న యు
ద్యానపుఁగడంకజూపె సుమలక్ష్మిత ప్రతిరూప శోభితన్. 99

వ॥ అప్పుడయ్యెడ వసంతాగమంబున కుసుమభల్ల మల్ల యుద్ధమ్ము నకు సన్నద్ధులై గళగళహుంకారమ్ముల నిశాతబాణమ్ముల రవచ్ఛన మ్ముల సమున్నత సంచయమ్ముల, పరిపంథి ప్రయోగంబులం దలపడి మదోద్రేకమ్ముల, వీచె ముమ్మురపు వేడలెఱుంగక, చందనకర్పూర కుంకుమ పంకమ్ముల పరిమళములు జొచ్చిల్ల, గంధవాహము నెడనెడ నైఁ జల్లుకొనుచుం బర్యంక తలంబుయ్యాలలూఁగ, పకినలు సొగసేయఁ, బాన్సునైఁబడి మదనకద నంబుఁజేసి పరిశ్రమంబున నిట్టూర్పు నిగిడించుచు, ఘర్మకణమ్ములు గవాక్ష పంక్తి నిర్గత మందపవనంబువలనఁ బాపుచు చింతకంతకు మహోత్సాహం బులం జెలువొందుచున్న సమయమ్మున,— 100

గీ॥ జారభామిని పాదమ్ము జారి మంచ
తలముక్రింద నణంగిన ధవునిఁదాఁక,
నపుడు రథకారుఁడని హృదయమున నెఱిఁగి,
చేటు వాటిల్లెనని చింత సేయఁబోడఁగె॥ 101

కం॥ ఆలోపల జారుఁడు నీ
లాలక! నాయందో, ధవునియందో, నీకున్
మే లెపుడుఁ జెప్పుమన్ననుఁ,
గాలోచిత మెఱిఁగి పలికెఁ గడునేర్పమరన్॥ 102

చం॥ పతి పరికింప దైవ, మతిపాపము లొక్కటఁ బొందు జార సం
గతినని ధైర్యసంపదలఁ గాదె! తృణక్రియ ప్రాణముల్ తుదిన్
జతురతతోడ నంగనలు నాథులఁగూర్తురు, సర్వలోక సం

కం|| ఇదియేటి సుఖము, నాథునిఁ
గదిసిన సుఖమునకు సాటిగలదే! యనినన్
మదిలోనఁ దత్ప్రియుండును
ముదమొదవ వధూటివాక్యములఁ కవ్వేళన్|| 104

వ|| పర్యంకమ్ము క్రిందనుండి వెడలివచ్చి కంకటిపై భుజంగసమేతయై యున్న, యయ్యంగనం దోడుకొని రాజమార్గంబునఁ బత్రివతాధరణం బిదియని కొనియాడం బోడంగె. అట్లు గాకుండఁ బ్రత్యక్షదోషం బెఱుంగ వలయుననిన, రోషారుణీకృతాక్షుండై ఘూకపల్లభుం డతనివాక్యంబు ల నాదరంబుచేసి, చిరంజీవినిఁ జేపట్టి కోటకంబునకుం దోడ్కొని చని సుఖం బున్న సమయమ్మున, నక్కాకం బవ్విభున కిట్లనియె. 105

సీ|| పాపకార్యులనైనఁబడి దేవరకు హితం
బాచరించెదను దథ్యంబటన్నఁ
గెరలి రక్తాక్షుండు మరణహేతువు, సెప్పె
మునినఁ జిరంజీవి యపుడు సెప్పెఁ
గౌశికత్వము నొంది కాకకులమ్ము సం
హారమ్ము సేయుదుననిన, నవ్వ
తన జాతికాక తక్కసజాతిఁ బొందంగ
[వలచి] భాస్కర మేఘవాయు భూధ

గీ|| రములచేఁ బాసి [మూషిక తమ] కులంబు
విభుని వరియింప [దే! యన] న విని యతండు
తనున దెట్లని యడిగిన, మునుమహాత్ముఁ
డైన ముని, జాహ్నవీ తీరమందు నిలిచి 106

వ|| తపమ్ము సేయుచుండ నొకనాఁడు గగనమార్గమ్మునుండి శ్యేన ముఖమ్మువలన, విడివడి తన కరమ్మునందు మూషిక శిశువువడిన నతండు,— 107

గీ|| తన తపశ్శక్తి పెంపార, దాని నొక్క
కన్యకామణిగాఁ జేసి కౌతుకమున

భాగ్యకోసఁగిన, నదియును బ్రతిదినంబు
మైత్రిఁ బోషించెఁ దనకన్న పుత్త్రికరణి. 103

ఆ. వె. అబ్జరేఖవోలె ననుదినమ్మును వర్ధ
[మాన] యగుచునుండె మౌని [యపుడు]
తగిన వరుని వలయుఁ దన కన్యకని చండ
కిరణుఁ దలఁప నాతఁడరుగుదెంచె. 109

సీ॥ అప్పుడా ఋషి పంకజాప్తునిఁ బొడగని
యీ కన్యకకుఁ బరిగ్రహింపుమనఁగ,
బలియుండు నాకంటెఁ బర్జన్యుఁడన, విని
తలఁచిన నాతఁడు నిలిచె నెదుట,
నతనిఁ జేకొమ్మన్న, నధికుండు పవమానుఁ
డనిన నాతనిఁ బిల్చి యడుగుటయును,
నద్రులు కడునెక్కుడని చెప్ప, [నద్రులఁ
బిలిచి] గైకొనుడన్నఁ బ్రీతినవియు,

ఆ॥ వె. మూషికప్రభుండు మొదలి పూనుండన,
వాని కెఱుకసేయ వాఁడు మర్త్య
కన్యనెట్లు పొందఁగా వచ్చునన, ముని
యెలుకఁ జేసె దానిఁ దొలుతయట్ల. 110

వ॥ ఇట్లా ఘనుండు మూషికంగా జేసి మూషికవిభున కొసంగె నట్లు గావున నెవ్వరేనియుఁ దమతమ జాతిం బొందుదు, రింతియ కాని యన్య జాతిం బొందుట దుర్లభంబు. ఈ వెట్టికాకి యాడిన నెట్లని! చెప్పిన విని, యెన్నెన్ని భంగులనైన నీఘూకపతికి హితం బాచరించెదనని పల్కి, చిరంజీవిం జూచి దివాంధవల్లభుండిట్లనియె,— 111

కం॥ వలసినతఱి నాహారం
బుల నొందుచు, నీ గృహంబుపోలిక నతని
ర్మల బుద్ధి నుండుమని తనుఁ
బలికిన, ముదమంది కాకపతి సచివుండున్. 112

గీ|| అవ్విధమ్మునఁ గడిపోతు నట్లు కొంత
కాలమంతయుండి నిజపతి కార్యమునకు
కనువు గోరుచునుండె యన్యాయులగు
లాత్మ పలుకక, యొక్కనాఁడతఁడు... 113

చం|| అనువగు నప్పుడేచి యతఁడారయ నెల్లెడ ...
న్వనికిని, ఘూకసంతతి పదంబుల నిద్దురవోవ, నీ సహాయ్
ఘనతరవహ్నిచే నిపుడు గాల్పఁగవచ్చు నటంచు మేఘవ
ర్ణునికడ కేగ, నాతఁడు వానిం బ్రియమారఁగఁ జేరి కౌఁగిటన్. 114

వ|| అప్పుడతికుతూహలమ్మున నతనితో సంభాషించి చిరంజీవీ! నీవుపోయిన కార్యం బేమయ్యె! నచటి వృత్తాంతం బెఱింగింపుమనిన నతం డిట్లనియె. నాపోయిన కార్యమ్ము నీకుఁ జెప్పెద. ఇపుడు నేను నీతో సమయంబుగాదు తర్వాత నెఱింగించెద, నరి సమయంబు నెడసగని వచ్చిన వాఁడఁ దామసింపఁ జెల్లదు. మీరందఱు నొకటికొని బహుకాష్ఠ సంచయంబులు గైకొని జవంబునం జనుదెంచుట కర్తవ్యం, బేనును ననలమ్ము గొని చనుదెంచెద నని సకలకాకంబులఁ జేకూర్చుకొని యింధనాగ్నులు సంగ్రహించి ఘూకమ్ముల మూఁకయున్న గుహాముఖంబు డాయంజని వేగం బకడిసి,— 115

కం|| పెట్టిరి కాష్ఠమ్ముల, నైఁ
బెట్టిరి యనలమ్ము, నపుడు భీకరకీలల్
దట్టంబై తముఁ జుట్టినఁ
బట్టఁగలు గూబల్లె భస్మంబయ్యెన్. 116

ఆ|| వె|| అపుడు మేఘవర్ణుఁ డతిమోదమునఁ జిరం
జీవి నూచి, యెట్లు సెపుము! శత్రు
సంచయమ్ము నడుమ సౌహార్దమొప్పఁగ
బరగనుంటివనినఁ బలికె నతఁడు. 117

సీ|| కంకుఁడై [యుండఁడే] కార్యార్థియై ధర్మ
జుఁడు భీముఁడుండఁడె సూపకారుఁ

దగుచు వస్త్రసంయము బ్రాహ్మల — —
— — ద్రై శరుణుం దర్శ్య
కత్తిసేయుచుండు శకలించి యహాదేవ్యం
— — చుము స్వప్రభంగి
యుండుదే, బ్రాహ్మ సామ్రాగ జైవంత్రి
యస — — సుండదే యాపంచరించి

గీ॥ యా విచారించి నగ మ్మినందు [ముక్తి]
— — — — —
నట్లు గావించ బుధులతనిఁ బోంద
లలిత గుణధుర్య! విక్రయ లక్ష్మిధార్య! 118

వ॥ కావున నేను పాండవేయుల విధంబునం బయలచేత మోసంబు — — — — రక్తాక్షుండను ఘూకప్రభు మంత్రి నీతి విశాలుండు బుద్ధిమంతుండు గావున రాజునకు మీఁదవచ్చు కార్యంబు తెలియఁజేసికొనిచె నతనిచే నీమన — — యునన్య — — — — బలితనని యతండు పెంచినను నిట్లనియె. 119

కం॥ యానాదిన సుఖనిద్రా
పానాన్నంబులను వలయుఁ బ్రభువును మిగులన్
మానైనరతు, తేజో
భాను ప్రతిమాన! నూత్న భరతాచార్య! 120

గీ॥ — — ంబుల — — — —
వపుడు వైశ్వానరుండు వాని వణఁచుభంగి
యహిల మధ్యస్థుఁడై పాయునపుడు గూర్చు
వలయు భావణి నీతిమంతులకు నరయ. 121

వ॥ అని చెప్పి మున్నొక [పన్నగ విభుచేత] నొక్క మండూక విభుండు మృతింబొందండె యనిన, నది యెట్లని మేఘవర్ణుం డడిగిన చిరంజీవి యిట్లనియె. 122

సీ॥ వినుమొక్క పన్నగ విభుఁడు మందవిషాభి
ధానుండు భేకసంతానముండు

—— —— యప్పుడు జీవహింస
యని [ముని] మాడ్కి నుండినను బ్రీతి
నొక కప్పచేరి యిట్లో ఫణిరాజ! ని
రాహారవృత్తి నీ హ్రదములోన
నేటికి నున్నాఁడ వెఱిఁగింపుమనఁ బాము
నిట్లనె మున్నొక్క యిద్ధగుణుఁడు

గీ॥ బ్రాహ్మణా —— —— ——
పోవుచును నన్నుద్రొక్కినఁ బోక నేను
కఱచి వానినిఁ]జంపితి[ఁ గరుణలేక
వాని తండ్రియు నది విని వచ్చె వేగ. 123

వ॥ వచ్చి నన్నుఁజూచి నా చిఱుతకొమరుని నీవు మృతిఁబొందింపఁ దగునె —— —— —— —— యింత తప్పుఁ జేసితివి నా సామర్థ్యంబున నిన్ను భస్మీభూతమ్ము సేయంజాలుదు నైనను హింస సిద్ధించునని వెఱచి యున్నవాఁడ. నేఁటినుండియు నీకాహారంబు —— —— —— యపుడ నీకు మృత్యువు సిద్ధించునని నాకు శాపంబిచ్చి యా పాఱుండు యథేచ్ఛ నరిగె, నంతనేను నిమ్మడువునకు వచ్చి నిరాహారుండనై యుగ్రతపమ్ము సేయుచున్నవాఁడ, మఱియును,—— 124

కం॥ —— —— ప్పరి
యీ వారిధి నున్నవాఁడ యింద —— ——
నా వలనను బ్రోవుండనఁ
దావేగంబరిగె కప్ప తన పతికడకున్. 125

వ॥ అట్లతి త్వరితగతిం జని తమ యేలికయగు జాలపాదుండను మండూకపతి [కిభుజగ] పతివృత్తాంతంబంతయుఁ జెప్పిన నతం డాశ్చర్యమ్ము నొంది తన పరిజనమ్ముసు దానును దందశూకంబున్న యెడకువచ్చి యతనిం గాంచి యిట్లనియె. 126

మ॥ జలపాదుండను భేకవల్లభుఁడ, నుత్సాహమ్ముతో వచ్చితిన్
జేలమొప్పంగను నీదు నిష్ఠకును నిచ్చన్ మెచ్చితిన్నంచు కుం

స్థలభాగాదుల! యొక్కనాఁడు గతిమందంబైన, మన్మానసం
బలరంజేయుచు నేఁడు శీఘ్రగతిచే నన్నున్, బ్రియంబొప్పఁగన్. 127

కం॥ నాకాహారము లేనన,
భేకంబులఁ గొన్ని దినము ప్రియమున నన్నున్
గాకోదరమ్ము వానిం
జేకొని భక్షించె నతఁడు చెప్పినమాడ్కిన్. 128

వ॥ అప్పుడా జలపాదుం జూచి భవదనుజ్ఞఁ జేసి మదోద్భోగమ్ము పోషింపంబడియె, నీవు విఖ్యాతచారిత్రుండవు. నీవిడిన యాహారం బగుటం జేసి విప్రశాపంబు నన్నేమియుం జేయలేదు, నీ నిమిత్తంబునఁ గృతార్థుండనైతినని చెప్పె. నిజగతి విశేషంబుల నమ్మండూకపతి మూర్ధంబుమీఁదం జరిపెలాడ, నతండు మెచ్చుచుండఁ గ్రమక్రమంబున నా కప్పల నన్నిఁటిని మెక్కి యొక్కనాఁడు,— 129

కం॥ తలపోసి యబ్భుజగము
జలపాదుని బిలిచి యన్న పలికెద నేఁగన్
బలయుతనని, యప్పుడు మెల్లఁ
బలుకఁగ విని యాతఁడేమి భావించి తనన్. 130

కం॥ పుడమిన్ విప్రుని శాపముఁ
గడచితి మండూకముండఁగా నంచును నే
నుడుగుల నుడుగకయున్నా
నడరఁగనని, మఱియుఁ జెప్ప నాతఁడు మదిలోన్. 131

వ॥ విశ్వసించియుండ నతని భక్షించి చనియెం గావున, బహూపాయమ్ముల శత్రు నిశ్శేషంబు సేయుట నీతిమార్గంబని యొఱింగించి, చిరంజీవి యోదేవా! భాగ్యసంపన్నుండ వఖిలవిభవమ్ములు నిన్నుం బొందెదనని వెండియు నిట్లనియె. 132

సీ॥ విద్వత్కవులయందు విశ్రాణంబును,
ప్రత్యర్థి విభులందు బాహుబలము,
శరణాగతులయందుఁ గరుణాకటాక్షంబు,

బంధుసంతతియందుఁ బరమ సంతోషమ్ము,
నాశ్రితులందుఁ బాయని తలంపు,
ధర్మ మార్గమునందుఁ దగిలిన చిత్తమ్ము,
సత్య వాక్యములందుఁ జతురతయును,
గలిగి యెవ్వాఁడు మెలఁగు జగత్త్రయమున
నతని కీర్తులు లుబ్ధమోహాంధ తమస
పటల మణఁగింపఁ జంద్రికా ప్రభలయట్లు.
లలిత గుణధుర్య! విత్తయ లక్ష్మణార్య! 133

వ॥ అని యివ్విధంబునఁ జిరంజీవి తమపతియగు మేఘవర్ణునిఁ బ్రహృష్ట
చిత్తుం జేసెనని నరేంద్రనందనులకు విష్ణుశర్మ యెఱింగించెనంత. 134

శా॥ శేషాద్రీశ్వర పాదపద్మయుగళీ చింతారత స్వాంత! వి
ద్వేషామాత్య జనాభివర్ణిత యశోవిఖ్యాత! నానా కళా
భాషావల్లభ! నీతి శాస్త్ర పఠనాప్రావీణ్య! చంచద్వయో
యోషా నూతన మీనకేతన! నృపోద్యోగానవద్య ప్రియా! 135

కం॥ చందన హరిహయహరి హార
కుందేందు సమాన కీర్తిగోచర! [శిష్టా]
నందకర! రుక్మమాంబా
నందన! [శిబిఖ] చరవితరణ ప్రఖ్యాతా! 136

కవిజలరుహ మిత్రా! కంతు సంకాశగాత్రా!
నవ వితరణరాగీ! నాకపాభోగభోగీ!
ప్రవిమలతర కీర్తీ! బంధు సమ్మోదవర్తీ!
భువనహిత చరిత్రా! పూరుషోద్యత్పవిత్రా! 137

ఇది శ్రీ భారతీ వరప్రసాద లబ్ధ విద్యా విచిత్ర, తిప్పన మంత్రి
పుత్ర, సుజన విధేయ, భానయనామధేయ ప్రణీతంబైన
పంచతంత్రి యను మహా ప్రబంధమ్మునందుఁ
తృతీయాశ్వాసము.

చతుర్థాశ్వాసము

శ్రీ నిలయ కటాక్ష! కులో
ద్యాన వనవసంత! సంతతానంద! మహ
స్నేహ నిరుపమాన గుణ! ల
క్ష్మీ నారాయణ! మనోజ్ఞ కీర్తి ప్రసరా! 1

వ॥ లబ్ధనాశంబను చతుర్థతంత్రం బాకర్ణింపుము 2

కం॥ తనుఁ బొందిన యర్థము సాం
త్వనపున్ వచనములచే వదలు నేవాఁడే
ని, నతండు మోసపుచ్చఁబ
డును నక్రవిభుండు మర్కటునిచేఁ బోలెన్. 3

గీ॥ అన నితాంత కౌతుకాయత్త చిత్తులై
యక్కుమారకులు ప్రియంబుతోడ
నతనిఁ జూచి పల్కిరనఘాత్మ! మాకిది
చెవుల పండువౌదవఁ జెప్పవలయు. 4

వ॥ అనిన మహాత్ముండగు నా విష్ణుశర్మ యిట్లని చెప్పందొడంగె. మున్ను పుడిసిఁటంబట్టి మ్రింగిననాఁటి బన్నంబు వాపుకొనుట కొఱకుఁ గుంభ సంభవు నొడిసి పట్టి కొన, దిశాభాగమ్ముల వెదుకఁజూచు బాహాదండమ్ములన గంధవహప్రేరితంబులై యొండొండ సముద్దండ వేగమ్ములై చనుదెంచు నిడుద తరంగములును, చండకిరణ పరితాపంబున నభోమార్గంబునఁ బ్రకాశింపక శీతల జలక్రీడా వినోదంబులఁద్రుళ్ళింతలిడు తారకంబులన నంతకంతయు నెగయు నంబుకణజాలమ్ములును, *సవన పవనభుగ్వ్యక్తి విరాజితంబగు మందర మహీధర భ్రమణ భారమ్ము వలన, మహాయాసంబు నిండిన వృద్ధశ్రవు నిట్టూర్పుల వలనం బొడమె నన, వెడ వెడ దిగ్భ్రమణం బాచరించు నావర్తంబులును, నిజాంతర్గత విజృంభమాణ బాడబశిఖి శిఖాభయోపప్లవంబు చేతం బెగ్గిలి కూయిడు నఖిల జంతు నివహంబన నితాంత బధిరీభూత రోదోంతరంబులగు నతిభయంకర నిర్ఘోషంబులును, నఖిల జగదధీశ్వర మహనీయకీర్తి

* "సవనవన" అని మూలము.

పుంజంబులు తన యొడలం జక్కిన నిక్కంబున మహాసిత హూహూ హాలహల హీరహార హారికర్పూరకృత ముక్తా మహోన్నత విశ్వేశ్వా —— —— నారద నిరత నాగవపారద హిమవత్కైలాస కైరవహాస కర్పూరంబులగు డిండీరమండలంబులను, గలిగి యతి మనోహరంబై పుండరీకాక్షు జఠరంబునుంబోలె ఘనరత్న పూర్ణంబై, పాపధూమ కేతనంబునుంబోలెఁ బ్రబల భుజంగ సంకీర్ణంబై, మధ్యమ లోకంబు నుంబోలె ననేక భూభృత్సంకులంబై గ్రహమండలంబునుంబోలె మీనకుళీర కర్కట భాసురంబై, నాకంబునుంబోలె దివ్య వాహినీ సమాశ్రయంబై, పొలుపొందు నజ్జలధి వేలాసమీపంబున,—— 5

చం॥ కలదొక మేడి భ్రమాను మహా గన్నమనన్, ననయంపు జంతు ఫ్న
త్ఫలములు విష్ణు దేహమునఁ బద్మభవాండములట్లు పుట్టువున్,
నిలుకడ, చేటు, నొంద ధరణిన్ గతుకాఖ్యమై ద్విజ వ్రజం
బులకు నభీష్టదంబయి నభోమణి చుంబిత దీర్ఘశాఖమై॥ 6

కం॥ ఆ తరువున వానర సంఘాతముతో నొక్కవృద్ధ కపిపతి వినయో
పేతుడు బలవర్ధాఖ్యా(ఖ్యా)తుఁడు విహరింపుచుండుఁగౌతుక మొదవన్ 7

వ॥ తత్కపివరుండును నితాంత మధురంబులగు నౌదుంబర ఫలమ్ము లనుభవింపుచు నుండు, నొక్కనాఁడు నిజశయన తలమ్మున నొక్క మేడి పండు పడి నిలుపక యహాపావనమ్ముల నిర్ఘోషమ్ము వొడమం బడియె నయ్యెడ,—— 8

మహాస్రగ్ధర॥ పటువాలక్షేప జంఝా పవన వశమునన్ భైరవావర్తముల్ ప్ర
స్ఫుటముల్గా, బుద్బుదంబుల్ భుగభుగ నినదోద్భూతముల్గా, నభోలో
ద్భట వీచుల్ ఖండముల్గా, బహుతర మకరాధ్యత్ముఁ డేతెంచె, గంగా
తటినీకాంతగ్గతుండై తనరు జవమునన్ దద్ధ్వనిన్ విన్నమాత్రన్॥ 9

వ॥ ఏతెంచి శింశుమారాభిఖ్యానుండగు తద్గ్రాహాధిపతి యుద్య దరుణ మండలం బాగ్రహంబున గ్రహించు రాహుగ్రహంబన నౌదుంబర ఫలమ్ము చేకొని భక్షించి పునః ఫలాహార మనోరథమ్ముల నచ్చట నుండఁ గతి పయదినమ్ములు చనియె నంత,—— 10

కం॥ బలవర్ధుఁడు తన తోడుతఁ
జెలిమి మనః ప్రియము వొడమఁ జేసెయెడ నెడన్

ఫలములు రాల్పఁగఁ దిని నిజ
కులకాంతను మఱచి నక్ర కుంజరుఁడుండన్ 11

ఉ॥ ఆ మకరేంద్రు భార్య విరహానల తప్తశరీరయై, నిజ
స్వామి విధంబెఱింగి నిముసమ్మున నిమ్మని దూతి నంప, ను
ద్దామజవమ్మునం జని ముదమ్మున వానరు మైత్రి చేత ని
ష్కామతనున్న వానిఁగని, క్రమ్మఱ నాయకతోడ నిట్లనున్॥ 12

గీ॥ శింశుమారుండు వానరస్త్రీల తోడ
మైత్రి యొనరించి యన్యమ్ము మఱచి కేళి
సేయఁ దొడఁగిన వాఁడని చెప్పి దూతి
మిన్నకుండెను, నక్రభామిని తలంక, 13

వ॥ అంతఁ బురుష వియోగంబున నక్రభామిని హృదయమ్ములో మద నాగ్ని ప్రజ్వరిల్లి కాల్పం బొగలెగయ, మనంబున పరమ సఖుండు వెలికిం దెచ్చెనన, వేఁడి నిట్టూర్పు గాడ్పున నధర పల్లవంబు గంద, నాక్రోశిత భర్తృక యగు మకర వధూటి వెండియుం దనచేడియం బనిచిన నదియును శింశు మారు సమ్ముఖమ్మునకుంజని సతి వాక్యమ్ములు పతికెఱిగించిన, నతఁడును బెద్దకాలమ్మునకుఁ గుటుంబిని యొద్దకుఁ బోవువాఁడై తన ప్రాణ సఖుండగు బల వర్ధనున కెఱిఁగించి యతనిచేత నామంత్రితుండై మధురమ్ములగు నౌదుంబర ఫలమ్ములు సంగ్రహించుకొని వచ్చు నవసరమ్మున,— 14

సీ॥ దవ్వుదవ్వున వచ్చు తన జీవితేశ్వరు
నది సూచి మిథ్యాఽమయంబు దనకుఁ
గల్పించుకొని సఖీగణము విన్నదనమ్ము
దాల్చి సేవింపంగ దంభవృత్తిఁ
నొడలెఱుంగని రీతినున్న కుటుంబినిఁ,
బొడగాంచి పరవశంబునఁ బ్రగాఢ
సంశ్లేష మొనరించి సర్వాంగకమ్ములు
పుణికి మనోజాగ్నిఁ బొరల నపుడు

దుఃఖవారిధి వీచులఁదొట్రుపడుచుఁ
గన్ను దోవలనుగదు నక్రశుకకణములురుల.

నధికమగు చింత మనమంత నలిమికొనఁగ
గ్రాహా ముఖ్యుండు గద్గదకంఠుఁ డగుచు. 15

ఉ॥ ఈ దురవస్థ నొందుటకు నేను కతంబని తత్సఖీతతిక్
సాదర మొప్పఁబల్కఁగ, నసాధ్యతదోఁచఁగ వీనిఁ*[జెప్పఁ]గా!
రాదన, నక్రవల్లభుఁడు ప్రాణములైనఁ దృణమ్ములట్ల నీ
ఖేదముతోడ నిత్తు సతికింవగ దేహగుణమ్ము జేసినన్. 16

వ॥ అని వివర్ణవదనుండై పలవించుచుండ, నంత పతి మనః ప్రియం బెఱింగి పరిచారికాజనం బిట్లనియె. ఎందేనియు నొక్క బొహాటశాస్త్ర పారంగ తుండగు చికిత్సకుండే తెంచి భవత్కళత్రంబు కరంబుపట్టి చూచి నిదా నించి యిట్లనియె,— 17

కం॥ ఈ నీచ రోగ మరయ, న
హీన విషము మాడ్కినెక్కు, నెచ్చటనయినన్
వానర హృదయము దొరకిన
మానుననుచుఁ జెప్పిచనియె మకరాధిపతీ!

వ॥ అని చెప్పిన సఖీజనమ్ము పలుకులు విని యతఁడు తన హృద యంబున —— —— ——గా దలంచె,— 18

కం॥ అపగత సుకృతులు నొకనికి
నెపమిడి యందఱును గూడి నెఱిఁబన్నిన పా
పపు వలఁపు ఘనులకైనను,
కపటంబని తెలియరాదు కరణి లక్ష్మా! 19

ఉ॥ భానుఁడు శీతభానుఁడన, పట్టపగల్ నడురేయటన్న, సు
జ్ఞానుల చంచలాత్ములన, సత్యముగల్లయటన్న, నట్లనై
కానబడున్ మనోజశర [గాహిత చిత్తులకున్] దలంప భా
మాని కరమ్ము చేత, గుణమండన! విత్తయలక్ష్మ ధీమణీ! 20

ఇంద్ర వజ్రము॥ ఆనక్రముఖ్యుండపు డాత్మలోనన్
దానెంచి చింతింపుచు ధర్మమెల్లన్

* గ్రాహితగా అని మూలము.

బోనామిత్రుం గపి పుంగవుం బే
లై, నేఁడు హింసింతు నకట మనెంచెన్ 21

వ. వెండియుఁ దనమనంబున నిట్లని తర్కరించె. 22

కం॥ బలవర్ధనుఁడు నాతోడన్
నెలవై హితుండగుచుఁ జెలిమిసారెకుఁ జేయున్
గలుషమతినయ్యు నాతనిఁ
బలుకణఁ జెనకంగఁ దలఁచి పాపుఁడనైతిన్॥ 23

వ॥ అని వివేచించుకొనుచుండం గ్రమ్మఱ భార్యపై మోహమ్ము దగ్గఱిన, 24

సీ॥ ఊహింపమిత్ర సందోహమ్మునకు, నాకఁ
బండిన సస్యమ్ము, బాంధవులకుఁ
గనుపండు వానరించుఁ గల్ప మహీజంబు,
వంశ హేమమునకు వన్నె, గేహ
లక్ష్మికి నెంతయు లాలితంబగు భూష
ణంబు, వయస్య జనంబులకును
దాశేకిజాన్ను, బాంధవుల పాలిటికిని
ఫలియించు మించుతపః ఫలమ్ము
గాన, గుణమణి పూర్ణసాగర మనంగఁ
దగుకళత్రంబు, కరుణచే ధనమునట్లు
వసుమతీస్థలిఁ బాలింపవలసియుండు
లక్షణోపేంద్ర! విత్తయలక్ష్మ చంద్ర! 25

వ॥ అని తన హృదయమ్మున వినిశ్చయంబు చేసికొని బలవర్ధన హృదయార్థియై దయాశూన్యుండగుచు శింశుమారుండు వానర హృదయమ్ము దెచ్చెదనని సఖీజనమ్మునకుం జెప్పి యంపించుక మంద మంద గమనమ్మున నౌదుంబర తరు సమీపమ్మునకు వచ్చునప్పుడు. 26

గీ॥ వానర వరేణ్యు నప్పుడు వానిఁ జూచి
యొయ్యనొయ్యనఁ జనుదెంచుచున్న వాఁడ
వేమి యనవుడుఁ గైతవ మెఱుకపడక
యుండ, మృదువాక్యములఁ బల్కె నొప్పుమిగుల॥

ఉ॥ ఆరయ నెవ్వరైన నొక యర్థకళేమ్మునఁ జెల్మి సేతు; రం
పారఁగ, నిష్ప్రయోజకుఁడనై కపిపుంగవ నీకు నాకునన్
గారవ మొప్ప మైత్రి బహుకాలము చెల్లెను, నిక్కమెంచఁగన్
నీరమణీయ ధర్మ మవని౦ బొగడొందదె! సజ్జనాళిచేన్ 23

వ॥ కావున నీతోడి సఖ్యంబేనుఁజేసి చిర్లకాలంబాయె, నీ పుణ్యమ్ముల మధురమ్ములగు నౌదుంబరఫలమ్ములు మెక్కి సుఖంబున్నవాఁడ, మున్ను నీ కెఱింగించి యేను మన్నిలయంబునకుం జనుసమయంబున నా భార్య శరీరంబునకు వ్యాధినొడంగి దుర్బలయై పడియున్నం జూచి, నీ సముఖంబున కేతెంచినవాఁడ, నిట్టి యార్తిచేతంబడిన నాకు నీవ్రకన్నఁ బరమబంధుండు లేఁడు, నా భార్యను నాయంతలిలక్ష్మిని నీక్షింపకున్న, మత్సంతోషంబు నిష్ఫలంబు. 29

కం॥ తన లక్ష్మి దలఁప శాత్రవ
జనమున కతిభీతి, బంధుసమితికి సత్యం
బును ప్రీతిగాఁ, జరించుట
ఘనునకు నిధిభూషణంబు గణిక లక్ష్మి! 30

వ॥ అదిగావున నీవును మత్ప్రాణ సఖుండవగుటంజేసి మన్నిలయంబునకు రావలయు. మామక చరమభాగావరూఢుండవై చను మెమ్మన, నక్కిశవరుండును నతికుతూహల మానసుండై యట్లకావించె, నంతం గ్రూరమానసుండగు నక్రవిభుండును వానరుని వీఁపెక్కించి సరిత్పతి జలమ్ములందేలి చనుచు, మిత్రవధాభిలాషంబు తన మనంబునం బొడమి హృదయంబు గలంచినం, గించిద్విషాదంబున మెల్లనఁ దనలో నిట్లనియె— 31

ఉ॥ అక్కట! ప్రాణమిత్రునిటు నాలికినై దయలేక మిక్కిలిన్
మక్కువవోలెఁ దీపియగు మాటల తేటల మోసపుచ్చితిన్
దిక్కుల నుగ్రకర్మమగు తెంపునఁ నే డపకీర్తి నొందితిన్,
నిక్కము బుద్ధిలేక యని నెవ్వగఁజెంది, యతండు వెండియున్. 32

ఉ॥ అంబుధి నిమ్నతాగుణము, నభ్రమహోన్నతి *[యెన్మిదాది] శాం
తంబుల భూవిశాలతయుఁ, దథ్యముగా నెఱుఁగంగ వచ్చినన్

* "యేనుయెన్మి" అని మూలము.

శంబరవైరి *[త్రపుటకుఁ] జామలకై తన గుప్తమైన భా
వంబు తెలుపంగరాదు గుణవైభవ! విత్తయు లక్ష్మధీమణీ! 33

వ॥ ఏతద్విధం బెఱింగియు నెఱుఁగనేరక ప్రాణసమంబైన మిత్రుసం బోలియింపఁ బూనితినను పలుకులు నించుకించుక వినంబడిన, నక్రపతి వీఁపుపైఁ బోవుచున్నవానరుండును భయమ్ము నొంది చేయునది లేక విషణ్ణచిత్తుండై కట కటా! నా బుద్ధికి మోసంబాయెఁ దరుచరులకు శరచరులకు నెక్కడనైన స్నేహమ్ము సంఘటిల్లునె! కుడిచి కూర్చుండి యీ దుర్బుద్ధివెంట నీ విష మధ్యంబున కేలయేతెంచితి! నని పశ్చాత్తాపంబునొంది శింశుమారా! యింత పద్యంతమ్ము నేబుద్ధి తలపోసితివని యడిగిన, నతండు కపటోపాయమ్ము నెఱింగింపకున్న, వానరుండు తన హృదయంబునఁ బెట్టుకలఁగి,— 34

గీ॥ వీని హృదయంబు బుద్ధి వివేకమునను
రొఱఁగి కొనిమొద, నీతని తెఱఁగు మిగులఁ
గై తవనిగూఢమై నాకుఁ గానవచ్చెఁ
జెంతనాడిన పలుకులు చెప్పకున్న. 35

కం॥ అని నక్రవిభునితో ని
ట్లను, మిత్ర! భవత్కళత్ర మచ్చటఁ గుశలం
బున నున్నదె! యన నాతం
డను నెక్కడి కుశలమని నయంబున మఱియున్. 36

సీ॥ గదముచేమిగుల నంగదనొందియున్నది
మాంత్రికు లైవ్యదుల్యలు మాన్పనోప,
రననొకించుక శంక, నా, పలీ ముఖసఖుఁ
డిప్పుడు కర్తవ్య మెయ్యదనిన!
మా వారిలో నొక్క మంచి చికిత్సకుం
డేతెంచి యిల్లిల్ల నెఱుఁగజెప్పి
యరిగె, వానర హృదయమ్మునఁగాని యీ
మందు లొసంగిన మానదనుచు,
నేడు భార్యాప్రీతి నీ కతంబున రక్ష
నేయవలయుననిన, స్త్రీయవధము

* "త్రాఁపుటకు" అని మూలము.

తప్పదకట ముదిసీ ముప్పున నీరీతి
చేటుపొంది తనుచుఁ జింతచేసె, 37

కం॥ అని నక్రమునకుఁ గర్మము
లనుభవహేతువులు బ్రహ్మకైనను హృదయం
బున చింతారహితుండై
ఘనమగు మతిఁగెల్చి మెలఁగఁగావలయు నిలన్. 38

వ॥ అని [పలికి] యిన్నిచుండి కార్యమ్ము మన్నివాసంబు——రాక తొలంగదు మన్నిలయంబు చూడ నమ్మని నన్నునమ్మించి తెచ్చి యీ నక్టేటం బుట్టిముంచె వీని మధురవాక్యమ్ములకుఁ జెవిఁదోఁగిలఁ జెట్టిన నాయంత వెఱ్ఱి లోకమ్మునంగలండె! యింత పర్యంతమ్మును సమస్తవానరులు గొలువ నౌదుంబరసింహాసనమ్మునం బేరోలగమ్మండి కడపట నీనీచు, మొసలిచేత వృథానిమిత్తంబునం బట్టువడితినని చింతాక్రాంతుండై దుఃఖించి వెండియు ధైర్యం బవలంబించి యొక్కసంభ్రమంబు గల్పించుకొని మిత్రుఁడవగు భవత్కళత్రంబు బ్రతుకుట సంతసంబుగాదె! యికార్యంబు మున్నె ఱింగింపవైతివి, మదీయంబగు హృదయంబు నౌదుంబర భూరుహమ్మునఁ బదిలమ్ము చేసియున్నయది. మనమిద్దఱమును మగిడిచని తదౌషధమ్ము గొనివచ్చుట కర్తవ్యంబని వెండియు నతం డిట్లనియె,— 39

కం॥ కుటశాఖాగ్రమునన మ
ర్కట హృదయములుండు, నంగకంబులు వేతె
చ్చుటనైనఁ, దెలియుమన, న
క్కుటిలమతియుఁ బల్కె నక్రకుంజరుఁడంతన్. 40

గీ॥ మర్కటాగ్రణి! యా మేడిమ్రానిమీఁది
హృదయమిప్పుడు గొని వేగమేగుదెమ్ము
వేడ్క మన్మనోరథము గావింపు, మగిడి
పోదమని వానిఁ దోడ్కొని పోవునంత. 41

వ॥ ప్లవగవరుండును, భయసంభ్రమంబులు మనంబునం బెనఁగొన మగిడిపోయి యౌషధమ్ము దెత్తమని యతనికి బోధించి యతని యంసం బెక్కి సాగరతీరమ్మున కేతెంచి యచటినుండి భూమిపైకి లంఘించి గ్రక్కున

నత్తరువెక్కి మానసమ్ము డిందుపఱచుకొని పుత్రమిత్ర కళత్ర భృత్యామాత్యులం గనుంగొని, నేఁడు నా చావుదప్పె, నేఁజేసిన భాగ్యవశంబున మిత్త్రం దఱిం గ్రమ్మఱం జూడఁగంటినని వారలకుం జెప్పి, భూజమూలమ్మున నున్న నక్రేశ్వరుం జూచి శింశుమారా! నాగుండియ యీ తరుశాఖాగ్రమ్మున నున్నది నీవెక్కి తెచ్చుకొమ్మని పకపక నగి హాస్యమ్ముచేసి యిట్లనియె,— 42

కం॥ హృదయము కర్ణంబయ్యెఁగు,
మద మణఁగిన ఖరముగాను మకరాధిప! నే
ర్పొదవ విడివడియుఁ గ్రమ్మఱ
మది వోదియుటకనిన, శింశుమారుండనియెన్॥ 43

వ॥ నాకైతవం బెఱింగి వెడ్డువెట్టి తిరిగితివి సీయంత నేర్పరి భూలోకమ్మునం గలఁడె! అయినను మేలుదలంచిన వానిమీఁదం గీడు దలంచినఁ దుదకెక్కునె! కృతఘ్నుండనని, వెండియు నిట్లనియె,— 44

గీ॥ కలుషమతినైన నాకు నీ కథ యెఱుంగఁ
జెప్పి సంతోష చిత్తుగాఁ జేయుమనినఁ
బ్లవగ ముఖ్యుండు రోషమ్ము వాసి యప్పు
డతని వదనమ్ముఁజూచి యిట్లనుచుఁ బలికె॥ 45

సీ॥ మున్నొక్క కాననంబున మృగేంద్రుండు గో
మాయు ప్రభుం డాత్మమంత్రిగాఁగఁ
జరియించు నపుడు కుంజర మాంసతుందిలం
బగు మేన నొక్క నాఁడలఁడు కుక్షి
రోగియై సచివవరునిఁ జూచి యో భద్ర!
రాసభ హృదయ కర్ణములు గలుగ,
నిలుచుఁ జేతనములు, దలపోయ, లేకున్న,
వశముగాదని పల్క, వాఁడు సూచి
అధిప! యెచ్చోట నుండిననైన వెదకి
తీపు మాటలఁ దేలించి తెత్తుమీకుఁ
బ్రియము సొంపార నని చెప్పి, నయముతోడఁ
బాసి చని యొక్క పట్టణ ప్రాంతమునను 46

మ॥ వెనువెంటన్ రజకుండు మందగతుఁడై వేమాఱు దోలం గమా
సిన చీర ల్దన వీఁపుబంటఁ బయిపాఁసిన్మించు పెన్వాఁమియో!
యనఁ, గాన్పింపఁగ, రొక్క గార్దభము దుఃఖావేశ భావంబునన్
జను చేరం గని, జంబుకాధిపతి యుత్సాహమ్ముతో న_క్తజీన్, 47

కం॥ తన భాషా చాతుర్యం
బునఁ దన్మతి గలఁచి సింహముఖ్యుని కొప్పిం
చిన, నాతఁడు బలురోగం
బున భీషణమైన లావు ప్పొఁపుట 'తన్, 48

వ॥ పాపభీతంబోలె సంగతమ్ములు వణఁక, నుపాయ హీనంబగు సంభ్ర మంబున భక్షింపం జూచిన, నాకీలెఱింగి యా గాడిద పారిపోయిన, మృగేంద్రుఁడు జంబుక ప్రవరుం గ్రమ్మఱఁజూచి యిది విధివశంబున రాసభంబు నాకు సిద్ధింపక, పోయిన పోకయై పోయెననిన, నతండిట్లనియె,— 49

మత్తకోకిల॥ చింతయేటికి నీ మనమ్మున సింహసత్తమ! భీతి వి
భ్రాంతి నుద్ధతిఁ బారినట్టి ఖరంబుఁ దెచ్చెద, నన్ను ధీ
మంతుఁగాఁ దలపోయుమంచు, నమాత్యుఁడప్పుడు దుష్కృత
స్వాంతుఁడై చని, దానిఁగాంచి వచః ప్రియంబున నిట్లనున్ 50

కం॥ ఈ రజకు నంశుకమ్ముల
భారధురంధరత కంటెఁ బరికింపఁగ, న
ల్పారంభమె! మృగ వంశో
ద్ధారకు సేవయని, మఱియతఁడు నిష్ఠురతన్॥ 51

గీ॥ గార్దభత్వము నీ మదిఁ గానబడియె
దైవ మీనేర్పుఁగాక సంతసము, తల్లి
గుడువ నేర్పునె! యకట చేకూరినట్టి
భాగ్య సంపద నేరమిఁ బాసికొంటి॥ 52

వ॥ మృగరాజు సమ్ముఖమ్మున వనంబులో నీవును మద్విధంబున నతనికి మంత్రివై యిచ్ఛా వ్యవహారమ్ములఁ బరితుష్టిం బొందక, సమస్త జనమ్ముల మలిన వస్త్రమ్ములు మోవ, నీకుఁ బ్రియంబై నిష్కారణంబ మగిడి చనుదెంచు

టకు గతంబెయ్యది? మందబుద్ధీ! నా కెఱింగింపుమనిన నా గార్దభం బిట్ల
నియె,— 53

కం॥ మృగరాజు నన్ను భక్షిం
పఁ గతిన్ డాసినను, బారిపోయితినన్నన్,
మృగధూర్తకపుంగవుఁ డో
ఖృగ, దాసింబోలఁ జూచి పొందుగఁ బలికెన్॥ 54

వ॥ గార్దభేశ్వరా! మృగరాజు సన్నిధిని నీ గుణమ్ములు ఘనమ్ము
లుగా నే వర్ణించిన, నమ్మహాత్ముండు ప్రియ పూర్వకంబుగా నిన్ను నాలింగ
నంబు సేయ డగ్గఱిన, నది నీ కవిరోధియని యెఱుఁగ నేరక, పారి వచ్చి
తివి. నష్టైశ్వర్యంబునకిది గడగుఱుతు గాదే! యని, వెండియు నిట్లనియె,—55

కం॥ ధన మతి మంతులకైనన్
బరికింప శుభమ్ములందు బహు విఘ్నంబుల్
బొరయున్, దత్ప్రారంభము
కరము వెలయఁ జేయవలయుఁ, గరణిక లక్ష్మీ! 56

కం॥ అనిన మఱిఁబొంగిరాసభ
మనఘా!. నీ వెంట వత్తునని, నతఁడు
మ్మని వెసఁదోడ్కొని తనదు ని
భుని సాన్నిధ్యంబుఁ జేర్చె, బుద్ధి నిపుణతన్ 57

వ॥ అయ్యవసరమ్మునం దనకోర్కె సఫలమ్ముఁ జేసిన జంబుకనాథుం
గౌఁగిలించుక యతని వాచాస్ఫూర్తికి మెచ్చి రాసభంబును దగ్గఱం బిలిచి
పంచత్వమ్ము నొందించి, జంబుకవరుం జూచి నిత్యకర్మం బాచరించి వచ్చి
యాహారమ్ము సేవించెద, నే వచ్చునంతకు నీ ఖరశవంబు పదిలంబని చెప్పి
చనునంత,— 58

గీ॥ ఎట్టి యాహారంబో! యిది మృగేంద్రుని పాలు
సేయ నేలయనుచుఁ, జేరి రాస
భంబు హృదయ కర్ణభక్షణం బొనరించి
యుండెఁ, నెఱమితి జంబుకో త్తముండు 59

వ॥ అప్పుడు మృగవిభుం డాచమనంబు సేసి యరుగుదెంచి, గర్దభంబు దగ్గఱి దాని హృదయకర్ణంబులు లేకుండుట వీక్షించి గోమాయువుం జూచి దీని హృదయకర్ణంబులు గానమని యడిగిన, జంబుకం బిట్లనియె,— 60

చం॥ ఖరము మృగేంద్ర వర్య! చవిగల్గిన మత్కృత ప్రభాషలన్,
గరమటు మోసపోవునె! మనమ్మున మిక్కిలి గుండె కల్గినన్,
వరమతి [నిన్ను సేరుటకు] వచ్చునె! యన్న, నతండు చింతతోఁ
బొరలుచునుండ, జంబుకవిభుండును గౌతుకమందె నాత్మలోన్. 61

వ॥ అదిగావున నెఱిఁగి యెఱిఁగి, వెక్క ఖరంబుగాను మృతురాకృత పుణ్య ఫలమ్మున నీచేఁ జిక్కి విడివడి బ్రతికితిఁ, గృతఘ్నుండవగు నీతోడి సఖిత్వం బింతియు, చాలు, నిష్కల్మషుండగు వానికీ దైవంబు సహాయంబగు నని తన్ను నిందించు వానరేంద్రుం, గని శింశుమారుండు లబ్ధ నాశనంబగుటకు మనమ్మున సంతాపించుచుఁ దనమందిరంబున కరిగెఁ దదనంతరంబున వానర పుత్రుండగు సుశర్మ యను వాఁడేతెంచి, తండ్రికిం బ్రణామం బాచరించి తదను మతంబున శాఖాగ్రంబునఁ గూరుచుండి తన్మంత్రివరులచే శింశుమార వృత్తాంతంబంతయు విని, కోపాటోపంబున జనక విరోధిం బొరిగొనవలయు నని చింతించి తండ్రి కిట్లనియె,— అయ్యా! శింశుమారుం డను పాపి వానిం బొరిగొనక యేల పొమ్మంటివి! అపకారికి నుపకారంబును, నుపకారికి నపకారంబునుఁ, జేయుట ధర్మవిరోధంబు. మున్నొకక విటుండు వేశ్యం బొరిగొన్న యట్లు, వాని వధింపవలయుననినఁ గుమారునకుఁ దండ్రి యిట్లనియె,— 62

గీ॥ పుత్ర యిట్టి కథయుఁ, బూర్ణమ్ముగా నాకుఁ
దేటపడఁగ నెఱుఁగఁ దెల్పుమనిన,
నతఁడు చెప్పఁదొడఁగె, నాకథావృత్తాంత
మలరి విన్న మోహమావహిల్ల, 63

సీ॥ జనక! చెప్పెద విను చతురాంగి యన నొక్క
వారభామిని మరువారువంబొ!
యన నొక్క పట్టణంబున నుండు దానికి
నిర్ధురకును నూఱు గద్దెణములు
నిత్తురు పల్లవు, లీయంగఁ దల్లియుఁ
దానును భోగేచ్ఛఁ దగిలియుండ

నొక్క విటుండును నక్కమలాయతా
క్షియుఁ గూడి మోహమ్ము *కొమరుమిగిలి
పగలు రేయును భేదమేర్పడుట లేక
దాని పుట్టిన నగరి నిత్యంబు నొకట
మదనకదనమ్ము లోపల మదమదముగ
మునిఁగి పోరాడుచుండ, నా మోహనాంగి. 64

వ॥ ఆ భుజంగ పుంగవున కేలుబడినదై యితర విటులనొల్లక, యవ్వేశ్య తనకుఁ గలిగిన సకల పదార్థమ్ములు నతనికి నెదురువెట్టఁ, దన్మాతయంతయుం గనుంగొని యసహ్యంబునఁ గూఁతున కిట్లనియె,— 65

ఆ॥ వె॥ కొమ్మ! నూఱుమాళ్లు గోరొక్కనాఁటనే
తెచ్చుదాన వీవు తెలివి చెగడి
ముసలి ముండచెఱకని మొగ్గితివయ్యయో
వీని విడిచి, సుఖము వెలయఁగనుము. 66

వ॥ అని చెప్పిన తల్లిమాటలు కూఁతురు సరకుగొనకయున్నఁ, దదంబ రాఁ బట్టింజేకొని, దీని వెట్టఁగొని వీనిం గిటునం బొరిగొనవలయునని, యుద్యోగించిన, నావర్తు పల్కులా భుజంగుం డాకర్ణించి వేశ్య యెఱుంగకుండ, నొక్క సర్పశవంబుఁ దెచ్చి నిద్రించుచున్న లంజతల్లి వస్త్రరంధ్రమ్ములోఁ దల వెట్టి తదోభాగంబు సాఁగిల విడిచియున్న సమయమ్మున—తదనంతరంబ,— 67

ఆ॥ వె॥ వేశ్య తల్లిఁజూచి వేదుఱి విటునితోఁ
బాముగలదటంచుఁ బయిననంగఁ
నతఁడు ముసలమెత్తి యా ముదుసలిమీఁద
మొత్తె గ్రుడ్లువెళ్లి ముండ చావ, 68

వ॥ ఇట్లు విరోధియగు వేశ్యాంబను విటుండు వధించి ప్రియురాలిం జూచి సఖీ! సర్పము విదళించితి భవన్మాతయు సర్పమ్ముతోఁ గూడ నిధనమ్మున కరిగెనని చెప్పిన, నా వేశ్యయుఁ బ్రలాపించి భుజంగునిఁ గూడి సుఖంబుండెనని జనకునితో పుత్రుఁడు చెప్పిన విని యా వానరుండిట్లనియె,— 69

* యతి భంగము

గీ॥ పుత్త్ర! యెట్టిదైనఁ బొలుపొంద సేమమ్ముఁ
జేసెనేని యతని వాసి యెఱిఁగి
మనుప లెస్స కీఁడు గనుపించెనేనియుఁ,
జంపవలయు విప్రుజాడ, తెలిసి॥ 70

వ॥ అది యెట్లని యడిగిన, బలవర్ధనుండు సుతునకిట్లనియె - మణిస్థాక పట్టణమ్మున తపోనిధియగు వృద్ధ విప్రుండు గలఁడు. అతండు నిత్యమ్మును కాననమ్మునకుఁ జని, జంబుక మండంబున కాహారార్పణంబుఁ జేసి, యింటికేతెంచి వచ్చుచుండ నొక్కనాఁడు నక్కలెల్లఁ గూడుక విప్రోత్తమా! నీ యభిలాష మెఱింగింపు మన నతండు తనకొక్క పాఁడిమొదవు గావలెనని విన్నవించిన, [నవియు] నొందేనియు నొక్క యాలమందకుం జని, యొక్క ధేనువుం దెచ్చి విప్రున కిచ్చిన నతండును సంతోషాతిశయమ్మున నిలయమ్మునకేతెంచి, గోదుగ్ధ పానమ్మున సుఖంబున్న, నక్కడ నొక్కనాఁడు,— 71

కం॥ ధేనువు విడివడి లాయము
లోనికిఁ జని కసవు దినిన, లోఁగక హరి ర
క్షా నిపుణులు బంధించిన,
దాని నెఱిఁగి బ్రాహ్మణుండు ధారుణి పతితోన్, 72

కం॥ చెప్పిన, విడుమని రాజును
నప్పన యిచ్చినను హరుల యధ్యక్షులు నీ
గొప్ప[యగు] తేజి [యీనె]ను
జెప్పఁగ నీ మొదవు, ననుచుఁ జెప్పిరి పతితోన్. 73

వ॥ అశ్వ రక్షకుల పలుకు లాలించి, ధరణీధవుండును, విప్రునిఁ బరిహరించిన, నతండును రాజ ద్వారమ్మున నిలువంబడి, నాకు గోమాయువులిచ్చిన యీ గోవును గుఱ్ఱం బీనెననుట, యన్యాయంబని మొఱయిడిన, నచ్చటివారలట్టిని నక్కలం దోడ్కొని వచ్చి, మొదవుం దోలుకొని పొమ్మని పరిహాసమ్ముఁ జేసిన, నా పాఱుండును జంబుకంబు లున్న యెడకుం జని తన వృత్తాంతమ్ముఁ జెప్పిన, నా నక్కలు తమలో నొక్క వృద్ధ గోమాయువు నంపిన బ్రాహ్మణుని వెంట నది వచ్చి రాజు హజారమ్మునఁ గూర్చున్న యవసరమ్మున,— 74

కం॥ ధరణీ సురుఁడచ్చటి, యా
నరపతి కెఱిఁగింప, నతఁడు నక్కలవన్నీ
స్థిరమతి నేవని! యడిగిన
శరనిధి కాలంగ నార్వుఁ జనిరని చెప్పెన్ 75

వ॥ ఇట్లు వృద్ధజంబుకంబు చెప్పిన రాజు విని యెచ్చటనైనను సముద్రంబు గాలం జొచ్చునే! యందులకు నక్కలార్పం జనునేయని నవ్విన, నా గోవాయు వెక్కడనైనను గుఱ్ఱమ్ము లావుల నీనునే! యని ప్రతి వాక్యమ్ములాడి, నరనాథా! అశ్వరక్షకులు దుర్బుద్ధు లట్టివారల భాషణమ్ములు విని నీవును విప్రుని గోవు నపహరించితి వనిన, విని యా భూపతి యాగ్రహమ్మునఁ దన నగరి జాగిలమ్ములచే జంబుకంబు విదళింపంబంచిన, నదియును నా సన్న, యొఱఁగి కాననమ్మున కరిగె మఱియును,— 76

కం॥ తదనంతరమున బ్రాహ్మణుఁ
డుదితుండై యావు నడుగ నొప్పుగ వాని
న్న దయుండై బంధించిన,
మదయుతుఁడై శాపమిచ్చె మహిపతి వాలియన్, 77

ఆ॥ వె॥ మొనసి బ్రహ్మతేజమున రాజు వాలియించి
ప్రజ్వరిల్లుచున్న బ్రాహ్మణునిని,
రాజ మంత్రివరులు రప్పించి విడిపించి,
యావు నిచ్చిపంప, నరిగె నతఁడు 78

వ॥ ఇట్లు విప్రుండు ధేనువుం జేకొని సుఖంబుండెనని బలవర్ధనుండు తన సుతున కెఱింగించిన కథ, విష్ణుశర్మ నృపనందనుల కెఱింగించె నంత,— 79

మ॥ సతత ప్రాభవ, కృష్ణరాయ ధరణీ చక్రేశ కారుణ్య వ
ర్ధిత లక్ష్మీవిల సన్నిశాంత! సకలార్థి వ్రాత సస్యావలీ
హిత హస్తాంబుద! మేరుధీర కుహనా — — —
హారీ పద్మాప్త! సమగ్రధీర గుణ విఖ్యాతాఖిలా శాంతరా! 80

క|| కమలభవకుల పయోనిధి
సముచిత మాణిక్య! బంధుజన మందార
ప్రమద! దిగ్భామా [కాంతా]
సమనోజ్ఞ యశోదుకూల! నయసంగణనా! 81

స్వాగతము—దానకర్ణ! మురదానవ వైరి
ధ్యానతత్పర! బుధాశ్రయ! మిత్రో
ద్యాన మాధవ! దయాకర [మూర్తీ!]
మానినీ నివహమన్మథ రూపా! 82

గద్య|| ఇది శ్రీ భారతీ వరప్రసాద లబ్ధ విద్యా విచిత్ర, తిప్పన మంత్రి పుత్ర, సుజన విధేయ, భానయ నామధేయ, ప్రణీతంబయిన పంచతంత్రి యను మహా ప్రబంధంబునందు చతుర్థాశ్వాసము.

పంచమాశ్వాసము

గ్రంథపాతము

ఆ॥ వె॥ —— —— —— ——
—— —— —— ——
—— —— ల్లఁ పెరుగున
కులము గాంచి శోక కలితుఁ డగుచు 1

చం॥ నకులము నాత్మ నమ్మి నరనాథుని యొద్దకు బోవునంత, న
న్నకుఁ వధించె, దీనిఁ జముపాలికిఁ బుచ్చెదనంచు ఆోఁకటన్,
బ్రకటితరోషుఁడై యడఁచి ప్రాణములం బెడబాపి, యింటిలో
నికిఁ జని కాంచెనంత, ధరణీసురముఖ్యుఁడు సర్పఖండముల్. 2

కం॥ వెండియుఁ బొదిగిఁట నాడుచు
నుండిన బాలకునిఁ జూచి, యుర్వీ నకాండో
ద్దండ తర [కోపవశతను]
దండించితిఁ జూడ నివ్విధంబున, నకటా! 3

సీ॥ చిలుకజై ప్రోఁతలు చెపుల పండువు గాఁగఁ
దేఁకువ వెనుక నేతెంచు విధము,
చప్పుడాలించి మీసలు దీటుచునుఁ జెంతఁ
గూర్చుండి, నిక్కి కన్గొను తెఱంగు,
కలుఁగుల విహరించు నెలుకలు తండమ్ము
నెమకి పట్టుకవచ్చు నేర్పు కలిమి,
విష వైద్యుఁ డాడించు విషధరమ్ముల ఘుర్ఘు
రారావమున డాయ నరుగు బాగు,

దలఁచి మదిలోన నెట్లోర్తు దైవమిట్టు
చేసె, నా నేర మెంతని చెప్పవచ్చు!
కలుషవశత నసంప్రేక్ష్య కారినైన
నన్ను దిగనాడి పోయితే! నకుల ముఖ్య! 4

వ॥ హిత వాచరించిన నిన్ను నెఱుంగ లేనైతినని, బహువిధంబులఁ బొగులుచు నాత్మబుద్ధి నిందించుచున్న యవసరమ్మున, సన్యాసిని, చనుదెంచి హతంబైన నకులంబును, ఖండితశిరంబైన సర్పంబును గనుఁగొని, యిది యేమని? జీవితేశ్వరునడిగిన, నతండు గద్గదకంఠుండై నిట్టూర్పు నిగుడించుచుఁ దద్వృత్తాంతంబంతయు నెఱింగించె, నంత పుణ్యచారిణియగు నబ్బాలిక దేవశర్మ వదనమ్ముపైఁ జూడ్కి నిల్పి, యిట్లనియె,— 5

గీ॥ అధిప! యొవ్వఁడేని నరనాథనందనుఁ
ద్రుంపవలయు నతని దోసమునకు,
మున్ను వైశ్యు నొకని, నెన్నంగ మంగలి
నొకనిఁ, జంపె రాజు ప్రకటితముగ 6

కం॥ అన విని పాఱుఁడు సతితో,
వనితా! యా కథ యెఱుంగ వలయును, నాకున్
వివరింపుమనిన, నా సఖి
తన భర్తకుఁ జెప్పఁ దొడఁగెఁ దాత్పర్యమున్ 7

సీ॥ మును పొక్క నగరమ్మునను వైశ్యుఁ డొక్కఁడు
సావర్ణి యనువాఁడు సతియుఁ దాను
గాపురంబటు సేయఁ గలుగక కలిగెను
గడసారి, సుతుఁడు చొక్కముగ నతఁడు
పుట్టిన పదెదినములకు, నాతని తల్లి
జముఁగొల్వ వేగంబ జనిన పిదపఁ,
దల్లి గండంబని తండ్రి యెత్తుకపోయి
యూరి బయటను వానిఁ బారవైవ
భూమిదేవి, సతీరూపమునను వచ్చి
వైశ్యబాలకు నెత్తుక వాంఛతోడఁ
జన్ను గ్రోల్చియు బోషింప జతుసవృత్తిఁ
బ్రబలె, నానాఁటికిని వాఁడు భౌమియనఁగ॥ 8

వ॥ అంతనా భౌమియు భూరక్షణంబునం బెద్దవాఁడై స్వకుల నిలయంబున వివాహంబైన భామవలనఁ గుమారకుఁ గుమారికలంబడసి యున్న

గీ|| బంధురంబగు దారిద్ర్య బాధచేతఁ
పెన్ను దిట్టుక దుఃఖ సంతాపుఁడగుచు,
విధిని దూరుచు నొకనాఁడు వేఁగుఁబోక
నిద్రనొందిన వేళను భ్రమముగను, 10

వ|| అధికతర దారిద్ర్య దుష్కృతాపహారియగు నొక్క దివ్య పురుషుండా వైశ్యుని స్వప్నంబునవచ్చి, తన దేహకాంతులు తటిల్లతలన, నద్భుతంబుగా నిలువంబడిన నా వణిక్కు భయ సంభ్రమంబుల నతనికిఁ బ్రణామంబుఁ జేసిన నమ్మహాత్ముండును బసన్న హృదయుండై యతనిం జూచి యోవత్స! మీ తల్లియగు నిల నష్ను నీ కడ కనుప వచ్చినవాఁడ, నీ దారిద్ర్య నాశంబు సేయవచ్చిన యోగి శ్రేష్ఠుండ, నీవుఁను నీ నిలయంబున నొక్క దీపిక యమర్చుకొని వేదికమీఁదఁ గూర్చున్న, భవదీయ గృహంబునకు భిక్షార్థంబు ముగ్వురు భిక్షుకులేతెంతురు. వారలం జూచినయప్పుడ కరుణారహిత హృదయుండవై హస్తమ్మున లగుడమ్ము సంధించుక యా ముగ్వుర వధింపుము, వారల కాయంబుల యందుండి మూఁడుకొప్పెరల ధనంబేతెంచు, నది నీ కబ్బుదానంజేసి నీ దారిద్ర్యమ్ము సర్వమ్మునుం బోవు నిది నిశ్చితార్థమ్ము తొలికొండకుఁ, జండ కిరణుండే తెంచుచున్నవాఁడు, ప్రభాతంబున నేఁ జెప్పిన విధం బాచరింపుమని చెప్పి, యతండు తిరోహితుండయ్యె నయ్యవసరమ్మున,— 11

ఉ|| ఆతఁడు మేలుకాంచి హృదయమ్మున నద్భుతమందుచుండి ప్ర
ద్యోతనుఁడైంద్ర దిక్శిఖరిఁ దోఁచినయప్పుడె, తీర్థమాడి ప్ర
ఖ్యాతిగ వేదికాసనమునందు సుఖాసనుఁడయ్యె, చేతుల
న్నాతత మానసలమ్మొకటి యడ్డయియుండఁగ, నద్భుతంబుగన్|| 12

చం|| కరముల దండమ్ము ల్మెరయఁ, గాయరుచుల్ వెలినుబ్బ, బాల భా
స్కర కిరణమ్ములన్ దెగడఁగా నరుదెంచిరి మందహాస భా
సుర వదనార విందులయి చూపుచు ముగ్వురు భిక్షు, లంబరాం
తరమున నుండి నిర్జరులు ధాత్రిఁ జరింపగ వచ్చిరో! యనన్. 13

వ|| అయ్యవసరమ్మున నా వణిక్కు నా ముగ్వురు భిక్షులం జూచి స్వప్నంబు — యమ దండంబునుం బోలిన భుజాదండంబున నమర్చియున్న ముసలంబు నెత్తి భయంబులేక యాభిక్షుకత్రయమ్ము వధియించునప్పుడు వారల దేహమ్ములందుండి మూఁడు కొప్పెరల ధనంబుదయంబయ్యె నంత,— 14

కం॥ ఆకుణప త్రయ మొక్కట
బోకగ భూఖాతమందుఁ బాతించి పిదపన్
కాకోమటి లెఱుఁగకుండగఁ
బ్రాకటముగ ధనము నింటఁ బాతుక యుంచెన్. 15

వ॥ ఇట్లు వైశ్యుండు లబ్ధద్రవ్యుండై సకల శాస్త్రప్రస్థ విద్యోపమ్ముఁ జేసి సర్వసౌఖ్యములనుభవింపుచు బ్రాహ్మణ పూజా తత్పరుండై బంధుజన పారిజాతుండనఁ గళత్రలోలుండై సుఖంబుండెనంత,— 16

కం॥ ఆ కోమటికిని వశుఁడై
తేఁకువ నొక తొరకుండు ధీయుతుఁడై, తా
జోకను బనిసేయుచుఁ దే
*జో కీర్తులు వెలసియుండు, సురుచిర మహిమన్ 17

కం॥ ఆ మంగలి కోమటి సతిఁ
బ్రేమంబునఁ దగిలి యుండఁ, బ్రీతిని వణిజుం
డా మంగలి సతిఁ గూడుక,
తాము నన్యోన్య సతులఁ దగులుక యుందుర్. 18

వ॥ ఇట్లు త్రైవర్ణిక తొరకు లొకరొకరి భార్యలం గూడుక వినోదమ్ములు సలుపుచుండునంత, నొక్కనాఁటి రాత్రి నాపితుఁడు కోమటి భార్యతోఁ గూడి యుండి యిట్లనియె, భామా! భవద్గృహమ్ము పూర్వమ్ము వలెఁగాదిప్పుడు వస్త్రాన్నంబులకుఁ గొదువ లేకయుండిన యట్లున్నది యీ విధం బెఱిఁగింపు మనిన, నది యిట్లనియె,— 19

గీ॥ ముగురు భిక్షులు మా యింటి కగణితముగ
వచ్చియుండంగ మా సెట్టి వారిఁబట్టి
చంపివేసిన కతమున సకల ధనము
కలిగి యున్నది మాకని కాంత చెప్పె. 20

కం॥ చెప్పిన మాటలు మంగలి
తప్పక విని తాను నట్లఁ దాలుతుననుచు

* తేజఃకీర్తులని సంస్కరించినఁ బ్రాసభంగము.

నొక్కొప్పుగఁ జని యంగడిలో
గొప్పగఁ దిరుగాడు భిక్షుకుల ముగురిఁ గనెన్ 21

గీ॥ చూచి వారలఁ జెంతంగ సొరిచి నరిగి
భిక్ష మిడియెద రమ్మంచుఁ బిలిచి తెచ్చి,
తనదు నిలయమ్ము లోనికి ధార్మికులను
పెచ్చి బంధించి చంపగఁ దివ్రపటయును 22

కం॥ ఆ, నన్న, భిక్షు లెఱిఁగియు
మోసంబని కూతలిడఁగ, మూగుర నొకనిన్
వే, సమయింపగ, నంతటఁ
గాసిలి తలవరులు వచ్చి కనిరవ్వారిన్. 23

వ॥ ఇట్లు భిక్షుద్వయాంబష్ఠులఁ దలవరులం గనుంగొని యా పీనుఁ గెక్కడిది యని యడిగిన యా జోగు లిట్లని తమ వృత్తాంతంబుం జెప్పిన, నా మంగలిం బట్టికొని రాజ సన్నిధికిం దోడ్కొనిపోయి వాఁడు చేసిన దుర్వ్యవసాయంబు రాజునకు విన్నవించిన నతండు నా పితుని శూలప్రాప్తుం జేయుమనిన, నా తలవరులు వానిం బంధించుకవచ్చునెడ, నాయంబష్ఠుం డిట్లనియె— 24

గీ॥ నేన కాదు, యిట్టి నీచ కృత్యము భావిఁ
చేసినాఁడటన్న, వాని నెఱిఁగి
వానిఁ బట్టుకొనియు వసుమతీపతి సమ్ము
ఖమునఁ బెట్టుమనియె [ఁగడఁక] నతఁడు 25

వ॥ ఇట్లు ధవుఁడాగ్రహమ్మునఁ ద్రైవర్ణికాంబష్ఠకుల నిద్దఱిని శూల ప్రాప్తులం జేసి వారి భార్యల వృత్తాంతంబుఁ జారులచేత విని, వారల మేనఁ దైలాంబరమ్ములు చుట్టి యగ్నిఁ దగిలింపించె నంత— 26

కం॥ కావున నీవును నకులము
జీవము ద్రుంచితివి గాన చేడ్పడ నిన్ను
న్నా విధము సేయవలెనని
దేవియుఁ బతికెఱుఁగఁ జెప్పి ధృతి నిట్లనియెన్॥ 27

కం॥ అమల సుకృతములకుం బ్రకృ
తము, కారణమైన దుష్కృతములకు నాల
స్యము, సేయఁదగు ఘనులకుఁ
బ్రముదిత హృదయమున, నూత్న భక్తాచార్యా! 28

కం॥ ఇది కార్యమిది యకార్యం
బిదియగు నిది కాదు నాక యొన్నఁడొ నష్టన్
మది వాని క్రియలు చెడు బూ
డిన యంధజ్ఞానమున నిడిన, హుతమువలెన్. 29

ఆ॥ వె॥ నీవు బిడ్డ వోలె నెఱి సకలమ్ము ను
బెంచి నిరవధి ద్రవించితయ్యా
విశ్వసింపలేని వేదము చెడిపోవ
శిష్యయుగము వోలె సిద్ధముగను. 30

వ॥ అది యెట్లని యడిగిన సతి యిట్లనియె మున్నొక్క గిరి సమీపంబున నొక్క వనంబుగలదందు సిద్ధవటుండను యతిగలండా, యోగి తపోజ్ఞాన సంపన్నుండై విలసిల్లుచుండ, సితాసితులను నిద్దఱు మ్మహాత్మ్ము నాశ్రయించి పెద్దకాలమ్ము శుశ్రూష సేయుచుండ నతండును వారల భక్తికిమెచ్చి సితునకుఁ గూఁ యను నక్షరంబును నసితునకు, పా యను నక్షరంబునుంగా నిద్దఱికి ద్వ్యక్షరి యుపదేశించి వారలం జూచి శిష్యులారా! యిమ్మంత్రములు మీకభీష్టమ్ము లిచ్చుఁ జనుండని యనిపెనఁ, బెద్దయగువాఁడున్నత లోకేక్షణుండయ్యెఁ గనిష్ఠుండు నధోలోకేక్షణుండయ్యె నిట్లొండొరుల మనమ్మున నిశ్చయించుకొని గురువుచే నిమంత్రితులై, వియల్లోక పాతాళలోకమ్ములకుం జనిరంత,— 31

ఆ॥ వె॥ పెద్దయగు సితుండు దద్దయు నొక విమా
నంబుమీఁద నెక్కి తుంబురుండు
వోలె చనియునన్ని భూములు వెసఁజూచి
దిగువ సీమఁ జూడఁడది [విరి భువికి] 32

వ॥ వచ్చుచున్నంత— 33

కం॥ అనితుఁ డధో లోకమ్ముల
నిరవమ్ముగఁ జూచి, మింటఁ బిధుఁడు బోఁడన్
వెనుదిరుగుచు రథమెక్కఁగఁ
గనుగు వడక వచ్చుచుండఁ గనె తనయన్నన్ 34

వ॥ అట్లంబరతలమ్మునఁ—— 35

ఆ॥ వె॥ చూచి మ్రొక్కి లేచి సుమచిరమ్ముగ మన
గురువు మంత్రశక్తి కుదురు కతన
నిట్టి భాగ్యమహిమ యింపుతో నబ్బెను
ననుచుఁ గౌఁగిలించుకొనుచు మఱియును 36

వ॥ అన్నా! మన గురువు చెప్పిన మంత్రమ్ము లొకరికొకరు విను నట్లుగా నుచ్చరింపవలయు. నీ మంత్రమ్ము నాకుఁ జెప్పుము, నా మంత్రమ్ము నీకుఁ జెప్పెదనని పల్కి, పెద్దయగువాఁడు గూ యనిచెప్పె, చిన్నయగువాఁడు దా యని చెప్పె, రెండక్షరమ్ములు గూర్చి పలుకనవి దుర్ధ్వనిమైన, నయ్యిరువురు రోసి యిట్టి యాభాస మంత్రంబుల నీనీచుండు మన కెఱిఁగింపవచ్చునే! యని గురువును నిందించిన నా యాకాశ పథమ్మున నుండి యయ్యిరువురు రథంబులతోడ, భూతలంబునం బడి చచ్చి యమలోకమ్మున కరిగిరంత. 37

సీ॥ మొదల విశ్వాసమ్ము పదిలమై యుండంగ
నా మంత్రమునఁ గల్గె నమర చర్య,
పిదప విశ్వాసమ్ము పేదమై యుండిన
నా మంత్రమునఁ జచ్చి రవనియందుఁ,
గావున గురువు నే కథను జెప్పిననైన
విశ్వసించుచు నుంట శాశ్వతంబు
నీవు మూఁగిన మీఁద నెనరు లేకుండంగ,
నఘ సంచయమ్ము నిన్నలమి కొనియె

గీ॥ మనుజు పుట్టువుఁ బుట్టి యే మనుజుఁడైన
నొనర నవు గాములరయక యుండెనేని
శిష్యు చేతను గురువు చచ్చిన విధమ్ము
వచ్చునతనికి నని చెప్పె వారిజాక్షి. 38

కం॥ చెప్పిన దని విని యా కథఁ
జెప్పుమనిన మోహనాంగి చతురత తోడన్
చెప్పెన్ [పతి కీ విధమున]
గొప్పగు మతిఁ జెప్పఁదొడఁగెఁ గోరికలూరన్ 39

సీ॥ నా నాథ! విను మున్ను నళిన సంభవునకు
వాసియగా ననునట్టి బ్రాహ్మణుండు
బ్రహ్మచర్యంబున బ్రహ్మ విజ్ఞానంబు
జనియించి, మండిక స్థలిని నిల్వ
కా, తంమ గహన మత్యాసక్తితోఁ జొచ్చి
విశద స్థలమ్మున విమలుఁడగుచు
నాసీనుఁడై హరి ననవరతమ్మును
[ధ్యానంబు] సేయుచుఁ దగిలియుండ

ఆ॥ వె॥ నొక్క వడుగువచ్చి గ్రక్కున నాతని
నాశ్రయించి హితము నడుగ వలసి
శిష్య వృత్తినుండ, చీకాకు పడి, వని
కాయ చిచ్చు సొచ్చి కాలఁజొచ్చె 40

వ॥ ఇట్లు చైత్ర వైశాఖ మాసమ్ములలో మధ్యాహ్న కాలంబునఁ జిచ్చు వవిలి యడవి కాలం దొడంగిన సకల మృగంబులు, ఖగంబులు రొదలు చెలంగఁ, బరువందొడంగె, నప్పుడా యోగి లేచి శిష్యుంమ వెంటరా, మృగంబు వోలె పరుపందొడంగిన,— 41

ఆ॥ వె॥ పోయిపోయి కొంత ప్రొద్దొక్క చోటను
నలసి నిలువఁబడిన యతనిఁ జూచి
శిష్యవరుఁడు నగ్ని శీఘ్రత వచ్చె, నిం
కొదుగరాదు మనకుఁ గదలు మనియె॥ 42

వ॥ శిష్యుని వాక్యమ్ము లాదరించి గురువును సాంద్రగహన గిరి ప్రాదమ్ములు దాఁటి చనుచో నతనికి దాహంబగ్గలంబై యెండందాఁకి, జల

శూన్యంబైన మార్గంబున జనుచుండ శిష్యుం డను——పాత్రను జలమ్ములు సంగ్రహించుక నడుమ బహిర్భూమికిం జని, కొన్ని జలమ్ముల నాచమనమ్ముఁజేసి తక్కిన జలమ్ములు సంగ్రహించుకొని వచ్చి, దానింజూచి గురు విట్లనియె. శిష్యవర్యా! నాకు దాహం బధికంబైయున్నది. నీ చేతి జలమ్ములు నాకుం బోయుమనిన నతం డిట్లనియె,— 43

ఆ॥ వె॥ అనఘ! గురువ ముంగడుగఁజన మిగిలున్న యీ
జలము నీకుఁ బోయఁజనదు నాకు,
బాహ్యమందు ననుచుఁ బయగునఁ బోవంగ
గురువు హాడఁ బోయి కొంకి యడిగె॥ 44

ఆ॥ వె॥ ఎట్టి జలములైన నేమైనఁగానిమ్ము
యిచట దప్పిదీఱయేను గ్రోలి
ప్రాణములను బ్రోచి పరగుదునన్నను,
దోయ మీకపోయె దోసమంచు. 45

కం॥ పోయెడి శిష్యునిఁ బట్టుక
కాయము రక్షింపుమనుచుఁ గాంక్ష నడిగినన్
బొయ్యుమని యతనిఁ గడచుచుఁ
బోయఁగ వెసఁద్రోఁచి, జలము పాత్రను ఱాఁతన్॥ 46

కం॥ పగులగ నడిచినఁ గనుగొని
దిగులునఁ గుతికెండ నతఁడు దేహము విడిచెన్
అది కనుగొని యా శిష్యుఁడు
మదిఁగలఁగుచుఁ జనియెఁ దనదు మందిరమునకున్. 47

కం॥ కావున, మనుజుండుచితము
వే విధముల నెఱుఁగవలయు విశ్వములోనన్
ఆ విధము నెఱుఁగకుండిన
నా వేదుఱునంటు నఘము లవనిలో నాథా! 48

కం॥ అని సన్మానేని పతిఁని
ఘనముగ నెఱిఁగించిన్ల కథనమును జేసె_న్
జని రయ విష్ణుశర్మ
తెనుఁగున హితవ్యవహరము నెఱుఁగఁగఁ జెప్పెన్ 49

వ॥ ఇట్లు విష్ణుశర్మ సుదర్శన నరేంద్ర నందనులకుఁ బంచతంత్రమ్ము
లెఱింగించి వారల నీతి శాస్త్రకోవిదులం జేసెనని,— 50

సీ॥ పంపా విరూపాక్ష, భైరవ, విఠ్ఠలే
శ్వర, ముఖ్య దేవతా వ్రజముచేత,
హరి పంథి గర్వ విభాళన, శ్రీ కృష్ణ
రాయ భూధవ భుజాగ్రముచేత,
భట ఘట జ్యోతిష పౌరాణిక భిషగ్వి
చక్షణ సత్కవీశ్వరులచేత,
సంతత మదవారి చారు శుండాల ఘ
టా జన ప్రకట ఘోటములచేత,

రమ్యమైయున్న విద్యా పురమ్మునందు,
నిమ్మహాకృతి భాను కవీశ్వరుండు
తెనుఁగు బాస నొనర్చెను వినుతికెక్క_
నవని నాచంద్ర తారార్క_ మగుచుఁ దనర. 51

శా॥ దానాంభ_స్తటినీ వివర్ధిత సముద్ర వ్రాత! దోః ఖడ్గ ధా
రా నిర్భేదన దర్ప శుంభద సుహృద్రాజన్య సర్వాంగ! యో
షాజనూన ప్రసవాస్త్ర! సూక్ష్మ లిఖితాచార్యాంక! పద్మాధవ
ధ్యానా నందిత చిత్త! పార్వణ సుధా ధామాభ కీర్తిచ్ఛటా! 52

కం॥ తారాచల తారాధిప
శారద నీరదలసద్యశః కర్పూరా
పూరిత విధ్యండ కరం
డారూఢ! రమానిరంతరాంచిత సదనా! 53

దోదకము

వారిజ సంభవ సంశ్రి [పముద్రాం]
భోగ మహామాత్రక! భూరి కృపా వి
స్తార దృంగచల! సత్య వచస్సం
పాన్! నయోన్నత చారు చరిత్రా! 54

గద్య

ఇది శ్రీ భారతీ వరప్రసాద లబ్ధ విద్యా విచిత్ర, తిప్పనమంత్రి పుత్ర,
సుజన విధేయ, భానయ నామధేయ, ప్రణీతంబైన
పంచతంత్రి యను మహా ప్రబంధంబునందు
సర్వంబును పంచమాశ్వాసము

సంపూర్ణము

ఓం తత్సత్.

BULLETIN OF THE GOVERNMENT ORIENTAL MANUSCRIPTS LIBRARY, MADRAS.

AN APPEAL.

The Government Oriental Manuscripts Library, Madras, is unique in point of variety and vastness of collections covering a very wide field of Indian Literature in Sanskrit, Tamil, Telugu, Kannada, Malayalam, Mahratti, Arabic, Persian and Urdu. The dates of several of the manuscripts go back to many hundreds of years. From an academic point of view, these collections contain some very interesting specimens of Literary, Scientific, Historical and Artistic importance. A large number of them have not yet been printed and some of them are available only in this Library. With a view to placing these manuscripts in the hands of the public in a printed form, the Government of Madras were pleased to sanction the starting of a BULLETIN under the auspices of the Government Oriental Manuscripts Library. For the present only two numbers are issued in a year. They contain critical editions of original works in Sanskrit, Tamil, Telugu, Kannada, Malayalam, Mahratti, Persian and Urdu. The annual subscription is only Rs. 4 inland and 8 shillings foreign. Scholars, Patrons of Culture, Universities, Public Libraries and Educational Institutions are requested to enrol themselves as susbscribers for this Bulletin and thus encourage the cause of Oriental Studies and Culture.

A few copies of back numbers are available for sale, post free, at the following prices which should be sent in advance.

Vol. I, No. 2, July to December, 1948	.. Rs. 2.
Vol. II, 1949	.. Rs. 4.
Vol. III, 1950	.. Rs. 4.
Vol. IV, 1951	.. Rs. 4.

T. CHANDRASEKHARAN,
Curator,
Government Oriental Manuscripts Library.

TRIPLICANE,
MADRAS-5.

LIST OF CATALOGUES PUBLISHED BY THE GOVERNMENT ORIENTAL MANUSCRIPTS LIBRARY, MADRAS.

SANSKRIT.

Descriptive Catalogues.

	Numbers.	*Price.* RS	A.	P.
* Vol. I.—Part I, Vedic Literature ..	1 to 46	0	12	0
* Vol I —Part II. Vedic Literature ..	47 to 245	0	12	0
* Vol. I —Part III. Vedic Literature ..	246 to 852	2	0	0
* Vol. II.—Vedic Literature ..	853 to 1245	1	12	
* Vol. III.—Grammar. Lexicography and Prosody ..	1246 to 1805	1	8	0
* Vol. IV —Part I. Ithihāsa and Purāṇa ..	1806 to 2337	1	8	0
* Vol. IV.—Part II Upapurāṇas and Sthalamāhātmyas ..	2338 to 2610	1	4	0
* Vol. V.—Dharmaśāstra ..	2611 to 3045	1	8	0
* Vol. VI.—Dharmaśāstra ..	3046 to 3427	1	4	0
* Vol. VII —Dharmaśāstra ..	3428 to 3872	1	4	0
* Vol. VIII.—Arthaśāstra, Kāmaśāstra and Systems of Indian Philosophy—Nyāya ..	3873 to 4334	1	4	0
* Vol. IX.—Systems of Indian Philosophy—Vaiśeṣika, Yoga, Mīmāmsā and Vedānta-Advaita Philosophy ..	4335 to 4780	1	12	0
* Vol. X.—Systems of Indian Philosophy—Dvaita, Viśiṣṭādvaita and Śaiva Vedāntas ..	4781 to 5122	1	12	0
* Vol XI.—Systems of Indian Philosophy ..	5123 to 5558	1	12	0
Vol. XII.—Religion ..	5559 to 6266	1	12	0
Vol. XIII.—Religion ..	6267 to 7006	1	12	0
* Vol. XIV.—Religion ..	7007 to 7729	1	12	0
* Vol XV.—Religion ..	7730 to 8165	1	12	0
* Vol. XVI.—Religion, Vrata and Pūjā ..	8166 to 8780	1	12	0
Vol. XVII.—Stotras ..	8781 to 9357	1	12	0
Vol. XVIII.—Stotras—Praśamsā Stotras ..	9358 to 10540	1	12	0
Vol. XIX.—Stotras—Praśamsā Stotras ..	10541 to 11450	1	12	0
Vol XX.—Kāvyas ..	11451 to 12143	2	12	0
Vol. XXI.—Kāvyas ..	12144 to 12783	3	0	0
Vol. XXII.—Rhetoric, Poetics, Music, Dancing and Śilpa śāstra ..	12784 to 13068		4	0
Vol. XXIII.—Medicine ..	13069 to 13381	1	8	0
Vol. XXIV.—Jyotiṣa ..	13382 to 14076	3	2	0
* Vol. XXV.—Supplemental ..	14077 to 14560	2	4	0
Vol. XXVI.—Supplemental ..	14561 to 15000	2	12	0
Vol. XXVII.—Supplemental ..	15001 to 15692	5	14	0
Vol. XXVIII.—Supplemental ..	15693 to 16200	3	12	0
Vol. XXIX —Supplemental ..	16201 to 16700	3	2	0
Vol. XXX.—Supplemental ..	16701 to 17200	7	10	0
Vol. XXXI.—Supplemental ..	17201 to 17700	11	12	0

Triennial Catalogues.

	Numbers	Rs	A.	P.
* Vol. I-A (1911—13) ..	1 to 342	2	0	0
* Vol. I-B (1911—13) ..	343 to 573	1	6	0
* Vol. I-C (1911—13) ..	574 to 801	1	6	0
Vol. II-A (1914—16) ..	802 to 1329 }	18	2	0
Vol. II-B (1914—16) ..	1330 to 1456 }			
Vol. II-C (1914—16) ..	1457 to 1942 }			
* Vol. III-A (1917—19) ..	1943 to 2348	6	0	0
* Vol. III-B (1917—19) ..	2349 to 2679	6	0	0
* Vol. III-C (1917—19) ..	2680 to 2894	4	4	0
Vol. IV-A (1920—22) ..	2895 to 3203	9	0	0
Vol. IV-B (1920—22) ..	3204 to 3634	8	0	0
Vol. IV-C (1920—22) ..	3635 to 4155	10	0	0
* Vol. V-A (1923—25) ..	4156 to 4300	4	0	0
* Vol. V-B (1923—25) ..	4301 to 4415	2	8	0

SANSKRIT—*cont.*

TRIENNIAL CATALOGUES—(*cont.*)

	Number.	Price. Rs.	A.	P.
* Vol. V-C (1923—25)	4416 to 5041	5	12	0
Vol. VI (1926—28)	5042 to 5380	10	0	0
Vol. VII (1929—31)	5381 to 5532	2	14	0
Vol. VIII (1931-32—1933-34)	5533 to 5700	1	4	0
Vol. IX (1934—37)	5701 to 5996	6	0	0
Vol. X-A (1937-38 to 1939-40)	5997 to 6496	14	10	0
Vol. X-B and X-C (1937-38 to 1939-40)	6497 to 7496	*In the press.*		

GENERAL.

		Rs.	A.	P.
Alphabetical Index of Sanskrit Manuscripts, Part I.		13	12	0
Alphabetical Index of Sanskrit Manuscripts, Part II		10	0	0
Alphabetical Index of Sanskrit Manuscripts, Part III		3	0	0
Author Index of Sanskrit Manuscripts		1	8	0

TAMIL.

DESCRIPTIVE CATALOGUES.

	Number.	Rs.	A.	P.
Vol. I.—Alphabet, Primer, Lexicography, Grammar and Literature	1 to 511	1	14	0
Vol. II.—Itihāsa, Purāṇa Religion and Philosophy (Vaiṣṇavism)	512 to 1122	2	2	0
Vol. III.—Religion and Philosophy (Śaivism)	1123 to 1620	6	0	0
Vol. IV.—Religion and Philosophy (Śaivism)	1621 to 1867	3	10	0
Vol. V.—Alchemy, Medicine, Magic, Witchcraft and Supplement	1868 to 2173	6	0	0
Vol. VI.—Miscellaneous	2174 to 2725	19	12	0
Vol. VII.—Local Records	2726 to 2949	13	4	0
Vol. VIII.—Local Records	2950 to 3169	*In the press.*		

TRIENNIAL CATALOGUES.

	Number.	Rs.	A.	P.
Vol. I.—Miscellaneous (1910-13)	1 to 114	1	6	0
Vol. II.—Miscellaneous (1914-16)	115 to 310	4	14	0
Vol. III.—Miscellaneous (1917-19)	311 to 469	5	0	0
Vol. IV.—Miscellaneous (1920-22)	470 to 535	5	0	0
Vol. V.—Miscellaneous (1923-25)	536 to 859	6	8	0
Vol. VI.—Miscellaneous (1926-28)	860 to 952	4	10	0
Vol. VII.—Miscellaneous (1929-34)	953 to 1055	2	6	0
Vol. VIII.—Miscellaneous (1935-43)	1056 to 1473	34	14	0
Vol. IX.—Miscellaneous (1944-49)	1474 to 1605	13	8	0

GENERAL.

		Rs.	A.	P.
Alphabetical Index of Tamil Manuscripts. Vol. I		5	4	0
Alphabetical Index of Tamil Manuscripts, Vol. II		12	6	0
Alphabetical Index of Tamil Manuscripts, Vol. III Local Records		8	6	0
Author Index of Tamil Manuscripts		3	10	0

TELUGU.

DESCRIPTIVE CATALOGUES.

	Number.	Rs.	A.	P.
Vol. I.—Ithihāsa, Purāṇa and Māhātmya	1 to 369	2	12	0
Vol. II (1).—Śṛṅgāra Prabandhas	370 to 616	1	0	0
Vol. II (2).—Śṛṅgāra Prabandhas	617 to 806	4	0	0
Vol. III.—Śṛṅgāra Prabandhas	807 to 941	3	14	0
Vol. IV.—Prabandhas—Dvipadakāvya	942 to 1221	5	12	0
Vol. V.—Grammar, Prosody and Lexicography	1222 to 1395	3	6	0
Vol. VI.—Vacana Kāvyas	1396 to 1466	1	4	0
Vol. VII.—Śatakas	1467 to 1833	5	6	0
Vol. VIII.—Yakṣagānams and Daṇḍakams	1834 to 2040	4	10	0
Vol IX.—Vedānta	2041 to 2273	21	12	0
Vol. X.—Gaṇita and Jyotiṣa	2274 to 2399	13	0	0
Vol. XI.—Medicine	2400 to 2481	6	8	0
Vol. XII.—Music (Saṅgīta)	2482 to 2592	7	6	0
Vol. XIII.—History	2593 to 2657	4	14	0
Vol. XIV.—Local tracts (Mackenzie Collections)	1 to 150	*In the press.*		

TRIENNIAL CATALOGUES.

	Number.	Rs.	A.	P.
* Vol. I. Miscellaneons (1910-13)	1 to 137	1	6	0
Vol. II.—Miscellaneous (1913-16)	138 to 292	2	6	0
Vol. III.—Miscellaneous (1916-19)	293 to 559	6	0	0
Vol. IV.—Miscellaneous 1919-22)	560 to 715	7	14	0
Vol. V.—Miscellaneous (1922-28)	716 to 812	3	0	0
Vol. VI.—Miscellaneous (1928-41)	813 to 1069	25	12	0

TELUGU—*contd.*

	Numbers.	Price. RS. A. P.
GENERAL.		
Alphabetical Index of Telugu Manuscripts ..		3 12 0
KANNADA.		
DESCRIPTIVE CATALOGUES.		
Vol. I.—Grammar, Lexicography, Prosody, Itihāsa and Purāṇa	1 to 138	6 0 0
Vol. II.—Itihāsa and Purāṇa ..	139 to 317	4 12 0
Vol. III.—Religion—Āgama ..	318 to 476	6 12 0
Vol. IV.—Religion—Āgama, Vīraśaiva and Christianity ..	477 to 825	21 12 0
Vol. V.—Religion and Kāvyas ..	826 to 1038	35 2 0
Vol. VI.—Kāvyas		*In the press.*
GENERAL.		
Alphabetical Index of Kannada Manuscripts ..		2 4 0
MALAYALAM.		
DESCRIPTIVE CATALOGUES.		
Vol. I Miscellaneous ..	1 to 351	8 2 0
Vol. II Do. ..	352 to 368	2 8 0
GENERAL.		
Alphabetical Index of Malayalam Manuscripts ..		0 2 0
ISLAMIC LANGUAGES.		
Descriptive Catalogue of Islamic Manuscripts, Vol. I ..	..	13 14 0
Descriptive Catalogue of Islamic Manuscripts, Vol. II ..	..	16 12 0
Alphabetical Index of Urdu Manuscripts ..	..	0 2 0
Alphabetical Index of Persian Manuscripts ..	..	1 2 0
Alphabetical Index of Arabic Manuscripts ..	..	0 8 0
MARATHI.		
Alphabetical Index of Marāṭhī Manuscripts Subject Index of Marāṭhī Manuscripts	In one volume	9 14 0
Descriptive Catalogue of Marāṭhī Manuscripts—Kaifiyats ..		*In the press.*

N. B.—* The books marked with an asterisk are out of stock.

LIST OF BOOKS PUBLISHED BY THE GOVERNMENT ORIENTAL MANUSCRIPTS LIBRARY, MADRAS, UNDER THE MADRAS GOVERNMENT ORIENTAL MANUSCRIPTS SERIES.

Serial Number	Name of the work.	Name of the Editor.	Language	Price. Rs. A. P.
1.	*Sarva-siddhānta-saṅgraha	M. Rangacarya, M. A. Rao Bahadur.	SANSKRIT.	0 12 0
2.	*Gaṇita-sārasaṅgraha	Do.	Do.	2 4 0
3.	Padya-cūḍāmaṇi with commentary	Do.	Do.	2 8 0
4.	Brahma-siddhi with commentary	Mahāmahopādhyāya S. Kuppuswami Sastri.	Do.	7 12 0
5.	Ratneśvara-prasādana-nāṭakam	P. P. S. Sastri	Do.	1 2 0
6.	Rāmānuja-campū with commentary	Do.	Do.	3 0 0
7.	Mahābhāṣya with the commentary of Kaiyaṭa and super-commentary - Pradīpoddyotana of Annambhaṭṭa, Vol. I. Āhnikas 1 to 4.	P. P. S. Sastri & Dr. A. Sankaran.	Do.	20 12 0
8.	Śāstradīpikā with the commentary Mayūkhāvaḷi	P. P. S. Sastri	Do.	*In the press.*
9.	Bāla bhārata with commentary	Do.	Do.	2 0 0
10.	Nayā-mañjarī	Do.	Do.	2 0 0
11.	Ḍamarukam with commentary	Do.	Do.	0 8 0
12.	Śṛṅgāra-prakāśa, Part I.	Do.	Do.	1 8 0
13.	Mahābhāṣya with the commentary of Kaiyaṭa and the super commentary Pradīpoddyotana of Annambhaṭṭa. Vol. II. Āhnikas 5 to 9.	T. Chandrasekharan, M. A., L. T.	Do.	*In the press.*
14.	Naṉṉūṟ Kāṇḍikaiyurai.	Do.	TAMIL.	*In the press.*
15.	Māṇikka-vācakar Ammāṉai.	Do.	Do.	Do.
16.	Ādi-parvattādi-parvam.	Do.	Do.	Do.
17.	Vasu-carittiram.	Do.	Do.	Do.
18.	Sakala-nīti-kathā-nidhānamu.	Do.	TELUGU.	Do.
19.	Pañca-tantramu.	Do.	Do.	Do.
20.	Sundara-kāṇḍam (Rāmāyanam) by Venkamatya.	Do.	KANNADA.	Do.
21.	Bhāgavatam Bhāṣā	Do.	MALAYALAM	Do.
22.	Raṅgābhyāsam.	Do.	Do.	Do.

N. B.—No. 5 is available at the Balamanorama Press, Mylapore, Madras.
Nos 8 to 12 are available at the Sri Vani Vilas Press, Srirangam.
*The books marked with an asterisk are out of stock.

LIST OF BOOKS PUBLISHED BY THE GOVERNMENT ORIENTAL MANUSCRIPTS LIBRARY, MADRAS, UNDER THE MADRAS GOVERNMENT ORIENTAL SERIES.

Serial Number.	Name of the work.	Name of the Editor.	Language.	Price. Rs. A. P.
I.	Kappal Śāttiram	T. P. Palaniappa Pillai, B. O. L.	*Tamil*	1 10 0
II.	Anubhava Vaiddiya Murai. Volumes I & II.	Dr. C. Dorairajan & Dr. C. S. Uttamarayan, H. P. I. M.	Do.	
	Vol. I			3 14 0
	Vol. II			4 8 0
III.	Aṭṭāṇa Kōlāhalam	Tirumalai Sri Saila Sarma	Do.	5 0 0
IV.	Upadēsa-kāṇḍam Volumes I, II & III.	V. S. Chengalvaraya Pillai, M. A.	Do.	
	Vol. I			4 10 0
	Vol. II			5 0 0
	Vol. III			5 8 0
V.	Cōlaṉ Pūrva Paṭṭayam	C. M. Ramachandra Chettiar, B.A., B.L.	Do.	5 0 0
VI.	Koṅgadeśa Rājākkaḷ	Do.	Do	1 8 0
VII.	Sivajñāṇa-dīpam	T. P. Palaniappa Pillai, B O L.	Do.	1 6 0
VIII.	Datra-nāyaṉār Vaiddiya Aṭṭavaṇai	Dr. R. Tyagarajan, L.I.M.	Do.	1 8 0
IX.	Abhinaya-darpaṇamu	T. V. Subba Rao, B.A., B.L.	*Telugu*	1 12 0
X.	Auṣadha-yōgamulu	Dr. Veturi Sankara Sastri	Do.	3 12 0
XI.	Vaidya Nighaṇṭuvu	Do.		2 12 0
XII.	Dhanur-vidyā Vilāsamu.	Veturi Prabhakara Sastri	Do.	4 14 0
XIII.	Yōga-darśana-viṣayamu.	Vedam Lakshmi Narayana Sastri, B.O L.	Do.	1 2 0
XIV.	Khaḍgalakṣaṇa Sirōmaṇi	N. Venkata Rao, M.A.	Do.	1 12 0
XV.	Tantra-sāra saṅgraha (Viṣanārāyaṇīya)	Vaidyaratna. Dr. M. Doraiswami Ayyangar	*Sanskrit*	15 4 0
XVI.	Bhārgava-nāḍikā	Dr. C. Kunhan Raja, M.A., D. Phil.	Do.	6 0 0
XVII.	Hariharacaturaṅgam	S. K. Ramanatha Sastri	Do.	6 8 0
XVIII.	Brahma-sūtravṛtti-Mitākṣarā of Annambaṭṭa	P. S. Rama Sastri	Do.	7 0 0
XIX.	Nyāyasiddhānta-tattvāmṛtam of Srinivasa	S. Subrahmanya Sastri, B O. L.	Do.	2 8 0
XX.	Garbha-cikitsā	Dr. N. Madhava Menon, A.M.A.C.,	*Malayālam*	3 8 0
XXI.	Vāstulakṣaṇam and Śilpaviṣayam	S. K. Ramanatha Sastri	Do.	2 0 0
XXII.	Kaṇakku-sāram-Bālaprabōdham	Dr. C. Achuta Menon, B A., Ph. D.	Do.	2 0 0
XXIII.	Kaṇakku-sāram	Do.	Do.	2 12 0
XXIV.	Kriyākramam	P. Narayanan Kutty Menon, M.A.	Do.	2 4 0
XXV.	Lōkōpakāra of Cāmuṇḍarāya	H. Sesha Ayyangar	*Kannada*	8 0 0
XXVI.	Raṭṭa-matam	Do.	Do.	4 4 0
XXVII.	Vaidya-sāra-saṅgraha	Vaidyaratna Dr. G. Srinivasamurti, B.A., B.L., M.B. & C.M.	Vol. I	*In the press*

Serial Number.	Name of the work	Name of the Editor	Language.	Price.
XXVIII.	Aśva-śāstram of Abhinavacandra	Dr. P. Srinivasa Rao & H Sesha Ayyangar	*Kannada*	4 2 0
XXIX.	Auṣadhagalu-V a i d y a Viṣaya	Vaidyaratna Dr. G S r i n i v a s amurthi. B.A., B.L., M.B. & C.M.	Do	6 14 0
XXX.	Saṅgīta-ratnākara	M. M a r i a p p a Bhat, M.A., L.T.	Do.	1 8 0
XXXI.	Sūpa Śāstra	U Sitaramacarya	Do.	2 0 0
XXXII	Jami-al-Ashya	Afzal-ul-Ulama Hakim Abdul Qadir Ahmed Sahib	*Persian*	13 8 0
XXXIII.	Tibb-e-Faridi	Do.	Do.	8 4 0
XXXIV.	Tahqiq-al-Buhran	Do.	Do.	1 8 0
XXXV.	Safinat-al-Najat	Janab Rahim Ahmed Farooqui, M.A.	Do.	1 10 0

Serial Nos. XXXVI to LXX were published under the auspices of the TANJORE MAHARAJA SERFOJI'S SARASWATHI MAHAL LIBRARY. TANJORE

LXXI.	Vaiddiyak Kaḷañciyam	Dr. C. N. Kuppuswami, H.P.I.M., & Dr. V. S. Parvati, L.I.M.	*Tamil*	2 8 0
LXXII.	Anubhava-v a i d d i ya-murai, Vol. III	Do.	Do.	5 0 0
LXXIII.	Anubhava Vaidyamu	Dr. Mulugu Visvesvara Sastri, H.P.I M.	*Telugu*	6 0 0
LXXIV.	Saivācāra-saṅgrahamu	Vidvan G. J. Somayaji, M.A., L T.	Do.	2 0 0
LXXV.	Ārogya-cintāmaṇi	Dr. N. Visvanatha Sarma	*Sanskrit*	9 0 0
LXXVI.	Tattvasāra with Ratna-sāriṇī	Karappankad V. S. Venkatacaryaswami,	Do.	6 0 0
LXXVII.	Sūtrārthāmṛtalahārī	Dr. R. Nāgaraja Sarma. M.A, Ph.D., L.T.	Do.	3 4 0
LXXVIII.	Ratna-dīpikā and Ratna śāstram	Sri P. S. Rama Sastri	Do.	2 4 0
LXXIX.	Aśva-cikitsā	Dr. C. K. Velayudhan Nair, B. V. Sc.	*Malayālam*	1 8 0
LXXX.	Phalasāra-samuccaya	Dr. C. Achutha Menon. B.A. Ph.D	Do.	8 0 0
LXXXI.	Mahā-sāram	Dr. M. K. V a i d y a r, A.M.A.C.	Do	11 0 0
LXXXII.	Saptariṣi-nāḍi	Professer K. Natesan	*Tamil*	20 0 0
LXXXIII.	Karnāṭaka R ā j ā k k a ḷ Savistāra Carittiram	V. R. Ramachandra Dikshitar, M.A.	Do.	*In the press.*
LXXXIV.	Bharata-siddhāntam	P. Sambamurti, B.A., B.L.	Do.	Do.
LXXXV.	Piḷḷaippiṇi-Vākaṭam	Vaidyaratna Dr. M. Duraiswami Ayyangar	Do.	Do.
LXXXVI.	Anubhava Vaiddiyam Vol. IV	Dr. C N. Kuppuswami, H. P. I. M.	Do.	Do.
LXXXVII.	Māṭṭu-Vākaṭam	Dr. I. M. A z i z u ddin, B.A., G.M.V C.; B.V. Sc., Ph. D. (Edin.)	Do.	Do.
LXXXVIII.	Brahma Vidyā Sudhārṇavamu	V. V. Kriṣna Rao, B.A.	*Telugu*	Do.
LXXXIX.	Rāgatāḷa Cintāmaṇi	T. V Subba Rao, B.A., B.L.	Do.	Do.
XC.	Vaidya-cintāmaṇi	Dr. Mulugu Visvesvara Sastri, H.P.I.M.	Do.	Do.
XCI.	Kumāra Rāmuni Kathā	Dr. N. Venkataramanayya, M.A., Ph.D.	Do.	Do.
XCII.	Kāṭamarāju Caritra	Sri V. Prabhakara Sastri	Do.	Do.
XCIII.	Deva-keraḷam (Candrakalā-nāḍi)	Sri T. S. Ranganatha Josyar	*Sanskrit*	Do

Serial Number.	Name of the work.	Name of the Editor.	Language.	Price.
XCIV.	Pātañjala - Yogasūtra-bhāṣya-vivaraṇam	P. S Rama Sastri and S. R. Krishanamurti Sastri	*Sanskrit*	*In the Press*
XCV.	Kiḷi-vaṇḍu-samvādam	V. H. Subrahamanya Sastri	*Malayālam*	Do.
XCVI.	Advaita-vedāntam	S. K. Ramanatha Sastri	Do.	Do
XCVII.	Bārhaspatya-sūtra with Commentary	Dr. C. Achyuta Menon, B.A., Ph. D.	Do.	Do.
XCVIII.	Karaṇa-paddhati	Do.	Do.	Do.
XCIX.	Yōga-sāram	Dr. M. K. Vaidyar A.M. A.C.	Do.	Do.
C.	Vaidya-sāra-saṅgraha Volume II	Vaidyaratna Dr. G Srinivasamurti, B.A., B.L., M.B. & C. M.	*Kannaḍa*	Do.
CI.	Sadguru-rahasya	Sri M. Mariappa Bhat, M. A., L.T	Do.	2 6 0
CII.	Shawakil-al-Hur	Dr. M. Abdul Haq, M.A. D. Phil.	*Arabic*	*In the press*

Terms of Sales

Packing, Postage and Sales Tax extra.

25 per cent. discount will be allowed to all *bona fide* book-sellers.

Books will not be sent by V. P. P.

The cost of the books together with the sales tax, packing and postal charges, should be sent in advance to:

THE CURATOR,
GOVERNMENT ORIENTAL MANUSCRIPTS
LIBRARY, UNIVERSITY BUILDINGS.
TRIPLICANE, MADRAS 5.
INDIA.